

Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok

2017. március

II. évfolyam I. szám

ISSN 2498-6984

Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok

Tartalom

Mehring-Tóth Szilvia:

*EGY HELYI TDM SZERVEZET MŰKÖDÉSE
ÉS TÁRSADALMI TŐKÉJE BARANYA
MEGYÉBEN*

Tózsér Anett – Bánhidai Csilla:

*A CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚ
TURISZTIKAI VIZSGÁLATA*

**Valánszki István – Dancsokné Fóris
Edina – Jombach Sándor – Filepné
Kovács Krisztina::**

*SZINERGIÁK A ZÖLD
INFRASTRUKTÚRÁBAN ÉS A TURIZMUS
FEJLESZTÉSÉBEN*

Lipták Katalin – Péter Zsolt:

*KASTÉLYOK TURISZTIKAI CÉLÚ
HASZNOSÍTÁSA MAGYARORSZÁGON,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÉSZAK-
MAGYARORSZÁGI RÉGIÓRA*

Pajrok Andor:

*A STRATÉGIAI KÖLTSÉGSZÁMVITEL
MÓDSZERTANÁNAK RELEVANCIÁJA ÉS
ALKALMAZÁSA A HAZAI SZÁLLODAIPAR
VÁLLALKOZÁSAINAK KÖRÉBEN*

IMPRESSZUM

Szerkesztőbizottság elnöke

Dr. Aubert Antal – PTE TTK Földrajzi Intézet, egyetemi tanár

Főszerkesztő

Dr. Gonda Tibor – PTE KPVK Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Intézet, Élelmiszergazdasági és Turisztikai Tanszék tanszékvezető, egyetemi adjunktus

Szerkesztőbizottság tagjai

Dr. Csapó János – PTE TTK Földrajzi Intézet, habilitált egyetemi docens

Dr. Dombay István – BBTE Földrajz Kar Kihelyezett Tagozatok Intézete, intézetigazgató, Gyergyószentmiklósi Tagozat, tagozat igazgató, egyetemi docens

Dr. Hinek Mátyás – MET HFTGK Turizmus, Szabadidő és Szálloda Intézet, intézetvezető, főiskolai tanár

Dr. Kiss Róbert – I-Shou University International College International Tourism & Hospitality Department, egyetemi adjunktus

Dr. Koltai Zoltán – PTE KPVK Élelmiszergazdasági és Vidékfejlesztési Intézet, Vidékfejlesztési Tanszék tanszékvezető, egyetemi docens

Dr. Marton Gergely – PTE TTK Sporttudományi és Testnevelési Intézet, egyetemi adjunktus

Dr. Pap Norbert – PTE TTK Földrajzi Intézet, Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszék tanszékvezető, habilitált egyetemi docens

Dr. Póla Péter – MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, tudományos munkatárs

Dr. Raffay Ágnes Nóra – PE GTK Turizmus Intézeti Tanszék, egyetemi docens

Dr. Raffay Zoltán – PTE KTK Marketing és Turizmus Intézet, egyetemi adjunktus

Dr. Rátz Tamara – KJF Turizmus Tanszék, tanszékvezető, főiskolai tanár

Dr. Spiegler Patrícia – Info-Partner Szociális Szövetkezet, marketing és pályázati szakértő, PhD

Dr. Sziva Ivett – BCE GTK Marketing és Média Intézet, egyetemi adjunktus

Dr. Törőcsik Mária – PTE KTK Marketing és Turizmus Intézet, intézetigazgató, egyetemi tanár

Technikai szerkesztő

Pálfi Andrea – PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, doktorjelölt

Folyóirat neve: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok

Kiadó: CampInvest Kft.

**Székhely cím: 7677, Orfű, Dollár u. 1.
Telephely cím: 7625, Pécs, Vince u. 9/2.**

ISSN szám: 2498-6984

E-mail cím: szerkesztoseg@turisztikaitanulmanyok.hu

Online elérhetőség: www.turisztikaitanulmanyok.hu

TARTALOM

KÖSZÖNTŐ.....	3
Mehring-Tóth Szilvia:	
EGY HELYI TDM SZERVEZET MŰKÖDÉSE ÉS TÁRSADALMI TŐKÉJE BARANYA MEGYÉBEN	4
Tózsér Anett – Bánhidai Csilla:	
A CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚ TURISZTIKAI VIZSGÁLATA.....	18
Valánszki István – Dancsokné Fóris Edina – Jombach Sándor – Filepné Kovács Krisztina:	
SZINERGIÁK A ZÖLD INFRASTRUKTÚRÁBAN ÉS A TURIZMUS FEJLESZTÉSÉBEN	32
Lipták Katalin – Péter Zsolt:	
KASTÉLYOK TURISZTIKAI CÉLÚ HASZNOSÍTÁSA MAGYARORSZÁGON, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓRA	54
Pajrok Andor:	
A STRATÉGIAI KÖLTSÉGSZÁMVITEL MÓDSZERTANÁNAK RELEVANCIÁJA ÉS ALKALMAZÁSA A HAZAI SZÁLLODAIPAR VÁLLALKOZÁSAINAK KÖRÉBEN	65
FELHÍVÁS	78

Indítjuk a 2. évfolyamot!

Tisztelt Olvasó!

Még nincs egy éve, hogy sok lelkes kolléga összefogásával útjára indítottuk a Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok tudományos folyóiratot. Indulásunkkor Bay Zoltán alábbi gondolatát választottuk mottónknak: „Az emberi kultúrának a tudomány az alapja, ezért kell legszélesebb körben terjeszteni.” Ennek jegyében igyekeztük újságunkat terjeszteni, megismertetni. Szerettünk volna mielőbb az egész országban ismertté válni a turisztikai és a vidékfejlesztési szakemberek körében. Ennek a törekvésnek az eredményét jelzi az idei első számunk is, melyben egyik publikáció sem kötődik a szerkesztőség belső köréhez, hanem tükrözi a folyóirat országos jellegét, és jelentőségét.

Nagy öröm és megtiszteltetés volt számunkra, hogy három országos szakmai konferenciának is média támogatói lehettünk. Szeretnénk ezeket az együttműködéseket az idei évben is erősíteni, összhangban azon határozott elképzelésünkkel, hogy a turizmus témakörei mellett a vidékfejlesztés kérdéskörével foglalkozó tanulmányok is nagyobb számban jelenjenek meg lapunkban.

A 2017-es évfolyamunk indítása apropóján köszönjük szerkesztőbizottságunk tagjainak lelkes munkáját, szerzőinknek és lektorainknak együttműködését, olvasóinknak pedig a megtisztelő figyelmét.

A TVT szerkesztősége nevében:

Aubert Antal
Szerkesztőbizottsági elnök

Gonda Tibor
Főszerkesztő

EGY HELYI TDM SZERVEZET MŰKÖDÉSE ÉS TÁRSADALMI TŐKÉJE BARANYA MEGYÉBEN

Mehring-Tóth Szilvia

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, mehringtoth.szilvia@gmail.com

Absztrakt

A tanulmány Dél-Baranya fejlődési potenciáljaként emlegetett ágazatának, a turizmusnak egy szakmai műhelyét mutatja be. Harkány városában a vendéglátás több évszázados múltra tekint vissza, melynek összehangolt működését jelenleg egy helyi TDM szervezet koordinálja. A társadalmi tőke és bizalom elméletét felhasználva, Harkány példáján keresztül azt mutatjuk be, hogy miként hatnak egy turisztikai szervezet működésére a rendszer kereteket meghatározó országos tényezők és a helyi adottságok. A kutatás kvalitatív eszközökkel (résztevő megfigyelés, interjú) készült. Az eredmények alapján az látható, hogy a harkányi turisztikai szervezetre főként az összekapcsoló társadalmi tőkejellemző, vagyis a menedzsment és település kapcsolat-rendszerében a hierarchiában felfelé található szereplők dominálnak. Ennek egyik magyarázata a turisztikában érdekeltek között tapasztalható alacsonybizalmi szint.

Kulcsszavak: TDM szervezet, társadalmi tőke, Harkány, együttműködés, bizalom

Abstract

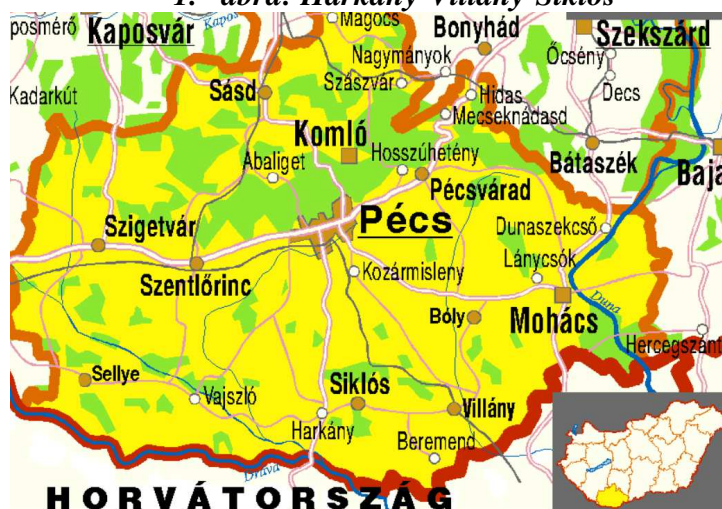
This essay describes a professional workshop of tourism which is considered as development potential in South-Baranya county. Rooms have been let in the town of Harkány for centuries, today it is coordinated by the local TDM organisation. Using the theory of social capital and trust, I am going to show through the example of Harkány how the functioning of a touristic organisation is affected by national factors and local circumstances which define the frames of the system. The research was done with qualitative methods (participant observation, interviews). The results of the research show that the touristic organisation of Harkány is mainly dominated by linking social capital, which means that top participants in the hierarchy of the management and the town dominate the relation ship.

Keywords: TDM organisation, social capital, Harkány, cooperation, trust

Bevezetés

A turizmus meghatározó szerepet tölthet be a települések életében. Formálni tudja a városállományt, alakítja a városhálózatot és kitörési pontot generál a helyi gazdaságfejlesztésben. Azok közé a szolgáltató ágazatok közé tartozik, melyek a legkisebb mértékben függenek össze a települések elhelyezkedésével, méretével vagy hierarchikus rendjével. Ebben a szektorban a sajátos települési adottságok jelentik a versenyképesség alapját. A turizmus képes rövid periódusú, gyakran egyszeri, de nagy távolságokat átívelő településközi mozgásokat generálni (KÓKAI 2006). 1-1 turisztikai attrakció megléte azonban nem garancia a sikerre, szükséges hozzá a közös munka, a településen belüli és települések közötti összefogás. Magyarországon sokáig nem volt megfelelő kompetenciákkal és finanszírozással rendelkező egységes turisztikai struktúra. Ma a működés egy szakmai formája a TDM (turisztikai desztinációs menedzsment) szervezet, melynek kialakítási igénye Magyarországon a 2005-ös Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiában jelent meg először (AUBERT et al. 2010). Szervezeti struktúrája, hatékonysága azóta több kutatás tárgya lett. E tanulmány a következő sorokban azon elemzésekhez csatlakozik, melyek a TDM szervezet működési mechanizmusait, kapcsolati hátterét vizsgálják. Dél-Baranyában pár kilométeres távolságban található három város (1. ábra), mely tradicionálisan a turizmusra, vendéglátásra építi gazdaságát (a gyógyvíz és kapcsolódó szolgáltatások, a villányi borvidék, illetve a siklósi vár által). Regisztrált, helyi TDM szervezet azonban egyedül Harkány városában alakult meg.

1. ábra: Harkány-Villány-Siklós

Forrás: <http://lazarus.elte.hu/hun/hunkarta/varme/bar/bar.gif>

A megközelítés elméleti hátterét a társadalmi tőke koncepciója (*social capital*) adja, ezért ennek fogalma is röviden bemutatásra került. Az adatgyűjtés és a kutatás kvalitatív eszközökkel készült. A résztvevő megfigyelés 2016 április-augusztus között zajlott, és a TDM, egyesület szakmai megbeszéléseit, közgyűlését, a Tourinform Iroda hétköznapijait és a turisztikai szervezet napi munka-rutinját követte figyelemmel. A szervezet elnökével és titkárával készített interjúk (2016. december) pedig a megfigyeléseket és a dokumentumok elemzéséből levont következtetéseket egészítették ki.

1. A megközelítés elméleti háttere: a társadalmi tőke

1.1. A társadalmi tőke fogalma és a tőkefajták

A társadalmi tőke széleskörű elterjedése Robert Putnam amerikai politológusnak köszönhető (1993, *Making democracy work: civic tradition in modern Italy* és 1995, *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*). A fogalom azonban már BOURDIEU (1978) írásaiban is megjelent (gazdasági, kulturális és társadalmi tőke elkülönítése kapcsán). Az elmélet interpretációjának kiemelkedő nemzetközi (COLEMAN 1998, PUTNAM 2000 és FUKUYAMA 2000) és hazai (BRÁNYI 2016, FÜZÉR 2015, CSIZMADIA 2009, SÍK 2005) kutatóik definícióit összegezve a társadalmi tőke az emberek között tapasztalható kooperációval írható le leginkább. Az aktorok – kölcsönös előnyt remélve – a társadalmi normák és szolidaritás alapján működnek együtt, melynek mélységét a köztük lévő bizalom nagymértékben befolyásolja. Ez, a személyes viszonyok közötti „forrás” fejleszthető, hatására gazdasági növekedés indulhat el, alacsonyabb szintre eshet vissza a bűnözés, fokozódhat iskolai teljesítmény vagy hatékonyabbá válhat a közigazgatás. A társadalmi tőke mérhető, jól leírható. Alapvetően három típusát különíthetjük el (megkötő/bonding, összekötő/bridging és linking/összekapcsoló FÜZÉR 2015). A szétválasztás alapját az adja, hogy milyen minőségű, irányultságú és erősségű társadalmi kapcsolat jellemzi a megfigyelt jelenséget. A hétköznapi tapasztalható megjelenési (pozitív vagy negatív) formákat a következő (1. táblázat) jól szemlélteti.

1. táblázat: A társadalmi tőke fajtái és megjelenési formái

összetartó/bonding társadalmi tőke	összekötő/bridging társadalmi tőke	összekapcsoló/linking társadalmi tőke
jellemző színtere: családi, baráti kapcsolatok, vallási és etnikai közösségek	jellemző színtere: szomszédsági viszony, civil szervezetek, társasági élet	jellemző színtere: civil társadalom és kormányzati struktúrák
közösségtudat (+)	önkéntesség, együttműködő cégek (+)	adófizetés, képviseleti demokrácia (+)
etnikai kirekesztés (-)	előítélet, kartell, uzsora (-)	adóelkerülés, korrupció (-)

Forrás: FÜZÉR 2015 és FÜZÉR et al. 2006 alapján saját szerkesztés

Ez a típusú elméleti felosztás egy komplex elméleti megfogalmazást eredményezett, melyben már az is nyomon követhető, hogyan kapcsolódik össze: a bizalom, a társadalmi norma és a kapcsolathálózat.

Összefoglalóan tehát a társadalmi tőke egyénileg nem birtokolható, főként társadalmi természetű erőforrás, amely lehetővé teszi az emberek közötti együttműködést a csoporton belül és csoportok között, formális és informális kapcsolatokkal (CSIZMADIA 2009). A társadalmi kooperációt az egyének közötti kölcsönös előnyök biztosítják, melyben a bizalom rendkívül fontos, mely általa a társadalmi viszonyok hatékonyabbak lehetnek (PUTNAM 2000).

1.2. A társadalmi tőke speciális esete: a településközi társadalmi tőke

A társadalmi tőke tehát mechanizmuson (társadalmi kapcsolathálón és a bizalmon) keresztül érvényesül, de nem független a kulturális környezettől és a területi kötődéstől (FUKUYAMA 2000). Így alapegysége nem csak egy személy lehet, hanem például *egy település*. Ekkor az elemzés keretévé a *településközi kapcsolatrendszer* válik (FÜZÉR et al. 2006). Ez esetben, a korábbi hármast követve, dominálhat egy település kapcsolat-rendszerben az *összetartó társadalmi tőke*, mikor is a település-csoportok részeként, jól elhatárolt, zárt egyesülésbe rendeződve megvalósuló munka figyelhető meg. Ekkor erős „MI”- tudat (identitás) alakul ki, hatékony és közös érdekérvényesítés valósul meg. Minden olyan település, amely nem tartozik a csoportba idegen, inkább riválisnak számít. Ha a megfigyelt település egy laza hálózat része, melyben tud ugyan szoros szakmai együttműködés kialakulni és az információáramlás is jó, de a megfigyelhető kötődések nem elég szorosak egy identitás kialakulásához és a közös érdekérvényesítéshez, akkor *összekötő társadalmi tőke* által meghatározott települést vizsgálunk. Amennyiben az *összekapcsoló társadalmi tőke* határozza meg a települést leginkább, akkor a társadalmi tőke „mentes” állapothoz hasonló helyzet jön létre. Az együttműködőket a formális és sokféle informális szál elsősorban hierarchiában felettük lévőkhöz csatornázza be, melynek következtében maximum olyan település-falkák jönnek létre, amelyek „felfelé zártak” (2. táblázat).

2. táblázat: A településközi társadalmi tőke fajtái és megjelenési formái

összetartó/bonding társadalmi tőke	összekötő/bridging társadalmi tőke	összekapcsoló/linking társadalmi tőke
települések zárt csoportjai	települések laza hálózata, közös identitás nem alakul ki	településeket csak informális szálak kötik össze
hatékony érdekérvényesítés, erős MI tudat	nincs közös érdekérvényesítés	hierarchiában felfelé található kapcsolatok dominálnak
többi település rivális	az információáramlás jó	felfelé zárt település-falkák

Forrás: FÜZÉR 2015 és FÜZÉR et al. 2006 alapján saját szerkesztés

2. TDM- szervezeti egységei a településközi társadalmi tőke szempontjából

2.1. Az országos szervezet jellemzői

A társadalmi tőke a társadalom számos szegmensében megtalálható. Jelenléte és formája vizsgálható, kutatható például a lakóhelyi szegregáció hatásai ellen küzdő egyesület életében (FÜZÉR et al. 2005), borászati kapcsolatokban (BRÁNYI – JÓZSA 2016), élelmiszeripari együttműködésben (FEKETE-FROJIMOVICS 2013). Ebbe a sorba illeszthető be a vidékfejlesztési potenciállal rendelkező turisztikai szervezet működésének elemzése is.

Magyarországon 2010 decembere óta lehet országosan regisztrált TDM szervezetté válni, mellyel a település/települések egy *országos központtal* rendelkező (Magyar TDM Szövetség), kormányzati szintre (Nemzetgazdasági Minisztériumhoz tartozó Turizmusért felelős Helyettes Államtitkár) becsatornázott együttműködés részeivé válnak. Az országos struktúra részeként egyéb szakmai szervezettel (Magyar Turizmus Zrt., Regionális Marketing Iroda) is partneri viszonyba kerülnek. A regisztrált tagokról országos adatbázis kerül kialakításra (jelenleg 85 helyi és 10 térségi regisztrációval), az információáramlást hírlevél és honlap (<http://www.tdmszovetseg.eu>) segíti. Figyelemre méltó a Fiala Szakemberek Adatbázisának működtetése, mellyel a turisztikai szakemberek elhelyezkedését segítik. Évente többször országos konferencia, szakmai-tájékoztató fórumok kerülnek megszervezésre. 2014-ben pedig *határon átnyúló szervezet-rendszer* is alakult (Kárpát-együttműködés). Tehát országosan egy felépített, összetett és kiépült szervezeti struktúra látható, melyen keresztül a regisztrált TDM szervezetek többlet identitáshoz jutnak. Ez pedig összetartó társadalmi tőkét generál számukra. Az országos szakmai rendezvények a közvetlen információcseré és a kapcsolatépítés színterei lehetnek. A Magyar TDM Szövetség összekapcsoló társadalmi tőkéje révén közvetlen becsatornázással rendelkezik a kormányzati szervek irányába. A két irányba is működő kommunikációs csatorna jó példája volt 2015 decemberében Gyulán tartott szakmai rendezvény (XIV. Országos TDM Konferencia), ahol a fejlesztési források pályázati feltételeinek kialakításához szólhattak hozzá a résztvevők. Az alulról jövő észrevételeket (partnerség elve) figyelembe véve módosításra kerültek egy GINOP pályázat kiírása során, a TDM szervezetekre vonatkozó szakmai indikátor feltételek. A határokon belül és országunkon túlmutató kapcsolatokkal pedig összekötő társadalmi tőke generálódik (konferenciák szervezése, informális kapcsolatok kialakulása által). A TDMSZ a bizalom szintjének növelésében társadalmi tőkét teremt tagjai számára. Ennek alapvető mozzanata a sikeres belső működés és a kifelé megnyilvánuló presztízs bizalmogeneráló hatása. Segíti a bizalom erősödését az is, hogy a TDMSZ olyan szolgáltatást biztosít, amelyet a TDM-k az országos szervezet nélkül nem rendelkeznének. A bizalom alapja a személyes kapcsolat. Ez a többlet-bizalom a személyes találkozások során (pl: Országos TDM Konferencián, turisztikai szakmai rendezvényeken) történő információcserének köszönhető. A rendszerszerű működés tehát a bizalom kialakulását teszi lehetővé, a személyek szervezetet képviselnek, így a kapcsolat a találkozás után is megmarad. A TDMSZ összekapcsoló társadalmi tőkéje a pozitív szakmai hírnévből, minősítési rendszerből kormányzati szervekkel folytatott érdekegyeztetés során épül. A munkakapcsolat alapja jól szabályozott, törvénybe előírt egyeztetési kötelezettségből és adatszolgáltatásokból fakad (3. táblázat).

3. táblázat: Az országos TDM szervezet társadalmi tőkéjét összefoglaló táblázat

összetartó/bonding társadalmi tőke	összekötő/bridging társadalmi tőke	összekapcsoló/linking társadalmi tőke
országos szervezet adta többletidentitás (+)	országos szakmai rendezvények	TDMSZ kapcsolata a kormányzati szervek felé (+)
országos adatbázisok (+)	szaktudás, hírnév a minősítés következtében (+)	pályázatok, fejlesztési projektek (+)
honlap, hírlevél (+)		Study Tour-ok (+)

Forrás: önálló adatgyűjtésből, saját szerkesztés

2.2. A helyi szervezeti szint

A TDM a turisztikai kereslet és kínálat folyamatosan változó összhangjának megteremtésén dolgozik, a turizmus rendszerének egészét jeleníti meg (GONDA – SPIEGLER 2012). Strukturális alapegységnek a település és a turisztikai attrakciót képviselő menedzsment szervezet tekinthető. Ma Magyarországon a turisztikai desztinációs menedzsment, mint *szervezetfeladata és célja*, hogy egy fogadótérségen belül fenntartható és versenyképes turizmus-rendszert alakítson ki és működtessen, a szolgáltatók közötti horizontális és vertikális integrációt előmozdítsa (AUBERT et al. 2010). Önálló turisztikai desztinációról akkor beszélünk, ha egy földrajzi területet, azaz *fogadótérséget* (mely lehet hely, régió, ország, földrész) a vendégek utazási cél(terület)ként választják ki. E fogadótérség tartalmazza a tartózkodáshoz szükséges turisztikai célú szolgáltatásokat (BUHALIS 2000). A desztinációk ily módon a bejövő-turizmus legfontosabb, stratégiai üzlet egységei, a kínálat helyszínei (SOMOSSY – LŐRINCZ 2014). A helyi szervezet a működtetéshez szükséges menedzsmentfeladatokat (kooperáció és irányítás) látja el, vagyis biztosítja a turizmushoz szükséges komplexitást. A főbb feladatok: a turisztikai szolgáltatások megtervezése, fejlesztése, marketingje, képzés és adminisztráció. Működésének alapelvei (LENGYEL 2008):

1. *Alulról építkezés.* A kiépítést onnan kell kezdeni, ahol a szereplők (vállalkozó, önkormányzat) részvétele közvetlen. A további szintek (térsegi, régiós stb.) ezen szereplők érdekei és képvisellete alapján alapozhatók meg.
2. *Partnerség.* A szervezet csak több partner összefogásával hozható létre.
3. *Pénz és kompetencia.* A cselekvőképességhez szükséges jogi és alapvető gazdasági/pénzügyi környezetet kell biztosítani a szervezetek számára (pénzügyi források, véleményezés).
4. *Professzionalizmus.* A rendszer működtetése csak megfelelő szintű szakértelem jelenléte esetén lehetséges, fenntartásához folyamatos oktatás és szemléletformálás szükséges.

Az előző felsorolásból látszik, hogy nagyon heterogén elvárásnak kell megfelelni a TDM szervezetnek és jól megragadható szakmai irányelveket kell követniük. Regisztrációjuk folyamatos, ingyenes, nyílt, önkéntes és határozatlan időre szól. Előnye – többek között – a speciálisan TDM-ekre kiírt pályázatokon való részvétel és informatikai rendszerekhez való hozzáférés. Egy desztinációban egy helyi szervezet kaphat regisztrációs számot, amelynek a legnagyobb vendégéjszaka számmal rendelkező település önkormányzata teljes jogú tagja.

A TDM szervezetnek több típusa van (melyet jól érzékeltet a szakirodalomban megjelenő piramis szerkezet (SOMOSSY – LŐRINCZ 2014). Ha a szinteket a társadalmi tőke szemszögéből vizsgáljuk, azt mondhatjuk, hogy a *helyi TDM* földrajzi kiterjedését a turisztikai attrakció típusa, kiterjedése és tulajdonképp a regisztráció folyamata határozza meg. Földrajzi értelemben nincs korlátozva a kiterjedés nagysága, így a különbség a helyi és térsegi TDM közötti nem a terület méretében határozható meg. Az attrakció kiterjedését főként földrajzi adottság, szokások, hagyományok, azaz valamilyen szintű lokális identitás megléte határozza meg (a turizmus és területi identitás összefüggéseit Spiegler Patrícia vizsgálta részletesen, SPIEGLER 2009). A piramis szerkezet következő lépcsőfoka a *térsegi TDM* (középső szintű TDMSz, LENGYEL, 2008, 17), mely olyan jogerős bejegyzéssel rendelkező szervezet, ahol az egységet legalább két, helyi regisztrált TDM alkotja. Így szervezetté való integrálódás már a településre értelmezett

társadalmi tőke létezése által befolyásolt folyamat, mely attól függően alakul (ahol alakul), hogy a település mely típusú társadalmi tőkével rendelkezik (vagy nem rendelkezik). Így tehát, amennyiben egy településen inkább az *összekapcsoló társadalmi tőke* a domináns, akkor elsősorban a települési hierarchiában felette állóval vagy tőle távol eső szervezettel alkot turisztikai egységet (ez esetben térségi TDM-et). Így a környező településekkel kevésbé várható közös rendezvény, attrakció. Ennek az ellentéte jellemzi a főként *összetartó társadalmi tőkével* rendelkező települést, ahol a lakóközösség több faluval vagy várossal csoportokat alkotva, egymásra épülő, összehangolt turisztikai kínálatl lépnek fel és vélhetően közeli települések integrálódnak szervezetileg a turisztikában. Valahol kettő között található az *összekötő társadalmi tőke* által meghatározott lakókörnyezet, mely laza együttműködésekre képes csupán, közöttük közös érdekérvényesítés és identitás nem fog kialakulni.

3. A harkányi TDM szervezet és a társadalmi tőke

3.1. Földrajzi és turisztikai háttér

Harkány turisztikai adottságai előnyösek. Földrajzilag Dél-Baranya egyik alföldi jellegű területén található, domborzatilag egységes képet mutat. A város – hazai viszonylatban – kimagasló mennyiségű és időtartamú napsugárzásban részesül, így az ország egyik legmelegebb része. Termálvizekben tradicionálisan gazdag előfordulási körzet (ERDŐDY 2001). Ezért nem meglepő, hogy Harkány ismertségét az 1823-ban feltörő gyógyító hatású vizének és az arra épülő fürdőjének köszönheti. A település fürdőkulturára alapozott fejlődése kiegyensúlyozottnak tekinthető. Népessége – a térségre nem jellemző módon – szinte töretlenül növekszik, állandó lakosainak száma jelenleg 4215 fő, lélekszáma a nyári időszakban megsokszorozódik. Várossá nyilvánítása 1999-ben történt meg. Címerében nagy hangsúllyal szerepel és a település identitásában is mélyen gyökerezik a gyógyvíz jelenléte (2. ábra). A rendezvények egy része is erre a gondolatkörre fűzhető fel (Thermal Fest, Termékenység hete, Fürdőfesztivál).

2. ábra: Harkány város címre

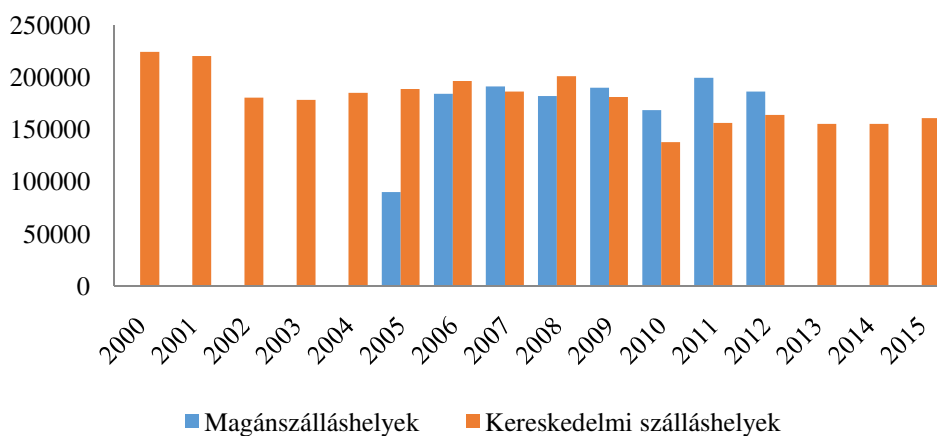
Forrás: <http://varos.harkany.hu/harkanyfurdo/varosunk>

A város gazdaságának alapját a turizmus és hozzá kapcsolódó szolgáltatások jelentik, az idegenforgalom és az azt kiszolgáló infrastruktúra működtetése kiemelkedő szerepet tölt be a foglalkoztatásban. A településen működő vállalkozások többsége alapvetően szolgáltatási jellegű területeken tevékenykedik. Harkány vendégforgalma a Nemzeti Turizmusfejlesztési Koncepció (2014-2024) egészségturizmushoz kapcsolódó desztinációjaként is definiálható. A legutóbbi (2016-os) önkormányzati Gyógyhelyfejlesztési Stratégiának szintén ez az alapja. Az alapot biztosító forrás (mely 50-70 méteres mélyből, 62 °C hőmérséklettel tör fel) gyógyászati szempontból legjelentősebb ásványi anyaga a karbonil-szulfid (COS), mozgásszervi, ízületi betegségek megelőzésében, gyógyításában, csonttritkulás, krónikus nőgyógyászati gyulladások, a nyirokkeringés zavarainak javításában és a pikkelysömör (psoriasis) tüneteinek enyhítésében bizonyítottan hatásos. Az erre épülő Gyógyfürdőben több medence található (egy félig fedett, egy szabad gyógymedence), melyek összesen 2098 m² vízfelszínnel és 34-38 C° víz hőfokkal biztosítják a gyógyulást. A Strandfürdő 13,5 hektáros ösparkjában májustól-októberig szabadtéri strand-medencék, feszített víztükrű uszoda, gyermekmedence, csúszdák, valamint 20 étterem, 15 büfé és további 59 üzlet és szolgáltató várja a turistákat.

3.2. A vendégforgalom tendenciái és az önkormányzat jövőképe

A jó földrajzi háttér ellenére Harkány városának vendégforgalma 2010-ben mélypontra zuhant, mely a 2008-as gazdasági világválság egyik következményének, de a gyógyhelyfejlesztés csekély intenzitásának okaként is értelmezhető. Azóta a vendégéjszakák száma és a gyógyfürdő forgalma enyhén növekvő tendenciájú (KSH adatok és városi nyilvántartás alapján), 1-2 évenként 155 ezer fő körül ingadozik (3. ábra).

3. ábra: Vendégéjszaka száma alakulása Harkányban 2000- 2015 között

Forrás: HTE vezetői összefoglaló

A 2016 februárjában megjelent (2015-re vonatkozó KSH) adatok szerint, a termálfürdős települési turisztikai „rangsorban” a 9. helyet foglalta el a település, 160 ezer vendégéjszakájával (ebből belföldi

vendégforgalom 110 ezer, külföldi vendégforgalom 50 ezer éjszaka). 2016 augusztusában a Dél-Dunántúli régióba Harkány produkálta legnagyobb vendégéjszaka számot, Pécsset is megelőzve. A biztató folyamat ellenére a turisták számának növelése Harkány Város Önkormányzatának Gyógyhelyfejlesztési Stratégiájában továbbra is kiemelt célként jelenik meg: „*Tradicionális gyógyhelyeként, mind belföldi, mind külföldi turisták és gyógyulni vágyók kedvelt célpontjaként szerepelni. Évről évre több vendég érkezése Harkányba, valamint a szolgáltatási kínálatot megelégedett és visszatérő vendégkör kiépítése. Szezonális ingadozások kiküszöbölése.*” A városba a vendégek 70-80%-a belföldről érkezik, a külföldi turisták közül a cseh és német vendégkör emelkedik ki. Az önkormányzat által készített, személyes megkérdezéssel alapuló felmérés alapján tudjuk, hogy a külföldi turisták motivációjában a gyógyvíz és a pihenés 2/3-os súllyal jelenik meg, még a belföldi utazók inkább kikapcsolódni érkeznek Harkányban és csak 1/3-uk számára döntő a gyógyvíz jelenléte. Az elégedettségi vizsgálatok alapján döntően pozitív élménnyel zárulnak a nyaralások. A város egyéb dokumentumai is (Településfejlesztési Koncepció, Integrált Településfejlesztési Stratégia) egységes iránnyal, egymással összhangban és kiemelten kezelik a turizmus fejlesztését Harkányban. A Településfejlesztési Koncepció specifikus célként a „*Turisztikai termékek és helyi szolgáltatások fejlesztését*” is megjeleníti. Mindezt úgy, hogy a helyi adottságokra építve a helyi lakosság és a vendégek számára élhető és magas színvonalú szolgáltatásokat tudjanak nyújtani.

3.3. A TDM létrejötte és működési mechanizmusai (tagság, tevékenység, pénzügyi háttér)

Harkány turisztikai attrakcióit, közös kommunikációs és marketing munkáját a TDM koordinálja. Helyi szervezetként történő hivatalos regisztrációja 2011-ben zajlott le és földrajzilag Harkány városát, idegenforgalomban érdekelt szolgáltatóit foglalja magában. A turisztikai életet szakmailag koordináló szervezet azonban – Harkányi Turisztikai Egyesület néven – már 2005-től működött a városban, tagsága az utóbbi években 60 db körül állandósult. A résztvevők összetétele rendkívül heterogén, legnagyobb arányban a magánszállások (26 db), hotelek, panziók (17 db) találhatók meg, de előfordul civil szervezet (3 db), cukrászda (5 db) és borászati vállalkozás (7 db) is.

A TDM szervezeti felépítése egybefonódott az Egyesülettel, a TDM vezetője az egyesület elnöke is egyben, titkára pedig az irodavezető. Az elnöki pozícióban gyakorló helyi étterem- és szálloda tulajdonost, a titkár esetében felsőfokú végzettségű kommunikációs szakembert találunk. Személyes tapasztalatuk, helyismeretük és szaktudásuk összekapcsoló társadalmi tőkét generál a településen. A TDM feladataként (pl. Gyógyhelyfejlesztési Stratégia, Marketing Stratégia, Vezetői beszámolók) az önkormányzattal és a helyi szolgáltatókkal történő szoros együttműködés kialakítása jelenik meg, az aktív pályázati tevékenység, a Tourinform Iroda működtetésére és a város turisztikai marketing tevékenységének szervezése. Az Egyesület munkáját további két, esetenként három főállású alkalmazott segíti. Honlapot működtetnek, közösségi portálokon is aktívan megjelennek (ehhez kapcsolódóan 2016-ban egy készült egy piár-film Harkányról, <https://www.youtube.com/watch?v=1eFQkLVOSW4>). Az Iroda infrastruktúrája és jelenlegi állapota felett eljárt az idő, modernizálási szándék az önkormányzat Gyógyhelyfejlesztési Stratégiájában már megjelenik. A helyi TDM és így az Egyesület pénzügyi forrásai: pályázaton nyert összegekből, helyi önkormányzat támogatásából (az IFA bevételek és együttműködési megállapodás alapján), egyesületi tagdíjakból és saját bevételekből (pl. pavilonok és kerékpárok bérbeadása) származik.

Ha az előzőekben leírt jellemzőket Somossy Eszter és Lőrincz Katalin 2014-es kutatási eredményeivel összehasonlítjuk (SOMOSSY – LŐRINCZ 2014), akkor látható, hogy Harkány egy átlagos magyar TDM szervezet sajátosságait mutatja: szervezeti oldalról egyesületi formában működik, 2-3 főállású, szakképzett alkalmazottal dolgozik, a fizetések versenyképessége maximum a helyi átlag körül található és a finanszírozás tekintetében nagyfokban függ az önkormányzattól. A TDM szervezetek piramis modelljét tekintve (SOMOSSY, 2014:30) fontos előrelépés, hogy 2016 márciusában a helyi harkányi műhely csatlakozott egy, a Baranya Megyei Önkormányzat által kezdeményezett térségi TDM szervezethez. E térségi TDM további szereplői: Orfű, Komló, Szigetvár, Mohács és Pécs helyi TDM közössége, vagyis Baranya megye összes helyi TDM szervezete. A térségi együttműködés megalakulását egy közös pályázati lehetőség dominánsan motiválta. Az integrálódás jelenleg inkább még csak egy lehetőség a sokoldalú partnerség, szakmai együttműködés és közös marketing munka kialakítására a turizmus területén. Ám a csatlakozással és egy remélhetőleg sikeres pályázattal Harkány előnyösen fejleszti *összekapcsoló* társadalmi tőkéjét. A harkányi TDM jó szakmai kapcsolatot ápol továbbá a Regionális Marketing Irodával és egyéb országos turisztikai feladatot ellátó szervezettel, személylél (helyettes államtitkár). Személyes és rendszeres az egyeztetés a térség országgyűlési képviselőjével is, akinek az egyéni országgyűlési körzetben működtetett pártirodája Harkányban található. A politikus rendszeres jelenléte a településen egyedülállóan biztosított, mely az összekapcsoló társadalmi tőke jelenlétét erősíti. A TDM szervezet titkára egyben a megyei közgyűlés egyik képviselője is, így a megyei önkormányzattal is szoros az együttműködés, információáramlás.

A 2016-os évben folytatott munkát az Egyesület elnöke így jellemezte: *„értékalapú együttműködésre törekedett egyesületünk mind a tagsággal, mind a szolgáltatókkal, stratégiai kérdésekben együtt gondolkodtunk a város vezetésével.”* A tevékenységek közül a gyógyfürdőkórházzal együtt megrendezett Thermal Fest program-sorozat, a sikeres bel-és külföldi marketing célú megjelenéseket, PR film elkészítését és a kisebb pályázati sikereket emelte ki.

Mindezek alapján azt mondhatjuk: Harkányt, a településközi társadalmi tőkét vizsgálva, az összekapcsoló társadalmi tőke jellemzi, TDM szervezetének határa földrajzilag egybeesik a település határaival. Kapcsolatrendszerét főként a hierarchiában felfelé található települések és szereplők (megyei és országos) kapcsolatok, jellemzik, formális és informális szálakkal. A pár kilométer távolságban található, szintén turisztikai profillal rendelkező Villány és Siklós irányában inkább rivális, mint partneri magatartás figyelhető meg, mely gátat szab a kistérségi irányuló közös turisztikai attrakciók kialakulásának, programok összehangolásának. Mindez az összekötő társadalmi tőke hiányát feltételezi. Az említett települések hatékony együttműködésének hiánya azért tanulságos, mert 2009-ben Spiegler Patrícia tanulmányában (SPIEGLER 2009) a Villány-Siklói Borút mint innovatív „termék” jelent meg (erős Villányi területi koncentrációval). A kistérségi összefogás, Siklós és Harkány irányába azonban nem tudott erős identitással fejlődni, pedig (KÓKAI 2010) a több napot kitöltő attrakciók nagyobb hatékonyságot biztosítanak a vendégéjszakák számának növelésében, nem beszélve a közös marketingmunka költséghatékonyságáról.

3.4. Harkányi Turisztikai Egyesület működési nehézségei

Az előző szervezeti és szakmai paramétereiből egy jól működő, biztos szakmai alapokon álló, a felsőbb hierarchia irányába nyitott helyi TDM képe rajzolódik ki. Ennek ellenére a Harkányi Turisztikai Egyesület működésébe diszkonformitás is található (összefoglalóan, lásd 4. táblázatban). A közgyűlési részvételből és egyéb beszélgetésekből általános érdektelenség tükröződik a tagság-tisztségviselők viszonylatában. A 60-65 főt magában foglaló egyesület a legutóbbi, 2016 májusi és decemberi ülésein csak 11-13 fő jelent meg. Pedig a közgyűlés az a fórum, ahol a közös marketing és szervezési feladatokra, az éves munkatervre, források felhasználására javaslat tehető, a véleményeknek közvetlenül hangot lehet adni. Ennek egyik oka az összekötő társadalmi tőke erodálódása lehet a helyi vendéglátásban érdekeltek között. Ezt a feltételezést erősíti tovább, hogy a vállalkozások együttműködésére gyakran a gyanakvás és rosszindulat, be nem tartott megállapodások vetnek árnyékot. A tagdíjak és az IFA befizetés hiánya (adóelkerülés) pedig az összekapcsoló társadalmi tőke hiányosságait mutatja. A szakmai kompetenciák (az országos minősítést is figyelembe véve) rendben vannak, ezért az intézményesített interperszonális bizalom hiányossága lehet inkább a probléma. Ugyanakkor egy, 2016 februárjában beadott pályázathoz szükséges volt új egyesületi tagok belépését igazoló szándéknyilatkozatokat felmutatni, azaz igazolni az együttműködők körének bővítési lehetőségeit. Az elnök és titkára által megkeresett 15 vendéglátó mindegyike írásbeli nyilatkozott arról, hogy új tagként csatlakozik a szervezethez. Ebből azt látjuk, hogy bár a tagság-elnökség munkakapcsolata nem felhőtlen, közvetlen megkereséssel képesek szervezetet bővíteni. E többarcú munkakapcsolat mögött húzódnó bizalmi (és társadalmi tőke) problémák feltételezhetők, melyet egy további kutatással lehet tisztázni. A harkányi vendéglátásban érdekelt szereplők összefogási, együttműködési hajlandóságának mértéke, az egyesülettel való elégedettség, bizalmi tőkése ugyanis mérhető. Ennek egyik jó példája, az élelmiszeripar-agrármarketing területéről Fekete-Frojimovics Zsófia (FEKETE-FROJIMOVICS 2013) kutatása, az ágazati szereplők vizsgálatával.

4. táblázat: A Harkányi TDM szervezet társadalmi tőkéjét összefoglaló táblázat

összetartó/bonding társadalmi tőke	összekötő/bridging társadalmi tőke	összekapcsoló/linking társadalmi tőke
közös piar film elkészítése (+) (közös identitástudat alakul)	Tourinform Iroda szolgáltatásai (+)	jó kapcsolat országgyűlési képviselővel (+)
	Egyesület szervezete (+)	titkár személyében a megyei közgyűlésben képviselet (+)
	közös megjelenés rendezvényeken (+)	munkakapcsolat RMI-vel, államtitkársággal (+)
	rivalizálás a szomszéd településekkel (-)	csatlakozás térségi TDM-hez (+)
	be nem tartott megállapodások, rivalizálás helyben (-)	tagdíjak beszedési nehézsége (-)
		(IFA) adó-elkerülés (-)

Forrás: önálló adatgyűjtésből, saját szerkesztés

A turisztikai desztinációk szereplői között együttműködés jellemzőit Sziva Ivett vizsgálta (SZIVA 2010). Kutatási eredményei (pl: Balatonfüred esettanulmánya) nagy hasonlóságot mutatnak a harkányi tapasztalatokkal. A megfigyelt turisztikai szolgáltatókat tekintve eseti jellegű és feszültséggel terhelt együttműködést írt le a kutatás, melyből a szereplők közötti bizalmatlanságára következtetett a szerző. A kutatásból az is kiderült, hogy a helyi turisztikai elit tagjai között formális és informális kapcsolati háló található, melyszintén egybecseng a társadalmi tőke-fajták szemszögéből vizsgált Harkány kapcsolati sajátosságával.

3.5. A TDM jövőképe

A helyi szervezet titkára a 2017-es tervekről és szakmai munkáról a következőket mondta el: *„Célunk, hogy bel- és külföldi vonzerőnk erősítése reményében olyan kedvező változások előmozdítói legyünk, melyek a fejlődést minőségi és mennyiségi komponensek alapján egyaránt elősegítik. Ehhez minden szükséges kritériummal rendelkezhetünk: az erősödő, összehangolt szakmai összefogás, a fürdő megújulása, városunk pályázati lehetőségei, köztéri fejlesztései új távlatokat nyithatnak..... Stratégiai céljainknak alkalmazkodniuk kell az új utazási trendekhez és szokásokhoz, a helyi és térségi turizmust érintő tendenciákhoz, a helyi szolgáltatók, attrakciók megújulásához.”* A konkrét célok közül küldő tereken történő hatékonyabb megjelenést, az éves online marketinget, a turisztikai kiadványok frissítését, az egészség és programturizmus területén termékfejlesztést emelte ki. Az együttműködésben rejlő lehetőségekről és irányokról úgy vélekedett, hogy *„helyi védjegy és minősítő rendszert kell meghonosítani, mely a szolgáltatókat összefogja és tevékenységüket összehangolja”*. Végül a környező turisztikai centrumtelepülésekkel (Siklós, Villány, Pécs) való szorosabb és mélyebb együttműködés fejlesztési javaslatát említette az év tervei között. Ebből az látszik, hogy az összehangolt működés igénye több szinten jelen van a szervezet terveiben, tényleges megvalósítása azonban még nem indult el.

Következtetések

A tanulmány az előzőkben annak kísérletét mutatta be, hogy a TDM szervezetek jelentősége, szerepe a turizmusban (és ezzel a helyi gazdaságfejlesztésben, vidékfejlesztésben) hogyan határozható meg a társadalmi tőke sajátos szemüvegén keresztül. Az elemzés részeként vizsgáltuk a TDM szervezetek hazai sajátosságait, Harkány város és a harkányi egyesület jellemzőit és a háttérben fennálló okokat. Megállapítottuk, hogy a TDM országos szervezetrendszer szakmai garanciát, közös identitást, bizalmat és ezzel a társadalmi tőke több típusát, pozitív előjellel generálja Magyarországon. Harkány esetében – a településközi társadalmi tőkét vizsgálva – az összekapcsoló társadalmi tőke dominanciája figyelhető meg, inkább pozitív változatban. A TDM szervezet és a település kapcsolatrendszerét főként a hierarchiában felfelé található szereplők jellemzik. Az együttműködés zavararában - a korábbi kutatási eredményeket megerősítve - a bizalom hiányára következtettünk, mely a helyi vendéglátásban érdekelték között és a dél-baranyai turisztikában megjelenő települések között egyaránt tapasztalható.

Felhasznált irodalom:

- AUBERT, A. – JÓNÁS-BERKI, M. – MARTON, G. – PÁLFI, A. (2012): A rurális terek TDM szervezeteinek jellemzői Magyarországon. In: Hanusz, Á. (szerk): *A turizmus területi dimenziói*, Nyíregyháza. pp. 19-28.
- AUBERT, A. – BERKI M.- CSAPÓ, J. – SZABÓ, G. (2010): A TDM-modell térségi szintjei és lehatárolásuk módszertana. *PTE Illyés Gyula Főiskolai Kar Tudományos Közlemények XI-XII.*, Gazdaságtudományi Intézet, Szekszárd. pp. 13-26.
- BRÁNYI, Á. -JÓZSA, L (2016): *A társadalmi tőke egyes elemeinek hatása együttműködő dunántúli borászati vállalatok termékpolitikájára. Marketing és Menedzsment* 50(2) pp 31-44
- BOURDIEU, P. (1997): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz, R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Válogatott tanulmányok, Budapest. pp 156-177
- BUHALIS, D.(2000): Marketing the competitive destination of the future, *Tourism Management*, Vol.21(1), pp. 97-116.
- COLEMAN, J. (1998): Társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In: Lengyel, Gy – Szántó, Z. (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*, Budapest. pp. 11 –44.
- CSIZMADIA, Z.(2009): *Együttműködés és újítóképesség. Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai*, Budapest
- ERDŐDY, GY.(2001): *Harkányfürdő története*. Harkány. 2001
- FEKETE-FROJIMOVICS, ZS.(2013): A társadalmi tőke (social capital) szerepe a gazdaság hatékonyabb működésében. In: Hamar, F. (szerk): *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok*, BGF KVIK on-line tankönyv 2. kötet, 2013/2, pp. 6-17.
- FUKUYAMA, F. (2000): *A nagy szétbomlás, Az emberi természet és a társadalmi rend újjászerezése*. Budapest
- FÜZÉR(2015): A bizalom társadalomelmélete és a társadalmi tőke szociológiaelmélete. In: *Századvég* 2015 (78) pp. 5-16.
- FÜZÉR, K. – GERŐ, M. – SÍK, E. – ZONGOR, G. (2006): Társadalmi tőke és fejlesztés. In: Kolosi, T – Tóth, I – Vukovich, Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2006*. TÁRKI, Budapest. pp 335–350.
- FÜZÉR, K. – GERŐ, M. – SÍK, E. – ZONGOR G. (2005): A társadalmi tőke növelése fejlesztéspolitikai eszközökkel. *TÁRKI on-line* <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a768.pdf>, letöltés ideje: 2016. május 24.
- GONDA, T– SPIEGLER, P (2012): A helyi szintű TDM-szervezet működésének alapelvei és gyakorlata Orfű példáján. In: Hanusz, Á.(szerk): *A turizmus területi dimenziói*, Nyíregyháza, 2012, pp 55-67.
- KÓKAI, S.(2010): A turizmus szerepe Rakamaz versenyképességének változásában. In: Hanusz, Á. (szerk) *A helyi és térségi TDM szervezetek helye és szerepe a vidék turizmusirányításában*, Nyíregyháza, pp. 67-88.
- LENGYEL (2008): *TDM Működési Kézikönyv*. Heller Farkas Főiskola, Budapest
- PUTNAM, R.D.(2000): *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. New York
- SOMOSSY, E. – LŐRINCZ, K(2014): A turisztikai desztináció menedzsment rendszer fejlesztése Magyarországon. In: Tózsza, I. (szerk.) *Turizmus és településmarketing*, Budapest, pp. 27-37.
- SPIEGLER, P. (2009): A turisztikai imázs és területi identitás szerepe a térségi marketingben. In: *Területfejlesztés és innováció* 3(1) pp. 16-23.
- SZIVA, I (2010): *Turisztikai desztinációk versenyképessége értelmezése és elemzése* (PhD-értekezés). Budapest.

Egyéb források:

<http://www.harkanyfurdo.hu/gyogyfurdo> (letöltés ideje: 2016. október 27.)

<http://www.harkany.hu/> (letöltés ideje: 2016. október 27.)

<http://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/turisztikai-desztinacio-menedzsment-szervezetek-tdm-regisztracioja>
(letöltés ideje: 2016. május 24.)

http://2010-2014.kormany.hu/download/0/d2/10000/TDM_szakmai_regisztr__ci___folyamata_12.15..pdf
(letöltés ideje: 2016. május 24.)

<http://tdm.itthon.hu/a-tdm-rol> (letöltés ideje: 2016. május 27.)

<http://harkanyihirek.hu/?p=15849> (letöltés ideje: 2016. október 27.)

<http://termalonline.hu/termal-hirek/megugrott-harkany-vendegforgalma> (letöltés ideje: 2016. október 27.)

<http://termalonline.hu/termal-hirek/a-10-legnepszerubb-termalfurdos-telepules-2015-ben> (letöltés ideje: 2016. október 27.)

Harkányi Turisztikai Egyesület közgyűlési jegyzőkönyvei, beszámolók (saját gyűjtés)

A CSÍKSOMLYÓI BÚCSÚ TURISZTIKAI VIZSGÁLATA

Tőzsér Anett¹ – Bánhidai Csilla²

¹ Nemzetstratégiai Kutatóintézet, anett.tozser@nski.gov.hu

² Nemzetstratégiai Kutatóintézet, csilla.banhidai@nski.gov.hu

Absztrakt

Csíksomlyó a Mária út keleti végállomása, az Isten és Mária iránti tisztelet, valamint a nemzeti identitástudat megjelenésének helyszíne. A székelyföldi szakralitás meghatározó helyeként több évszázados múltra tekint vissza, az elmúlt 25 év során pedig a magyar nemzet legfontosabb, legismertebb zarándokhelyévé vált, ahová hozzávetőlegesen több százezren érkeznek évente. A Nemzetstratégiai Kutatóintézetben 2016-ban készült kutatása feltárja a csíksomlyói búcsút látogatók motivációit, Csíksomlyó történelmi szerepét a magyar identitás megőrzésében, és a vallási és nemzettudattal összefüggő motivációt a búcsú meglátogatásában. A kutatás alapvetően a csíksomlyói búcsú látogatótipológiáját és látogatottságát vizsgálta. A vallási turizmusra és a zarándoklatokra vonatkozóan elvégzett szakirodalmi vizsgálat mellett egy online kérdőíves vizsgálat adott betekintést abba, hogy a csíksomlyói búcsú látogatói miért indulnak útnak, hogyan teszik meg ezt a nagy távolságot, mennyi időt töltenek ott és az ünnepi mise mellett még mi iránt érdeklődnek. A kutatás vizsgálta továbbá, hogy a búcsúnak mely részei voltak a legvonzóbbak és a látogatók milyen szolgáltatásokat hiányolnak a búcsú idején, vagy ahhoz kapcsolódóan. A primer kutatás kiterjedt annak a vizsgálatára is, hogy akik még nem jártak a településen, vagy nem pünkösdi ünnepén, hogyan látják, vélekednek a csíksomlyói búcsúról.

Kulcsszavak: vallási turizmus, búcsú, zarándoklat, Csíksomlyó

Abstract

Csíksomlyó is the eastern gateway of the Mária Way, the site of the respect of God and Blessed Virgin, and the appearance of the national identity. As the determining pilgrimage site of the sacred Szeklerland, it looks back centuries-long history, and over the past 25 years this event has become the largest pilgrimage site of the Hungarian nation, where about hundreds of thousands come each year. The research was made in 2016 by the National Strategic Research Institute and it explores the motivations of the visitors, the historical role of the Csíksomlyó Pilgrimage, and religious and national consciousness associated with the motivation to visit the Csíksomlyó shrine. The research essentially examined the pilgrimage visit typology. In addition to literature studies in religious tourism and pilgrimages an online questionnaire survey gave insight into the following questions: why the visitors of the Csíksomlyó Pilgrimage start off to make this great distance, how much time they spend there and what else besides the Mass they are interested in. We were curious as to which part of the pilgrimage were the most attractive to the visitors and what services they missed at the time of the Whitsun, or in connection with it. The primary research also examined that those who have not visited the settlement, or not at the time of the Whitsun, how they see, what they think of the Csíksomlyó Pilgrimage.

Keywords: religious tourism, pilgrimage, Csíksomlyó

Bevezetés

Csíksomlyó a magyarság legnagyobb zarándokhelye, az elmúlt 25 év során a vallási turizmus sokak számára ismert helyszínévé vált. A csíksomlyói búcsúnak a vallási jelentősége mellett nemzeti identitástudat erősítő szerepe is van. A kutatás központi témája a csíksomlyói búcsú látogatótípológiájának vizsgálata volt, ezért vizsgáltuk a látogatók motivációját, érdeklődését és a rendelkezésre álló szolgáltatásokkal kapcsolatos véleményüket. Ezen kívül választ kívántunk kapni arra is, hogy az egyház által elsődlegesnek tekintett cél, a hit megélése mellett, Csíksomlyó hogyan vált egyben nemzeti zarándokhellyé.

A csíksomlyói búcsúval kapcsolatban a kutatás célja volt megvizsgálni:

- a csíksomlyói zarándokok motivációit, érdeklődését, szükségleteit;
- a csíksomlyói búcsú esetében hogyan épülnek egymásra, illetve erősítik egymást a turisztikai-, a vallási – és a nemzettudattal kapcsolatos motivációk;
- a zarándokok összetételét (turistaként, vagy zarándokként érkeznek), utazási szokásait (pl. kiválasztott szálláshely és igénybevett szolgáltatások); valamint
- a látogatók igényeinek feltérképezésével rávilágítani a hiányosságokra és javaslatot kérni tőlük a fejlesztésükre.

E célok érdekében nemzetközi és hazai szakirodalom gyűjtést- és feldolgozást végeztünk, amelynek során a témával kapcsolatos releváns irodalmak eredményeit dolgoztuk fel. A vallási turizmus kérdéskörét több oldalról közelítettük meg: vizsgáltuk a vallási turizmus fogalmát, a gazdasági és társadalmi jelentőségét, a zarándoklat jelentésének ártértelemződését és közösségformáló szerepét; a turista és a zarándok közötti összefüggést, átmenetet. Vizsgáltuk továbbá a csíksomlyói búcsú történetének fejlődését, látogatóinak összetételét és fő motivációikat. A szakirodalmak feltárják, hogy sok esetben kapcsolat van a turizmus és a zarándoklatok között, ezek egymástól nem különíthetők el; a csíksomlyói búcsú esetében pedig a nemzettudat, és a magyarság egybekapcsolódásának fontossága is társul a motivációkhoz. Ezeket az összefüggéseket mind a szekunder-, mind pedig a primer kutatás során mélyrehatóbban is értékeltük.

A szakirodalmi feldolgozás mellett primer kutatásként kérdőíves vizsgálatot végeztünk a csíksomlyói búcsú látogatói körében. A kérdőíves kutatás során vizsgáltuk azok véleményét is, akik már jártak a csíksomlyói búcsúban és azokat is, akik még nem voltak ott, vagy nem pünkösdi ünnepén.

Az online kérdőíves vizsgálat nem reprezentálja a teljes résztvevői kört, a búcsún résztvevő tömeget: a csíksomlyói búcsún való részvétel ugyanis még mindig nagy arányban erdélyi, sőt leginkább székelyföldi bázisú (körülbelül 50-60%-ban). Ez a megállapítás valószínűsíthető az egyszerű résztvevői megfigyelések alapján. Jelen kutatás nem tér ki arra a helyi látogatói körre, akik alapvetően nem turistaként definiálhatók. A kutatás azonban értékes eredményeket ad, és rávilágít olyan kérdésekre, melyeket egy későbbi kutatási témaként, mélyebb vizsgálatban érdemes feldolgozni. Ez a kutatás tehát kiinduló alapja lehet egy lényegesen nagyobb mintájú kutatásnak, amely a motivációk, a tartózkodás, valamint a távolmaradás mélyebb összefüggéseit vizsgálja. Az online kérdőívet több csatornán keresztül küldtük el: a vallási- és a zarándokturizmus területén tevékenykedő szakmai szervezetek, utazási irodák, közösségi csoportok, felsőoktatási intézmények, szakmai online napilapok, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet munkatársai körében és médiafelületein terjesztettük. Ezáltal több ezer fős szakmai- és érdeklődő kört értünk el, és 274 kitöltött kérdőívet kaptunk vissza.

Eredmények

1. Szakirodalmi kutatás eredményei

A szakirodalmi feldolgozás szerint a vallási turizmus a turizmus ágazat jelentős és gyorsan növekvő szegmense. Néhol „hit turizmusnak”, vagy „hit alapú utazásnak” is nevezik, azaz olyan utazásnak, amely a hit által vezérelt. A Mintel Group (egy nemzetközi piackutató és marketing szervezet) vallási turizmus témájú tanulmánya (2012) szerint vallási turizmusnak nevezhető azon utazások összessége, amelyek során egy szentnek tartott helyet, épületet, kegyhelyet látogatnak meg a turisták. Eszerint a vallási turizmusnak négy alcsoportja létezik: zárandoklat, egy szent hely meglátogatása, vallási eseményre való utazás és a templomturizmus (imaházak, kegyhelyek meglátogatása kulturális, történelmi és építészeti jelentőségük miatt, nem feltétlenül vallási okokból). Vukonic szerint a vallási turizmusnak három formája van: zárandoklatok, vallási események (egyházi ünnepek, évfordulók), jelentős vallási helyszínek, épületek meglátogatása (VUKONIC 1996). Mester Tünde a tanulmányában (2006) a vallási turizmusnak ugyancsak három típusát vette figyelembe: zárandoklat, vallási eseményre történő utazás és kulturális vallási turizmus (templom vagy imahely meglátogatása) nem vallási okokból, hanem kulturális, történelmi és építészeti jelentősége miatt.

Megállapítható, hogy a vallási turizmusnak nincsen általánosan elfogadott definíciója és a látogatók objektíven nem mérhető céljainak meghatározása is felveti a fogalmi lehatárolás nehézségének problémakörét: a különböző tanulmányok is eltérően kezelik a vallási turizmusban résztvevőket. A merevebb álláspont szerint csak az tekinthető vallási turizmusnak, amikor vallásos emberek hitéleti céllal keresnek fel egyházi emlékeket vagy épületeket (MESTER 2006; MINTEL GROUP 2012), míg a megengedőbb álláspont szerint a vallási nevezetességek felkeresése hívők és nem hívők esetében is vallási turizmusnak tekinthető (RAFFAY et al. 2014).

Az UNWTO (2011) adatai szerint a vallási turizmus iránti kereslet éves szinten 330 millió nemzetközi utazóval és 3,3 milliárd EUR költéssel járul hozzá a világ turizmusának teljesítményéhez. Szintén az UNWTO adatai szerint (SULYOK–MÁRTONNÉ 2013; VARGA 2011) a vallási turizmus részesedése 20–30 % (a szervezett utazásokon résztvevők egyharmada köthető a vallási turizmushoz). Magyarországról szervezetten évente közel ötezren kelnek útra vallási indítékkal és Magyarországon a vallási turizmus a teljes utazások 7-8 százalékát teszi ki (HARKÁNYINÉ et al. 2011; KOLLÁNYI 2011, VARGA 2011).

A vallási célú utazás nem számít költséges utazásnak, egy fő egy napjára jutó átlagos költség sokkal kevesebb, mint a szabadidős turistáké. 2010-ben a vallási turisták egy napjára jutó átlagos költség 126 EUR volt, ami a szakemberek becslése szerint 2015-re elérte az 184 EUR-t is (MINTEL GROUP 2012). Az is megfigyelhető, hogy a vallási turizmus napjainkban a katolikus hagyományú országokban – pl. Olaszország, Spanyolország – a turisztikai bevételek jelentős hányadát, harmadát-negyedét teszi ki (VARGA 2011). A szerzők úgy vélik, hogy a vallási turizmus az elmúlt 30 évben figyelemreméltó növekedést könyvelhetett el, különösen az elmúlt évtizedben: a vallási konferenciákra delegáltak száma 1994-ben 4,4 millió fő volt, 2006-ra pedig elérte a 14,7 millió főt. A Vatikánba látogatók száma megkétszereződött az elmúlt évtizedben, és elérte az ötmillió látogatószámot (MINTEL GROUP 2012).

Kutatásunk a vallási turizmus részeként elsősorban a keresztény zarándoklatokra fókuszált, azon belül is a búcsújárásra. A *zarándoklat* az istentisztelet különleges formája, a kiválasztott szent hely, kegyhely, kegyeleti hely hitbuzgalmi céllal történő felkeresése. A zarándokút fő indítéka lehet a vezeklés, az elégtétel, a köszönet a kérés- és az imameghallgatásokért (PUSZTAI 2004; NEMESHEGYI 2011). A zarándoklat népszerűsége napjainkban egyre inkább növekszik, mert az egyéni szükségeket még inkább előtérbe helyezi a kötelező intézményi szabályokkal és a vallás, mint szervezett entitás szerepével szemben. Napjaink zarándoklatai esetében többről van tehát szó, mint a katolikus zarándoklatok revitalizációjáról: a zarándoklatok nyitottabb formája ez, amely lehetővé teszi Isten megismerését, és ezzel egyidejűleg a sokrétű igényeknek és érdeklődéseknek való megfelelést (STAUSBERG 2011).

A zarándoklatnak egy formája a *búcsújárás* azokra a helyszínekre, amelyek az egyházi jóváhagyások folytán fel vannak ruházva egy különleges lehetőséggel, a búcsúnyerés jogával, a búcsú kiváltságokkal. Ez azt jelenti, hogy az ott bizonyos feltételeknek megfelelő emberek számára az egyház megadja a bűneik büntetésének megrövidítését vagy teljes elengedését (MOHAY 2009). Bár a formák változnak, a búcsújárás tartalma a vallásgyakorlás szempontjából változatlan: vezeklés és elégtétel, az Istennel való találkozás sajátos, bensőséges módja. A búcsújárásban nem elsősorban az anyagi érdekek vezérelték a zarándokot, hanem a lelki életre, a megtisztulásra, megkönnyebbülésre törekvés. Szerepet játszott ezen kívül a megszokott környezetből való kimozdulás lehetősége, idegen emberek, települések, tájak megismerése, és alkalmanként anyagi szempontok is, mint például a búcsúvásár (BÁLINT–BARNA 1994). A búcsújárásnak mind a mai napig fontos része a csoda, a csodavárás. Ezt legszemléletesebben a búcsúhelyeken, a szent kutaknál elhelyezett „köszönöm” táblák mutatják, ahol az imameghallgatások csodás gyógyulásokban érhetők tetten (BÁLINT–BARNA 1994).

A búcsújárást nem lehet külön említeni a *népi vallásosságtól*, amelynek jelenségét és belső összefüggéseit a néprajzkutatók tárták fel. Népi vallásossággal ott találkozunk, ahol a vallás jelen van a társadalomban és rendelkezik azzal az intézményrendszerrel, amely képes a vallást „hivatalossá” tenni, a vallás értelmezésének, gyakorlásának, átadásának felelős személyeit „kinevelni” és ennek hosszabb időbeli folytonosságát fenntartani. A népi vallásosságban kiemelkedő szerepe van Szűz Mária alakjának. Hangsúlyozott női mivoltával évszázadok óta ellensúlyozza a hivatalos egyházi szervezet férfiközpontúságát. A Mária-tisztelet sokszor és sok helyen a profán női ideálnak adott szakrális jelleget (pl. a középkorban a Napba öltözött asszony-ábrázolások). A népi vallásosság keresi a Máriával való találkozást és azt megtalálja, megteremti a hétköznapi életben, az ünnepekben (MOHAY 2009).

A *Mária út* a népi vallásosság és a zarándoklat fő üzeneteinek egyik kifejeződése, Közép-Európa zarándokútja, amely a Kárpát-medence Mária-kegyhelyeit köti össze és Csíksomlyó a Mária út kelet-nyugati szakaszának végállomása. A magyarországi búcsújáróhelyek többsége Mária kegyhely, a hazai búcsújárás hagyományban a Mária-tisztelet dominál. Magyarországon a legismertebb Mária kegyhelyek Máriapócs, Mátraverebély, Szentkút, Márianosztra, Erdélyben pedig Csíksomlyó a legjelentősebb. Somlyóra századok óta zarándokolnak néhány nap járóföldről a székelyek és a 20. század végére ez a Szűz Mária kegyhely az erdélyi, majd az összmagyarság nemzeti kegyhelyévé is vált, ahol a pütkösi búcsú alkalmával több százezer magyar gyűlik össze (KONKOLY-GYURÓ 2011; www.mariaut.hu).

Csíksomlyó a magyarság számára mindig is kiemelkedő jelentőségű zarándokhely volt, amely az elmúlt két évtizedben a *Kárpát-medence legfontosabb búcsújáró helyévé vált*. A búcsújáró hely eredetével kapcsolatban azonban más-más dátumok jelennek meg a különböző iratokban, a Csíksomlyó-kutatók

írásaiban. A napjainkban hangoztatott hagyomány szerint a búcsúk sora 1567-re nyúlik vissza, amikor a székely népfelkelők maroknyi serege a tolvajos-tetői csatában legyőzte János Zsigmond seregét, aki az unitárius hitet kívánta rákényszeríteni a katolikus székelyekre. Más történész szerint ilyen csata nem volt, történeti feljegyzés a búcsúról csak háromszáz évvel későbből áll rendelkezésre (NÉMETH 2012). A csíksomlyói pünkösdi búcsú legfontosabb eseményei pünkösöd szombatján és vasárnapján zajlanak. A látogatók között kiemelkedő a római katolikusok jelenléte a búcsúban, azonban vannak jelei, hogy a vonzaskör szélesedésével valamelyest a felekezeti határok is átértelmeződtek, és a búcsúban megjelentek a protestánsok is. A búcsún részt vesznek még azok is, akik nem „igazi” zarándokként érkeznek, akik inkább érdeklődéssel nézelődnek (NÉMETH 2012; BÁLINT–BARNA 1994). A búcsú legfontosabb helyszínei a ferences kegytemplom Mária kegyszobrával; a Kissomlyó-hegy, rajta a Jézus hágóján lévő kálváriával, keresztúttal, a Salvator-kápolnával, a Szenvedő-kápolnával és a Szent-Antal kápolnával. Távolabb mindkét helytől, Csomortánban a Szent Péter és Pál plébániatemplom. 1993-tól pedig már a hegynyereg, ahol pünkösöd ünnepén, szombaton a szabadtéri misét tartják” (BARNA 2001; P. BOTOS 2009).

A szakirodalmak több korszakhatárt is megjelölnek a csíksomlyói búcsú alakulásáról, fejlődéséről, újraéledéséről. A búcsújárás több százéves történetének áttekintése kirajzolja az egyes időszakokat, beszél a megszakításokról és újramegaképzésekről (MOHAY 2009, HARANGOZÓ 2003; P. BOTOS 2009). Az alábbi főbb korszakok azonosíthatók:

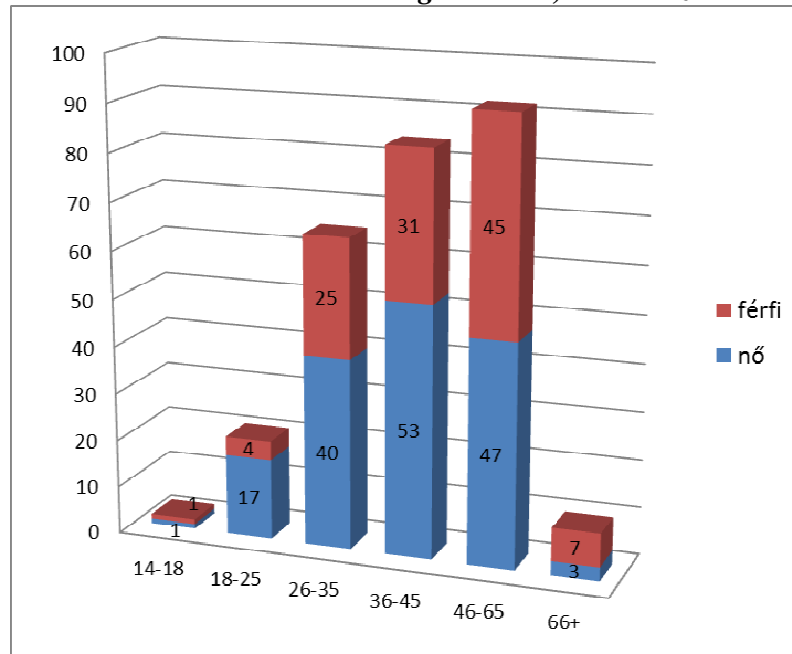
- 17. század vége, az utolsó csíki tatárbetörés ideje – az ezt megelőző pünkösdi búcsújárásról alig tudunk valamit, csak léte látszik bizonyosnak.
- 1780 – ekkorra megfogalmazódik a búcsú eredettörténete. Szabadságharc vége – ezután ismét újra kellett élednie a búcsújárásnak.
- 1920 – a háború vége és a békeszerződés idején minden korábbinál nagyobb átalakulások rendezik át az erdélyi magyarság életét.
- 1949 – lezárul a búcsújárás hagyományos, nyilvános teljes és szabad korszaka.
- 1990 – a román politikai fordulatot követő újjáéledés.

2. *Primer kutatás eredményei*

A kutatás során 274 válasz érkezett és ebből 209 fő (77 %) mondta azt, hogy már részt vett a csíksomlyói búcsún, és 65 fő (23 %) még nem vett részt.

A kérdőívet kitöltők közel 60 százaléka nő és 40 százaléka férfi. A kitöltők életkorát nemek szerinti bontásban vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbb válasz a 36-45 éves nőktől és a férfiaknál a 46-65 éves korosztályból érkezett (1. ábra). A vizsgálat érdekessége, hogy ugyanez a nemek közötti arány jelenik meg azok között is, akik voltak már a búcsúban, és azok között is, akik még nem voltak. A válaszok csaknem 90 százaléka a 26-65 éves korosztályból érkezett.

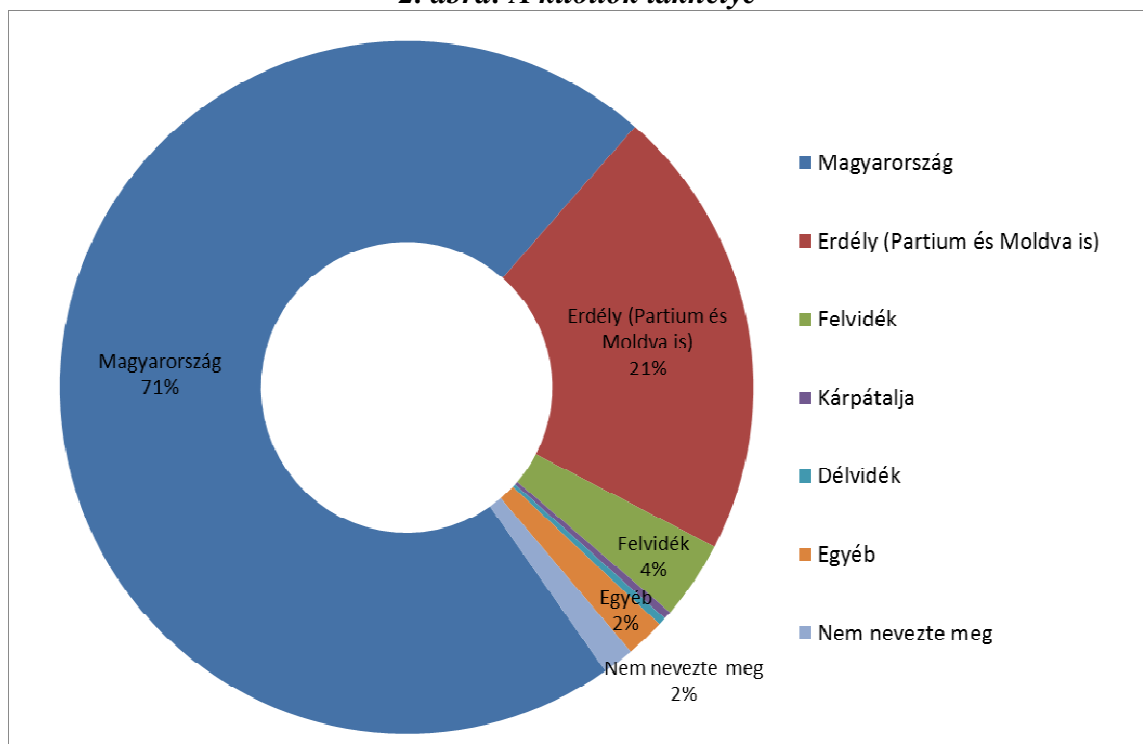
1. ábra: A kérdőívet kitöltők életkora – kategóriákban, nemek szerinti bontásban (fő)

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A válaszadók több mint 70 százaléka Magyarországon él, 21 százalékuk Erdélyben, 4 százalékuk Felvidéken és 2 százalék nem adta meg a lakhelyét. Délvidékről és Kárpátaljáról csak egy-egy fő kitöltőnk volt, akik szinte nem jelennek meg a százalékos megoszlásban (2. ábra).

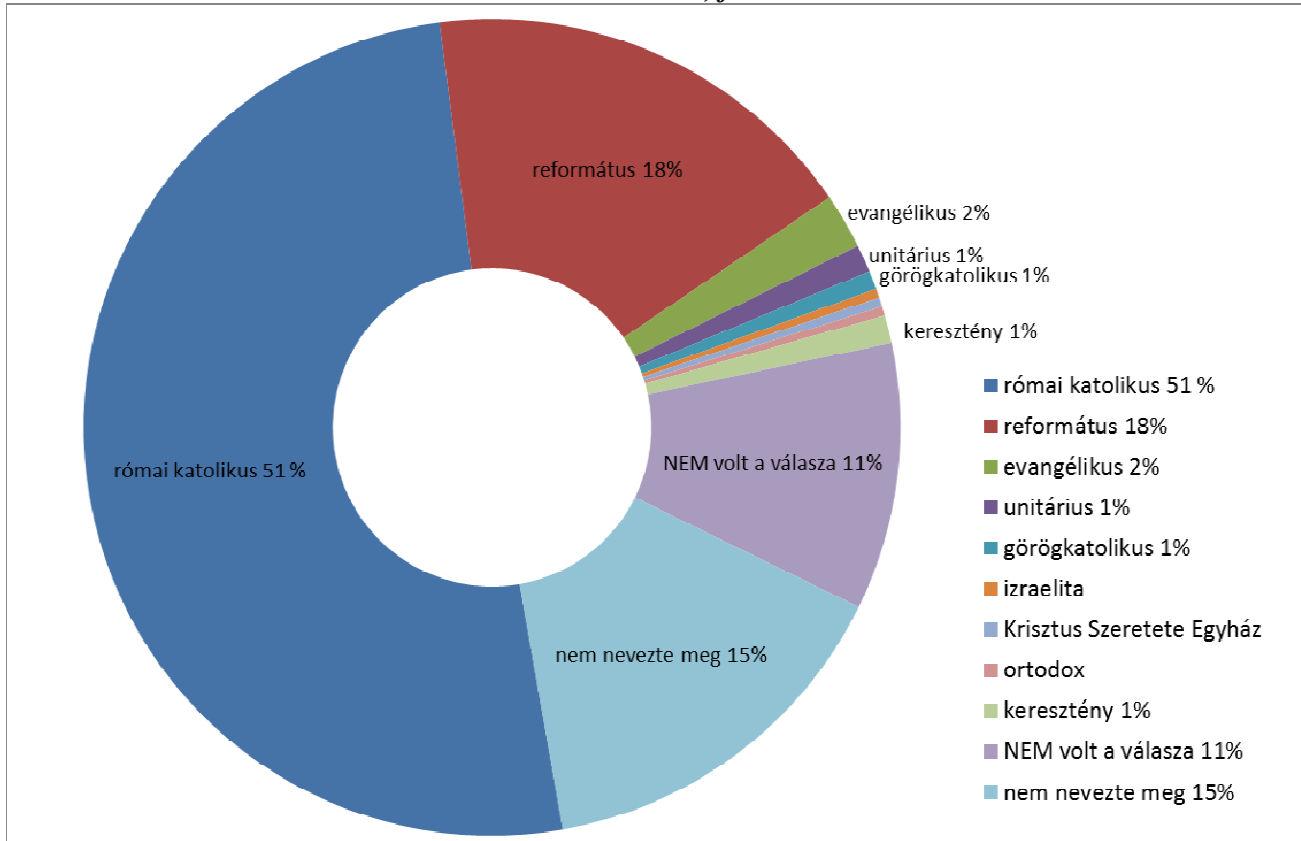
2. ábra: A kitöltők lakhelye

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A *felekezeti hovatartozást* tekintve a válaszadók 74 százaléka jelezte, hogy valamely keresztény felekezethez tartozik és többségük római katolikusnak vallotta magát. Jelentős a protestánsok között a reformátusok aránya (18%). Más felekezethez tartozók olyan kis számban voltak a kitöltők között, hogy a százalékos bontásban nem is adtak értelmezhető adatot. A kitöltők közül hárman (1%) nem nevezték meg, hogy keresztényként melyik felekezethez tartoznak, 15 százaléka nem nevezte meg a felekezeti hovatartozását és 11 százaléka válaszolta azt, hogy nem tartozik semmilyen felekezethez (3. ábra).

3. ábra: A kitöltők vallása, felekezeti hovatartozása

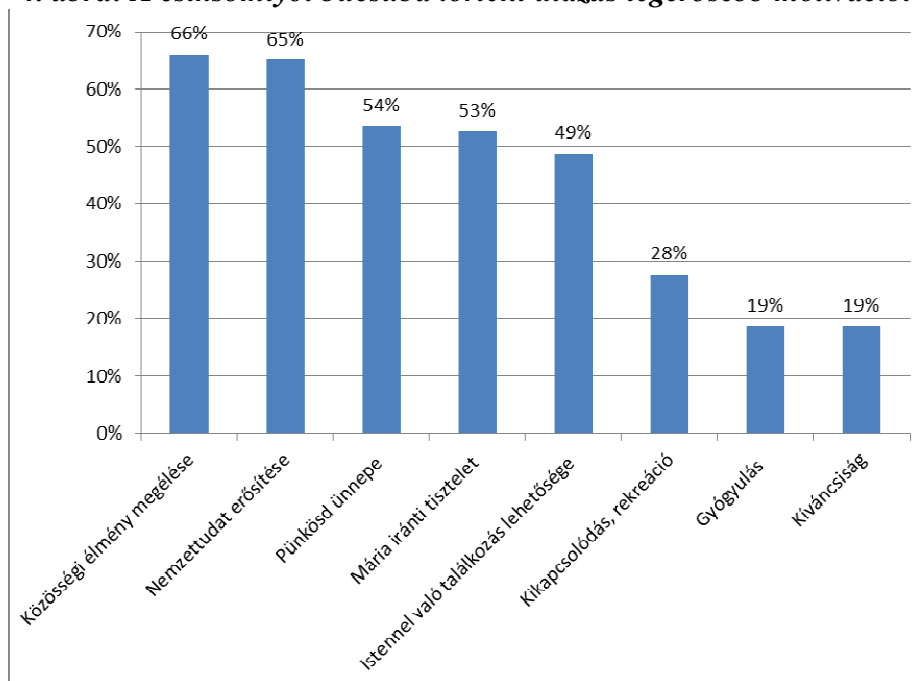
Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

2.1. Válaszok a csíksomlyói búcsún résztvevőktől

A kérdőíves kutatás eredményei szerint a 274 válaszadóból 209-en (77 %) mondták, hogy voltak már a csíksomlyói búcsúban. Egynegyedük először vett részt a búcsún, és a válaszadók csaknem háromnegyede visszatérő utazó. Bár a kérdőív kitöltők kétharmada magyarországi volt, feltételezhető, hogy az Erdélyben, azon belül is Székelyföldön élő magyarok száma sokkal magasabb a búcsú résztvevői között.

A csíksomlyói búcsúba történt utazás elsődleges indítéka a közösségi élmény megélése, illetve a magyarokkal való találkozás lehetősége volt. A közösségi élmény azonban a hit együttes megélésének élményére utal: a válaszok azt is jelzik, hogy a hit együttes megélésének jelentős közösségépítő szerepe van, és a zarándoklat ebben fontos szerepet tölt be. A motiváció ebben az esetben a lelki élménynek, a vallásnak a közösségben való megélése. A csíksomlyói búcsún való részvétel tehát nem elsősorban turisztikai céllal történik (4. ábra).

4. ábra: A csíksomlyói búcsúba történt utazás legerősebb motivációi

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A motivációt vizsgáló kérdés mellett megkértük a válaszadóinkat, hogy ők maguk is fogalmazzák meg „miért is utaztak még Csíksomlyóra”. Több esetben előfordult a család-és rokonlátogatás, ismerősök meglátogatása; a lelki feltöltődés, ima, imakérés és szakralitás megélése; Erdély látványa, csodáinak megélése, az itt élők vendégszeretetének megtapasztalása; a csíksomlyói búcsú népszerűsítése; a „vágytam rá” és az „önmagamért” válaszok. Az „egyéb” indokok között tehát megerősítést nyertek a fent említett szempontok: a hit együttes megélése és az Istennel való találkozás mellett Erdély természeti csodáinak és az erdélyi magyar emberek megismerésének és vendégszeretetének megtapasztalása is erős indítékot jelentenek az utazás során.

A legtöbben autóval és busszal érkeztek a csíksomlyói búcsúba, ezt követi a vonattal történő utazás. Egyötödük gyalogos zarándok és néhányan szekéren, vagy kerékpáron érkeztek. A látogatások gyakoriságának növekedésével változik az igénybe vett közlekedési eszköz fajtája, az utazás módja is, illetve egy-egy utazás során a közlekedési eszközök különböző kombinációja is tapasztalható.

A válaszadók többsége családdal, barátokkal, ismerősökkel együtt utazott. Ezt követték az „egyéni utazott” említések, majd az utazási irodával történt utazás, illetve a gyülekezettel történt utazás válaszai következtek. Voltak, akik iskolai csoporttal, vagy egyetemi, munkahelyi szervezéssel érkeztek. Megfigyelhető, hogy azok, akik már többször voltak a csíksomlyói búcsún, többféle utazási formában (szervezéssel, közlekedési eszközzel) érkeztek.

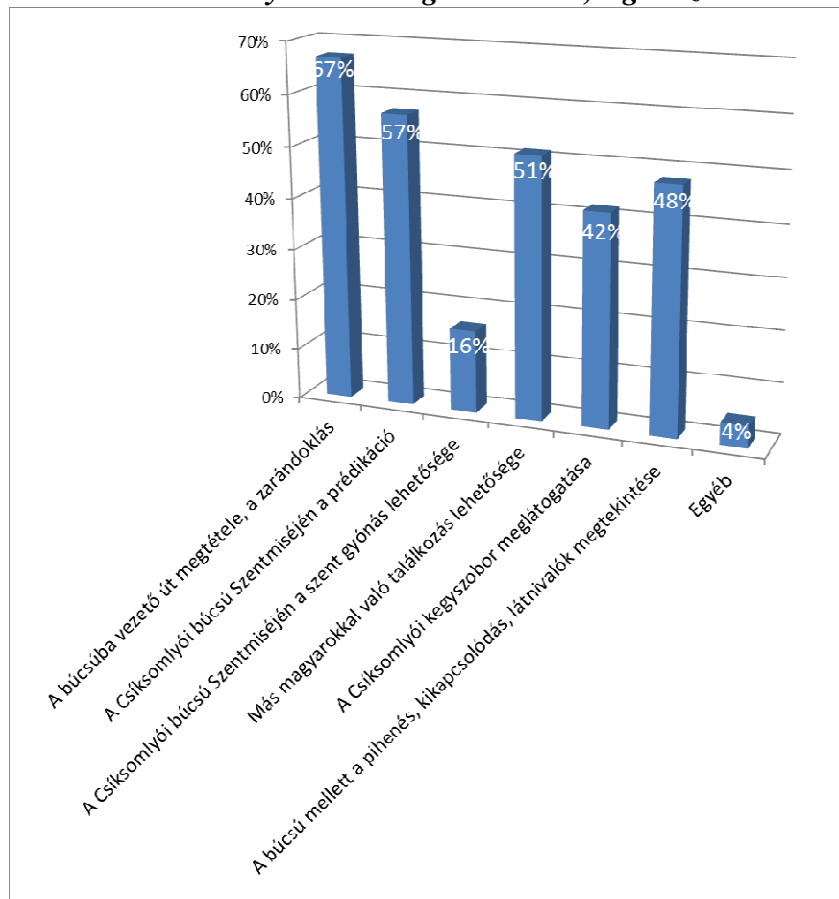
A csíksomlyói búcsú idején a legtöbb válaszadó 3-4 vendégéjszakát töltött el Erdélyben. Gyakori válasz volt a „nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet, mert itt lakom” és a „nem vettem igénybe fizetős szálláshelyet, mert rokonoknál, barátoknál, ismerősöknél aludtam”. Ezekkel az említésekkel függ össze,

hogy a válaszadók legnagyobb része a lakhelyét tekintve Magyarországon él, a külföldi válaszadók pedig Erdélyben, vagy a Felvidéken élnek. A Magyarországon élők közül többen rokonaik meglátogatására is törekszenek a csíksomlyói búcsúba történt utazás idején.

A szálláshelyek igénybevételével kapcsolatban figyelembe kell venni azt is, hogy sokan többször, többféle szervezésben voltak a búcsúban, így többféle szálláshely-émlítésre is volt lehetőség. Legtöbbször a *falusi szálláshelyet* (40%) említették, ezt követő legnagyobb válaszadási arány a hotelre és panzióra (30%) esett. 10-10% alatti volt a zárandok-, vagy ifjúsági szállás és az ismerősnél, rokonnál, barátnál eltöltött éjszakák aránya.

A Csíksomlyóra látogatókat megkérdeztük arról is, hogy számukra mi (volt) a legérdekesebb és a legvonzóbb. A válaszadók több választ is megjelölhettek. A százalékos arányszámokat a 209 fő „igen” választ adóhoz viszonyítva számítottuk. *A csíksomlyói búcsún való részvétel legvonzóbb elemei*, a búcsúba vezető út megtétele, a zárandoklat, „a csíksomlyói búcsú Szentmiséjén a prédikáció”, valamint „a más magyarokkal való találkozás lehetősége” voltak. „A búcsú mellett a pihenés, kikapcsolódás és más látnivalók megtekintése” választ adók száma is jelentős volt (5. ábra).

5. ábra: A csíksomlyói búcsú legérdekesebb, legvonzóbb elemei

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

A válaszadók 70 százaléka a pütkösdi csíksomlyói búcsú alkalmával részt vett további programokon is, kirándultak Erdélyben. Székelyföld nevezetes tájainál a gyergyói, a gyimesi és csíki területek kerültek említésre. A desztinációk és a vonzerők tekintetében az alábbi helyszínek emelhetők ki: Madéfalva, az Ezeréves határ Gyimesbükkön, Gyergyószentmiklós és környéke, Székelyudvarhely, Farkaslaka, Sóvidék (Parajd, Korond, Szováta), a Szent Anna-tó. Néhányan jelezték, hogy utazásuk során meglátogatták Orbán Balázs emlékhelyét, és elmentek a Brassó melletti és Töröcsvára is. A nagyobb távolságokról érkezők tehát nem csupán a Csíksomlyón elhangzó szentmiséért érkeznek pütkösdi ünnepére, hanem hosszabb időt töltenek el Székelyföldön és közben megtekintik a desztináció nevezetességeit.

A szabadidős programon résztvevők jelentős része (83 %) Magyarországról érkezett, amely érthető, hiszen a több száz kilométeres távolságból érkezők Erdély szépségeit megtekintik. A számok azt is mutatják, hogy a környékbeli településekről érkezők közel 10 százalékban vettek részt további szabadidős programokon. Voltak olyan válaszadók is, akik nem jelölték meg külön, hogy mely helyeken jártak és milyen látnivalókat néztek meg, azonban a válaszaikból látszik, hogy több napot töltöttek Székelyföldön, így feltételezhető, hogy a desztináció természeti és kulturális nevezetességeit ők is megnézték. Valószínűsíthető az is, hogy akik nemmel válaszoltak a „vett-e igénybe szabadidős programot” kérdésre (30 %), ők is több helyen jártak, csak nem jelezték külön, illetve nem érzékelték, hogy ez nekik un. szabadidős programnak számítana.

A kérdőíves vizsgálatunk alapján megállapítható, hogy a csíksomlyói búcsún résztvevők háromnegyede elégedett volt a desztináció szolgáltatásaival. Kedvező eredményként láttuk, hogy a válaszadók majdnem 80 százaléka nem hiányolt kiegészítő szolgáltatást, elégedett volt a desztináció szolgáltatásaival és nem tapasztalt hiányt. Valószínűsíthető ebből, hogy ezen válaszadóink ismerik Erdély fejlettségét és ehhez alkalmazkodva vesznek részt a lelki programon, utazáson (pl. „Erdélyt olyannak szeretem, amilyen.” vagy „Nem kell javítani semmit. Zarándokolni megyünk... nem luxus kirándulásra.”). A szolgáltatást, szolgáltatásokat nem hiányolókat lakhelyét vizsgálva látható, hogy 64 százalékuk Magyarországról érkezett, 30 százalékuk Erdélyből, 6 százalékuk Felvidékről.

A hiányolt szolgáltatások között első helyen a higiénias infrastruktúra jelent meg, az ivóvíz és a tisztálkodási lehetőségek hiánya, valamint a mobil illemhelyek alacsony száma. Kevésnek bizonyultak a parkolóhelyek, ülő- és pihenő helyek, valamint a kiegészítő programok, rendezvények, és az ezekről szóló tájékoztatás, információ. A távolról érkezők és helyismerettel nem rendelkezők a tájékozdási segítséget keresték. Válaszóink a hiányok felszámolására megfogalmazták javaslataikat is. Ezek egyrészt a búcsú szakrális tartalmára, másrészt a turisztikai szolgáltatások hiányára vonatkoztak. A búcsúban már járt 209 válaszadóból szinte mindenki tervezi, hogy újra elmegy a búcsúba és közülük mindenki ajánlani is fogja másoknak a részvételt.

2.2. Válaszok azoktól, akik még nem voltak a csíksomlyói búcsúban

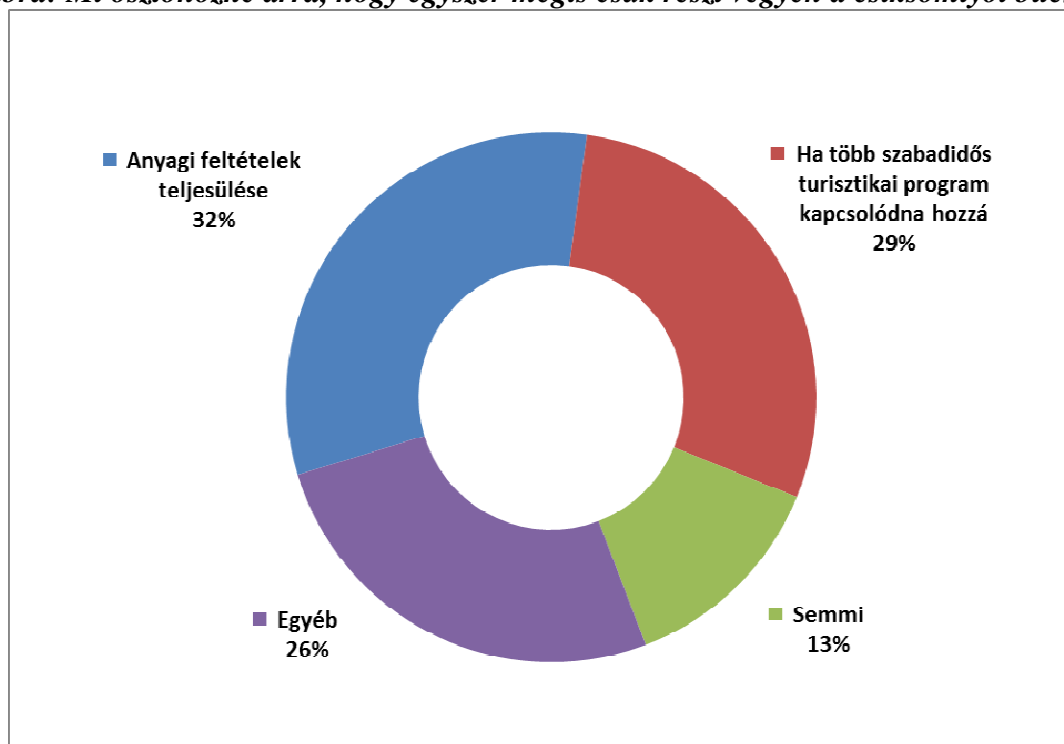
A beérkezett 274 válaszból összesen 65-en (24 %) mondták, hogy *nem jártak még a csíksomlyói búcsúban*.

Akik „nem”-mel válaszoltak, az utazás elmaradását a kevés szabadidővel, illetve a csíksomlyói búcsúhoz kapcsolódó szabadidős programok hiányával indokolták. A *távmaradás okaként* nevesítették még a nagy távolságot, vagy azt, hogy nem volt társuk az utazáshoz, valamint az anyagi források hiányát. Ezen kívül a búcsú szakrális tartalmának külsősége, vagy a pütkösdi ünnepének családi körben való eltöltése

tartotta őket vissza az utazástól. A távolmaradás okaként érkezett olyan válasz is, hogy hívőként nem katolikusok, ezért sem mennek a búcsúba, illetve nem érdekli őket a zarándoklat és a búcsú. Kaptunk olyan indokot is a távolmaradásra, amely a búcsú idején tapasztalható zsúfoltságot kifogásolta, de volt olyan válaszadó, aki szerint a csíksomlyói búcsú a „magyarság túl hangsúlyos demonstrálásaként” jelenik meg és nem egy vallási ünnepként, és ezért nem is tervezi később sem a részvételt.

Amikor rákérdeztünk arra, hogy *mi ösztönözné, hogy egyszer mégis részt vegyen a csíksomlyói búcsún*, első helyre került az utazáshoz szükséges anyagi feltételek teljesülése (32 %), és a válaszadók csaknem egyharmada igényelné a szabadidős programok bővülését (29 %) az ünnephez kapcsolódóan. Az „egyéb” választ adók (26 %) között a távolmaradás oka elsősorban az időhiány volt, de volt olyan válaszadó is, aki még nem talált társakra a csíksomlyói búcsúba történő utazáshoz, vagy a szakrális jellegét erősítené. A válaszadók 13 százaléka határozottan kijelentette, hogy semmi sem motiválná őket, hogy valaha is részt vegyenek a csíksomlyói búcsún (6. ábra).

6. ábra: Mi ösztönözné arra, hogy egyszer mégis csak részt vegyen a csíksomlyói búcsún?

Forrás: NSKI saját kutatás, 2016.

Következtetések és javaslatok

A csíksomlyói búcsú eredeti jellege és célkitűzése napjainkra sem változott, sőt az egyház által elsődlegesnek tekintett cél, a hit megélése, a bűnbocsánat, a gyógyulás, a hála továbbra is egyértelműen a

lehangsúlyosabb tényezők. Az elsődleges cél szem előtt tartásával mégis beszélhetünk a csíksomlyói búcsú turisztikai vonzerejéről, számolhatunk azoknak a turistáknak, vendégeknek az érkezésével, akik Csíksomlyót a pünkösdi búcsú idején, vagy azon kívül felkeresik. A különböző szerzetesrendek aktivitását ismerve, a szakrális tér turisztikai hasznosításában ők maguk is láthatják a hely fenntarthatóságának (üzemeltetésének) bevételnövelő lehetőségét. Megállapítható, hogy a csíksomlyói búcsú egyházi jellegében az 1990 óta eltelt időszak alatt végbementek bizonyos jelentésváltozások, amelyek miatt napjainkra az ünnep arculatában markánsan jelen vannak nemzeti elemek is. Ez viszont nem kizárólag az ünnep jelentésének változásában keresendő. Erdélyben elsősorban történelmi okokból, a vallás (mind a katolikus, mind a protestáns vallások) különösen erős szerepet játszik a magyar identitás megőrzésében, ezért is nehéz elválasztani a vallási, és a nemzeti identitás megőrzésével kapcsolatos motivációt a csíksomlyói búcsú meglátogatásában. Primer kutatásunk eredményei nem reprezentálják a teljes résztvevői kört: nem térünk ki arra a helyi látogatói körre, akik alapvetően nem turistaként definiálhatók. Ugyanakkor több olyan kérdésre rávilágítunk, amelyeket egy későbbi kutatási témaként, mélyebb vizsgálatban érdemes feldolgozni. A kérdőíves vizsgálatunk eredményei alapján az a következtetés vonható le, hogy a hit közösségben történő megélése alapvetően fontos szempont a búcsúra látogatóknál. Ez pedig inkább arra enged következtetni, hogy az a lehetőség vonzza a látogatók tömegeit, amelyet a hit közösségi megélése az országhatártól 400 kilométerre fekvő tömb magyar régióban nyújt.

Az erdélyi tapasztalatok alapján a helybéli igények leginkább egy átgondolt turisztikai infrastruktúra fejlesztését tartanák elsődlegesen szükségesnek. Ennek egyik alapeleme a vendégfogadás feltételeinek a javítása, másrészt pedig az ott tartózkodáshoz szükséges szolgáltatások széleskörű megteremtése. Mivel azonban a vendégfogadás feltételeihez szükséges erőforrások szűkösen állnak rendelkezésre, alapos tervező-előkészítő munkát igényel, hogy a pünkösdi ünnep több ezer fős látogatói száma mellett ezek a létesítmények az év többi napján is gazdaságosan üzemeltethetőek legyenek. A szakrális üzenet fő hordozója, a kegytemplom és közvetlen épített környezete műemlékvédelem alatt áll, így csak nagy volumenű építészeti beruházással fejleszthető és egészíthető ki egész évre turisztikai vonzerőt jelentő szolgáltatás-elemekkel.

A település összes meghatározó szereplőjének (szerzetesek, civilek, önkormányzat) véleménye szerint a legfontosabb feladat a turisták érdeklődésének felkeltése Csíksomlyó iránt, a búcsú idején kívül is, illetve az odautazók lehető leghosszabb ideig történő ott tartása. Ennek érdekében élénkítik a vallási turizmus iránti érdeklődést egyházi rendezvények, lelki gyakorlatok szervezésével, különböző projektekkel és a civil szervezetek munkájával. További eleme lehet munkájuknak azon kulturális turisták érdeklődésének felkeltése, akik a több száz éves zarándokhely története és hagyománya iránt érdeklődnek. Sok helyen (pl. Pannonhalma, Bakonybél, Gyöngyös) látunk már jó példát arra, hogy szerzetesek aktívan részt vesznek a turisták, turistacsoportok vezetésében, a szakrális hely üzenetét átadják az odaérkezőknek és megállásra, elmélkedésre hívják őket. A kolostorok, monostorok egyes részeit látogathatóvá teszik, és turisztikai szolgáltatás-elemekkel töltik meg (például: éttermek, saját termékek értékesítésére boltok, filmvetítések, manufaktúrák munkájába történő betekintés). A világban számos jó példa van ezekre. Csíksomlyó turisztikai desztinációként való ismertsége és fejlődése a pünkösdi búcsún alapszik. Annak érdekében, hogy a kegyhely ne maradjon a szezonális ezen csapdájában, és egy egész évben intenzíven látogatott vallási célpont lehessen, tudatosabb, professzionálisabb és átgondoltabb marketingtevékenységre (főként termékfejlesztésre és marketingkommunikációs tevékenységre) lenne szükség.

Felhasznált irodalom:

- BARNA, G. (2001): *Búcsújárók*. Lucidus Kiadó, Budapest.
- BARNA, G. (2011): Hová tartanak a zarándokok? A zarándoklat jelentősége a keresztény kultúrában. In: Benkő Á. – Vértesaljai L. (szerk.): *Zarándokolni jó*. Kairosz Kiadó, Budapest. pp. 49-66.
- BÁLINT, S.– BARNA, G. (1994): *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Szent István Társulat, Budapest.
- HARANGOZÓ, I. (2003): Jézushágón. A csíksomlyói búcsújárásról és a kegyhely történetéről. *Kárpátia* 2003. július (III/7.). pp. 39-44.
- HARKÁNYINÉ, SZ. ZS.– HORKAY, N.– MOLNÁR, A. (2011): Mária Út – A Közép-Európán átívelő spirituális turista- és zarándokút. In: Michalkó G. – Rátz T. (szerk. 2011): *A turizmus dimenziói: humánium, ökonómikum, politikum*. Turizmus Akadémia. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
- KOLLÁNYI, L. (2011): Tájértékek a Mária Út mentén. In: *A Mária út hálózat és kialakítása* (szerk. Filepné Kovács Krisztina, 2011). Budapesti Corvinus Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék. Budapest. pp. 35-44.
- KONKOLY-GYURÓ, É. (2011): Európai kitekintés, zarándokutak jelentősége a jelenkorban. In: *A Mária út hálózat és kialakítása* (szerk. Filepné Kovács Krisztina, 2011). Budapesti Corvinus Egyetem, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, Budapest. pp. 21-25.
- MESTER, T. (2006): Vallási turizmus. *Turizmus Bulletin*. 2006/2. pp. 16-18.
- MINTEL GROUP (2012): Religious and pilgrimage tourism. *Mintel Report – International*, February, USA.
- NEMESHEGYI, P. (2011): A zarándoklás biblikus gyökerei. In: Benkő Ágota –Vértesaljai László (szerk. 2011): *Zarándokolni jó*. Kairosz Kiadó, Budapest. pp. 13-26.
- P. BOTOS, F.O.F.M. [1943] (2009): *Csíksomlyó, a kegyhely*. Pallas–Akadémia, Csíkszereda.
- PUSZTAI, B. (2004): Religious Tourists. Constructing Authentic Experiences In: *Late Modern Hungarian Catholicism*. University of Jyväskylä, Jyväskylä.
- RAFFAY, Á.– LŐRINCZ, K.– CLARKE, A. (2014): Spirituális és üzleti értékek találkozása a vallási turizmusban. *Turizmus Bulletin* 15(2). pp. 34-42.
- STAUSBERG, M. (2011): *Religion and Tourism. Crossroads, destinations and encounters*. Routhledge. London – New York.
- SULYOK, J.–MÁRTONNÉ, M.K. (2013): A vallási turizmus helyzete Magyarországon. *Turizmus Bulletin*. 2014/1. pp. 11-20.
- VUKONIC, Boris (1996): *Tourism and Religion*. Pergamon, Oxford

Egyéb források:

- VARGA, M. (2011): A vallási turizmus jelenléte ma Magyarországon. <http://www.keresztenyszoz.katolikhos.ro/archivum/2011/december/3.html>. (Letöltve: 2016. július 25.)
- UNWTO (2011): *Religious Tourism in Asia and the Pacific*. Madrid, Spain. http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/110325_religious_tourism_excerpt.pdf. (Letöltve: 2016. július 25.)
- Mária út honlapja. www.mariaut.hu

SZINERGIÁK A ZÖLD INFRASTRUKTÚRÁBAN ÉS A TURIZMUS FEJLESZTÉSÉBEN

Valánszki István¹ – Dancsokné Fóris Edina¹ – Jombach Sándor¹ – Filepné Kovács Krisztina¹
¹Szent István Egyetem, valanszki.istvan@tajk.szie.hu

Absztrakt

Napjainkban a zöld infrastruktúra (ZI) fogalma egyre inkább beépül a szakpolitikákba, a mindennapi gondolkodásba. De mi is az a zöld infrastruktúra? A zöld infrastruktúra a természeti területek és más szabad terek összekapcsolódó hálózata, ami megőrzi a természetes ökoszisztémák értékeit és funkcióit, fenntartja a víz és a levegő tisztaságát, továbbá az emberek és a vadvilág számára hasznok sokaságát biztosítja. Az 1990-es évek második felében megjelent a fenntartható turizmus fogalma, mely hangsúlyozza a környezeti erőforrások optimális kihasználását, biztosítva az alapvető ökológiai folyamatokat, hozzájárulva a természeti örökség megőrzéséhez. Az utóbbi években meghatározó továbbá az ökoturizmus és egyéb „környezetbarát” terméktípusok (például: természetjáró turizmus).

Véleményünk szerint a zöld infrastruktúra koncepciója jelentős hatással bírhat az előbbi turisztikai terméktípusokra. Mindezek miatt kutatásunk középpontjába a két terület közötti lehetséges kapcsolatokat, hatásokat helyeztük. Különböző adottságú mintaterületeket választottunk: a turisztikai szempontból részben jól feltárt Gönci járást, az alapvetően ökoturisztikai, illetve falusi turizmus potenciállal rendelkező, elsősorban agrártájnak tekinthető Csornai járást, továbbá az idegenforgalom szempontjából rendkívül frekvenciált Balatonfüredi járást. A mintatérsegekben a természeti, a társadalmi adottságok is különböznek, azonban hasonlóak is egymáshoz: vidéki térségben helyezkednek el. Tanulmányunkban tudományos eredményként kiemeljük a különböző adottságú területeken a zöld infrastruktúra és a turizmus fejlesztésében megjelenő szinergiák szabályszerűségeit.

Kulcsszavak: zöld infrastruktúra, fenntartható turizmus, Balatonfüredi járás, Csornai járás, Gönci járás

Abstract

Green infrastructure (GI) became a widely used term in the scientific literature and everyday life. But what is green infrastructure? Green infrastructure is a network of natural, semi-natural areas and open spaces managed to maintain natural ecosystems and their services, air and water quality, and deliver wide range of goods and services for wildlife and society. In the late 1990's emerged the term of sustainable tourism highlighting the optimal use of natural resources, preservation of cultural heritage. Recently eco-tourism and other “environmental” friendly tourism types (nature/landscape tourism) became dominant.

The term of green infrastructure can have a major effect on the above mentioned tourism types. So we focused our research on the synergies and possible relations of these two areas. We have chosen three study areas of different tourist potential: the popular tourist destination of micro-region Gönc, the famous and highly popular Balatonfüred and micro-region of Csorna of mostly rural tourism potential. All of the study regions are rural regions but can be characterized by highly different natural and social conditions. In our study we highlight the most important determinants of the relation of green infrastructure and tourism development.

Keywords: green infrastructure, sustainable tourism, micro-region of Balatonfüred, Csorna and Gönc

Bevezetés

Már az 1980-as évektől kezdték felismerni a turizmussal foglalkozó szakemberek, hogy a globális környezeti problémák megoldáshoz, illetve a turisztikai fejlesztések hosszú távú sikerességéhez elengedhetetlen, hogy a tervezés, fejlesztés során a környezeti adottságokat maximálisan figyelembe vegyék (DOWLING -FENNELL 2003). A fenntartható fejlődés fogalmának, koncepciójának (1984-es Brundtland-jelentés) megalkotását követően (WCED 1988), erre építve definiálták a fenntartható turizmust is. Először 1987-ben Jost Krippnerdorf „The HolidayMakers”-ében jelent meg a koncepció (PUCZKÓ - RÁTZ - LENGYEL 1997). Az ezt követő évtizedben számos egymással jelentős átfedésben lévő definíció született, melyek közül a legjelentősebbnek a WTO 1998-as meghatározása tekinthető, mely szerint: „A fenntartható turisztikai fejlesztés egyrészt kielégíti a jelenlegi turisták és fogadó területek szükségleteit, másrészt védelmezi és növeli a jövő lehetőségeit. Az elképzelések szerint lehetővé teszi az erőforrások olyan módon történő menedzselését, hogy miközben az emberiség kielégítheti gazdasági, társadalmi és esztétikai igényeit, ugyanakkor megőrizheti az alapvető ökológiai folyamatokat, a biológiai változatosságot és az életet fenntartó rendszereket, valamint a különböző népek és csoportok kulturális integritását is.” (WTO 1998 21. o.)

Számos törekvés történt a fenntartható fejlődés elemeinek meghatározására a turizmus terén. Egy 2005-ös magyar és külföldi szakemberek bevonásával végzett felmérés alapján (VARGÁNÉ CSOBÁN 2005) a szakértők hangsúlyozták, hogy a fenntartható turizmusnak a gazdasági, a környezeti-ökológiai, valamint a kulturális-társadalmi erőforrások megőrzését kell szolgálnia, illetve hosszú távú szemléletet, a megvalósítás során ellenőrzést, szabályozást igényel. A hazai szakértők az előbbieken túl fontos szempontként, kritériumként határozták meg, hogy a helyi (a fogadóterületi) lakosság számára felismerhetőek legyenek a fenntartható turizmusban rejlő számukra is realizálódó hasznok (PUCZKÓ - RÁTZ - LENGYEL 1997).

A fenntartható turizmus fogalmával szinte párhuzamosan jelent meg az ökoturizmus első definíciója is, ugyanakkor ökoturisztikai utazások már az ókorban is léteztek (KELEMEN 2006). Széles körben azonban csak az 1980-as években terjedt el a kifejezés, mely különféle, természeti és kulturális vonzerőkre építő turizmusformákat, illetve az alternatív turizmus alapelveit igyekezett összesíteni (LENGYEL 1997). Az utóbbi évtizedekben folyamatosan formálódott, változott az ökoturizmus tartalma. Erre a folyamatra az egyik legjelentősebb hatással a 2002-ben Kanadában megrendezésre kerülő Ökoturisztikai Világtalálkozó volt. A konferencián megszületett Quebeci Nyilatkozat ajánlásokat fogalmazott meg az ökoturisztikai fejlesztésekkel kapcsolatos felelősségről, feladatokról és módszerekről az állam, a magánszektor, a civil szervezetek, a helyi közösségek és a további szereplők számára (WTO 2002).

Az 1980-as évek eleje óta számos definíció született (FENNELL 1999, DOMBAY – MAGYARI - LÁSZLÓ 2008), azonban még napjainkban sincsen általánosan elfogadott meghatározás. Ugyanakkor a leggyakrabban az IUCN hivatalosan is elfogadott értelmezést használják, melyet a 2008-ban elfogadott Országos ökoturizmus fejlesztési stratégia is átvett (PANNON EGYETEM - AQUAPROFIT ZRT. 2008). Eszerint „az ökoturizmus a környezetért felelősséget vállaló utazás és látogatás a viszonylag zavartalan természeti területeken, azok természeti, valamint jelen és múltbeli kulturális értékeinek élvezete és értékelése céljából, úgy, hogy kíméli azokat a látogatás káros hatásainak mérséklésével, valamint a helyi népesség társadalmi, gazdasági előnyökhöz juttatásával”(CEBALLOS-LASCURIÁN 1996 17. o.).

A fenntartható- és az ökoturizmus mellett, illetve azokkal részben átfedésben egyéb, természeti környezethez szorosan kapcsolódó, arra építő turizmusfogalmak, turisztikai terméktípusok is gyakoriak napjainkban. Ezek közül a legjelentősebbeket VARGÁNÉ CSOBÁN (2010) gyűjtötte össze: zöld turizmus, szelíd turizmus, alternatív turizmus, felelős turizmus.

Az eddigiekben említett turisztikai terméktípusok mindegyikében jelentős szerepe van a környezeti, természeti, táji adottságok fenntartható hasznosításának, illetve védelmének. Éppen ezért kutatásunk középpontjába egy olyan újszerű koncepciót helyeztünk, mely véleményünk szerint segíthet ezen megőrzési, fenntartható hasznosíthatósági elvek, célok eléréséhez. Ez a megközelítés az úgynevezett zöld infrastruktúra (greeninfrastructure) koncepciója, mely napjainkban világszerte, és így Magyarországon is egyre elterjedtebbé válik elsősorban a városok vonatkozásában (például zöldvárosok kezdeményezés). A zöld infrastruktúra (ZI) komplexitása, multifunkcionalitása révén azonban alkalmas térségi, vidéki területek fejlesztésére és védelmére egyaránt. Amíg a hagyományos infrastruktúra csupán egyetlen, meghatározott funkcióval bír, addig a ZI rendszerek, mint ökoszisztéma szolgáltatások, számos igényt elégíthetnek ki (ELY - PITMAN 2014).Éppen ezért a természetvédelmi és a vidékfejlesztési célok elérését éppen úgy képes szolgálni, mint a fenntartható turizmusfejlesztést.

Ahogy a fenntartható turizmus és az ökoturizmus esetében, úgy a ZI-nál is számos különböző meghatározás létezik, használatos. MARK - BENEDICT- MCMAHON (1996) meghatározása alapján a ZI: stratégiaileg tervezett és fenntartott hálózata a parkoknak, természetes élőhelyeknek, zöldutaknak, természetvédelmi területeknek és a védelmi értékkel rendelkező agrárterületeknek, mely megőrzi a természetes ökoszisztémák értékeit és funkcióit, fenntartja a víz és a levegőtisztaságát, továbbá az emberek és a vadvilág számára hasznok sokaságát biztosítja. Számos lehetőség van a ZI elemeinek csoportosítására, melyek közül a legszélesebb körben elterjedt tipológiát az 1. táblázat tartalmazza (CIVIC - SIUTA 2014).

1. táblázat: A zöld infrastruktúra elemeinek egyik tipizálási lehetősége

TERMÉSZETES ÖKOSZISZTÉMÁK	MÁS SZABAD TEREK
<ul style="list-style-type: none"> • erdők • tavak és vízfolyások • vizes élőhelyek, árterek • ökológiai magterületek és folyosók, vonulási útvonalak • egyéb természetes vagy természetközeli élőhelyek, védett természeti területek 	<ul style="list-style-type: none"> • parkok, kertek, fasorok, mesterséges vízfelületek • települési zöldfolyosók, a zöldhálózat és a zöldgyűrű • zöldutak, turistautak • ökológiai értékkel rendelkező • mezőgazdaságilag művelt területek (beleértve a kertészeti kultúrákat) • rekultivált területek • kulturális örökség részét képező területek • felszínalatti vízbázisok védelmi területei

(CIVIC - SIUTA 2014 alapján saját szerkesztés)

A ZI fejlesztés főbb céljai a következők: hálózatosság erősítése, táji eltartó képesség növelése, multifunkcionális zónák kialakítása. A térbeli kapcsolatok, a hálózatosság erősítése lehetséges például sávok, természetközeli táblaszegélyek megőrzésével, kialakításával. A táji eltartó képesség növelésének módjai lehetnek az élővilághoz való területhasználatok és az agrár-környezetgazdálkodási gyakorlatok, módok alkalmazása. A multifunkcionális zónák olyan területek lehetnek, ahol a mezőgazdasági, az erdészeti, a rekreációs, valamint a környezet- és a természetvédelmi tevékenységek egy helyen zajlanak (EC 2010).

Az Európai Unió is elkötelezett a ZI koncepciójának integrálása mellett a különböző szakpolitikai dokumentumokban, stratégiákban, úgy mint a Biodiverzitás Stratégia 2020 (COM (2011) 244 final), az Erőforrás hatékony Európa koncepció (COM (2011) 571 final), a Közöségi tervezet a Kohéziós Alapról és az Európai Regionális Fejlesztési Alapról (COM (2011) 614), az új Közöségi Agrárpolitika (COM (2010) 672 final), az új Erdőstratégia (COM (2013) 659 final) (ez utóbbi különösen jelentős, mivel számos ZI elem erdőrészekhez, fasorokhoz, erdősávokhoz köthető). Fontos külön kiemelni a 2011-ben elfogadott Biodiverzitás Stratégiát, mely a következő célokat határozta meg 2020-ig: az ökoszisztémák és szolgáltatásaik fenntartása és erősítése a ZI hálózat fejlesztésével, valamint a degradált ökoszisztémák legalább 15%-os helyreállításával.

Munkánk során a zöld infrastruktúra koncepció turizmusba való integrálhatóságát, lehetséges szerepét vizsgáltuk. Kutatásunk során a következő célokat fogalmaztuk meg:

- feltárni a mintaterületek zöld infrastruktúra fejlesztési lehetőségeit és igényeit,
- feltárni a különböző adottságú mintaterületek turisztikai potenciálját,
- azonosítani a zöld infrastruktúra tervezés és turizmus kapcsolódási pontjait,
- kiemelni azon ZI elemeket, amelyek a turizmus fejlesztéséhez, a mintaterületen történő megerősítéséhez hozzá tudnak járulni,

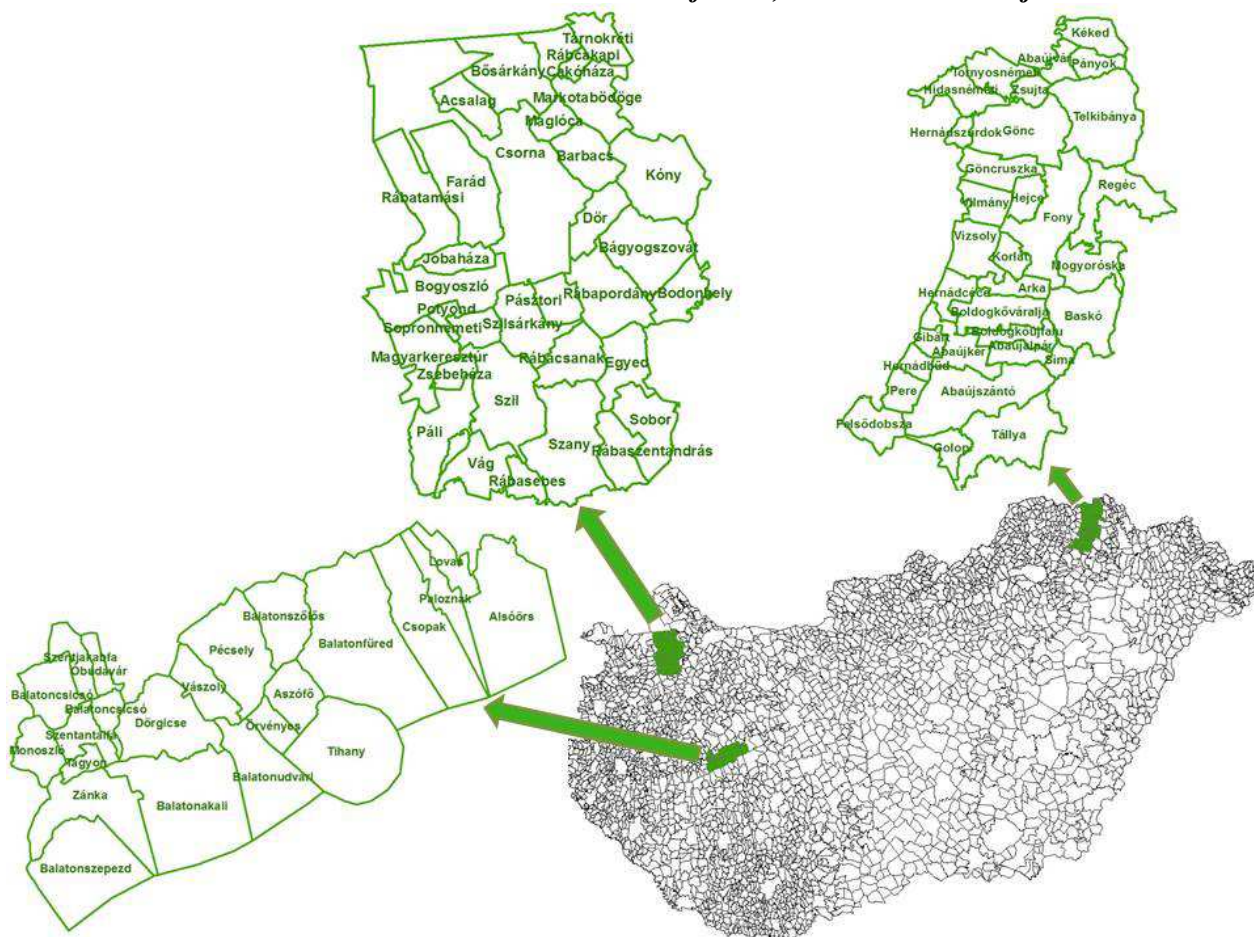
- összegyűjteni általános szabályszerűségeket a különböző adottságú mintaterületeken a zöld infrastruktúra és a turizmus kapcsolatában.

1. Anyag és Módszer

A kutatáshoz különböző adottságú mintaterületeket választottunk: a turisztikai szempontból részben jól feltárt Gönci járást, az alapvetően ökoturisztikai, illetve falusi turizmus potenciállal rendelkező, elsősorban agrártájnak tekinthető Csornai járást, az idegenforgalom szempontjából rendkívül frekventált Balatonfüredi járást. A mintatérsegekben a természeti, valamint a társadalmi adottságok is különböznek, azonban vannak hasonlóságok is: vidéki térségben helyezkednek el, alapvetően kisebb települések alkotják (1. ábra).

A Balatonfüredi járás Veszprém megyében, a Balaton üdülőkörzet legismertebb településeit – például Tihanyt – foglalja magában, összesen 22 települést, köztük egy várost, Balatonfüredet, mely egyben a járás központja (2. ábra). A két nagytáj, a Dunántúli-középhegység és a Dunántúli-dombság határán elhelyezkedő, rendkívül változatos, mozaikos szerkezetű, ugyanakkor évezredes kultúrával rendelkező táj a Balatonra nyíló kismedencékkel és völgyekkel, törpefalvaktól a városig terjedő méretű településekkel a hazai turizmus egyik fellegetváraként jellemezhető. A part menti településeket a 71-es út fűzi fel, melyből kiágazó alsóbbrendű utak tárják fel a háttértelepüléseket. A Balaton-part, a Balatoni-Riviéra kistáj elsődlegesen turizmus orientált települései fölötti dombokon, a Balaton-felvidék és kismedencéi kistájhoz tartozó települések lakói inkább a mezőgazdaságban, a szőlő- és gyümölcsstermesztésben találták meg megélhetésüket. Rendkívül nagy a védett és kiemelt területek aránya: a területen a Balaton-felvidéki Nemzeti Park, több Natura2000 terület, védett természeti terület, Európai diplomás terület, tájdíjas terület osztozik, illetve az OTRT szerint tájképvédelmi övezetbe tartozik.

1. ábra: A mintaterületek: Balatonfüredi, Csornai és Gönci járások

Saját szerkesztés

2. ábra: A Balatonfüredi járás

Saját fotók

A Csornai járás nagytájaink közül a Kisalföldön, ezen belül a Győri-medencében, Győr–Moson–Sopron megye két nagy központja között helyezkedik el, ez a centrumhiányos „árnyékhelyzet” jelentősen rányomja bélyegét a térség életére (3. ábra). Annak ellenére, hogy hazánk egyik legfejlettebb régiójában, az osztrák határhoz közel található, mindig belső perifériának számított. A terület három mikro-régióból, a Rábaközéből, a Hanságból és a Tóközből tevődik össze. A központjának számító Csorna a 85-ös főút és a 86-os főút is kereszteződésénél fekszik. A járás döntően rurális, aprófalvas településszerkezetű. A változatos talajadottságoknak köszönhetően a térségben gazdag növény- és állatvilág alakult ki. Magas ökológiai értékkel rendelkeznek a Hanság vízjárta területei, rétjei, erdői, a Rába partvidéke, galériaerdői. A Fertő-Hanság Nemzeti Park részét képező hansági Natura 2000 terület jelentős része, a dél-Hansági, illetve a tóközi (Barbacsai-tó és Fehértó környéke– fokozottan védett terület) egységek esnek a kistérség területére, amelyek mocsárréteket, kékperjés lápréteket, égererdőket ölelnek fel. A lecsapolások következtében szinte teljesen eltűnt a hajdani vízi világ, de az utóbbi évek élőhely-rekonstrukciós programjainak következtében ismét vannak nyílt vízfelületek. A Rábaköz alapvetően intenzív művelésű agrártájnak tekinthető, az erdőszültség aránya alacsony, mindössze 9%.

3. ábra: A Csornai járás

Saját fotók

A Gönci járás társadalmi-gazdasági szempontból az ország leghátrányosabb helyzetű térségei közé tartozik (4. ábra). A járás az Észak-magyarországi régióban, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található. Tipikus aprófalvas perifériális térség, 32 települése közül mindössze kettő város (Gönc és Abaújszántó), míg 19 településen 1000 főnél alacsonyabb a lakosságszám. A legfontosabb gazdasági-társadalmi mutatók is látványosan szemléltetik a térség súlyos problémáit: 2014-es adatok alapján a munkanélküliség 13,1 % (az országos átlag 6 %), míg az egy lakosra jutó nettó belföldi jövedelem átlagos mértéke 452378 Ft (az országos átlag 719 086 Ft) (KSH). Mindezekkel szemben a Gönci járás gazdag természeti, táji, kultúrtörténeti értékekben. A mintaterület északi részén húzódik a szlovák-magyar államhatár, melynek jelentős szerepe van a térség életében. Szlovákia második legnagyobb városa a 300 000 fős Kassa fele olyan távolságra van Göncötől, mely a járás székhelye, mint Miskolc, a megyeszékhely. E pozíció - melynek történelmi előzményei is vannak (egykor a térséget "Kassa éléskamrájaként" tartották számon) - hatása különösen a Schengeni határnyitást követően jelentkezett. A Gönci járás település- és infrastrukturális hálózatát, szerkezetét a táji, a geográfiai adottságok (domborzat, vízrajz) határozzák meg. A mintaterület fő közlekedési útvonala (3. számú főút), valamint vasútvonala a Hernád-folyóval közel párhuzamosan, attól nyugatra húzódik. A másik jelentősebb útvonal a folyó és a Zempléni-hegység között, megközelítőleg Abaújszántó és Gönc vonalában húzódik. A kisebb hegyi falvak jelentős része zsákfalu.

4. ábra: A Gönci járás

Saját fotók

A kutatás során négy lépésben végeztük az elemzéseinket:

1. Járásonkénti strukturált adatbázisokat építettünk fel előre meghatározott kategóriák alapján a vonzerőről, a turisztikai infrastruktúráról, valamint a zöld infrastruktúra elemeiről.
2. Az adatbázisokra építve járásonkénti értékelést végeztünk (ZI-, vonzerő- és turisztikai infrastruktúra-típusonként), hogy könnyebben összevethetőek legyenek a mintaterületek adottságai.
3. Általános, mintaterületektől független értékelést, összevetést alkalmaztunk a zöld infrastruktúra elemtípusok, valamint a turisztikai terméktípusok között.
4. Végül megvizsgáltuk a zöld infrastruktúra és a vonzerőtípusok komplex fejlesztési lehetőségeit az előbbi lépések eredményei alapján.

2. Eredmények

2.1. A mintaterületek zöld infrastruktúra rendszerei

Turisztikai szempontból a zöld infrastruktúra elemek csoportosítását a következőképpen tartottuk indokoltnak: szabadon hozzáférhető, korlátozottan hozzáférhető, a közösség számára nem hozzáférhető. Az elemcsoportok esetében pedig a következő értékelési szempontokat alkalmaztuk: minőség/állapot, méret/kiterjedés, eloszlás/elhelyezkedés, kapcsolat/hálózatosság. Mindhárom mintajárásban elvégeztük az értékelést, melynek eredményeit táblázatos formában összegeztük (a Gönci járás eredményeit a 2. táblázat mutatja, míg a másik két mintaterületről rövid összefoglalást az alábbiakban, szövegesen adunk).

A Balatonfüredi járásban a szabadon hozzáférhető zöld infrastruktúra elemek jelentős részét a foltszerű erdők teszik ki, melyek általában megfelelő állapotúak, bár adventív fajokkal szennyezettek. Helyenként igen értékes, idős faállománnyal, védett erdőkkel is találkozhatunk (Csicsói erdő, Balatonfüredi erdő). A Balaton-felvidék jellegzetes tájhasználatának megfelelő szőlős és gyümölcsös területek gondozottak, egyre több új telepítést is találhatunk, főleg a hegylábi területeken, míg ezzel szemben a meredekebb domboldalakon több helyen is felhagynak a műveléssel. Hasonlóképpen jellemző a hegyhátú rétek, legelők beerdősülése. A tóhoz közelebbi területeken, valamint az egykori tűzhányók tetején gazdag élővilágú vizes élőhelyek alakultak ki. A Balaton part mentén szinte egybefüggő, jó élőhelyet jelentő nádasok terülnek el, melyek Natura 2000-es területek. A kisvízfolyások jelentős része időszakos, partjaik gyakran nem rendelkeznek természetes növénytakaróval. A települések területén található ZI elemek

ápoltak, változatosak. A települések egy része domboldali fekvésénél fogva különlegesen szép panorámával rendelkezik, melynek haszonélvezői a gondozott temetők, kálváriák és fogadalmi, szőlőhegyi kápolnák látogatói. A Balaton partján nagy kiterjedésűek a nádasok is. A parti települések túlméretezettek: a nyári terhelésre épültek ki, míg a dombsági falvak sok helyütt őrzik az aprófalvas középkori szerkezetet. A vizsgált terület egyik jellemzője a morfológiai tagoltság: Balaton felé lejtő terep, völgyekkel, kisebb medencékkel szabdalt felszín rendkívül változatos és meghatározza a ZI vonalas elemeinek irányát. A völgyek a Balatonra merőlegesen futnak. Az erdők a dombsági részekén terülnek el, a szőlők, gyümölcsösök a hegylábi területeken, a tóparti sík területek kevés szántónak, többnyire a településeknek és üdülőterületeknek adnak helyet.

A korlátozottan hozzáférhető ZI elemek közül a települések belterületén működő üdülők, egészségügyi és egyházi vagy más intézményi létesítmények kertjei szépen gondozottak. A gazdátlan (többnyire faházak) egykori táborok állapota leromlott. A sportpályák karbantartottak, környezetük azonban általában nem rendezett és nem jelentenek természeti értéket. A Tihanyi félszigeten található csak vezetővel látogatható természeti területek. A közösség számára nem hozzáférhető csoportot csupán néhány kisebb területű birtok alkotja, melyek a dombvidéki részekén fordulnak elő.

A Csornai járás szabadon hozzáférhető ZI elemei általánosságban rendezettek, bár gyakran felújításra szorulnak és az aprófalvak többsége nem rendelkezik közösségi célú zöldfelülettel. Több, kisebb elemnél az illegális hulladék-elhelyezés jelent veszélyforrást. Gyakori a kavicsbányászat, a felhagyott bányák (bányatavak) kialakítása nem kedvez a rekreációs használatnak. Az utóbbi években a járás több faluközpontját felújították, elsősorban EU-s forrásból. A Rába átlagos vízminőséggel rendelkezik, a part kiépítettsége, rendezettsége azonban nem kedvez a sokrétű rekreációs használatnak. A vizsgált területen a legnagyobb kiterjedéssel a Hanság mocsárvilága, erdei, rétjei bírnak. Meghatározó, markáns elem a Rába és a folyó-menti galériaerdők. A ZI egyéb elemei általában vonalások (vízfolyások mentén), így nem jelentős kiterjedésűek, viszont ökológiai szempontból rendkívül fontosak. ZI szempontjából említésre érdemes még a hajdani mocsárvilág lecsapolására létrehozott csatornarendszer. A járás ZI elemeinek eloszlását látványos kettősség jellemzi. A legnagyobb és legfontosabb elemek a terület északi (Hanság) és déli, dél-nyugati részén (Rába folyó galériaerdői, rétjei) találhatóak. A kettő között csupán kisebb foltokban található gyepek, kisebb tavak és a vízfolyások kísérvénnyezete, itt a Rábaközi agrártáj a meghatározó. A hálózatoság problémái a ZI elemek elhelyezkedéséből következnek, vagyis az ökológiai hálózat magterületeit jelentő Fertő-Hanság Nemzeti Park Dél-Hansági területei (északi térség), valamint a Rába-folyó mente között csak kisebb patakvölgyek jelentik az összeköttetést. A megmaradt értékes gyepterületek foltszerűen helyezkednek el. Ezen a részen intenzív mezőgazdasági művelés folyik, jellemzően nagytáblás szerkezetben. A településeken viszont kis méretűknél fogva (sok esetben néhány utcás falvak) nem jelentkezik ez a probléma, mivel a külterületi ZI elemek közvetlenül kapcsolódnak hozzájuk.

A Csornai járásban a korlátozottan hozzáférhető intézménykertek alapvetően Csornán és a nagyobb településeken találhatóak. Az aprófalvas térségben több értékes kastély található, amelyek kertjei többségében rossz állapotban vannak. A templomkertek fontos elemét képezik az aprófalvas zöldfelületrendszerének, kialakításuk azonban általában nem teszi lehetővé a közösségi használatot. A járási központ közintézményeinek kertjei általában jó állapotban vannak. Pontszerű jellegűknél fogva a korlátozottan hozzáférhető ZI csoport elemei egymással nem alkotnak hálózatot. A Fertő-Hanság Nemzeti Park fokozottan védett területei, melyek a közösség számára nem hozzáférhetőek Barbacs területén helyezkednek el, a tó megújítása a nemzeti park által tervezett feladat.

2. táblázat: A Gönci járás zöld infrastruktúra hálózatának értékelése (saját szerkesztés)

ZI csoportok (hozzáférhetőség alapján)	Minőség/Állapot	Méret/ Kiterjedés	Eloszlás/ Elhelyezkedés	Kapcsolat/ Hálózatosság
Szabadon hozzáférhető	A járás ZI elemei általánosságban jó állapotban vannak (kiemelkedő a Zempléni Tájvédelmi Körzethez tartozó rész). Több, kisebb elemnél az illegális hulladék-elhelyezés jelent veszélyforrást (pl. patak völgyek), illetve a kavicsbányászat, mely a Hernád menti galériaerdőket veszélyezteti. Több település belterületén (elsősorban a járás legjelentősebb településein: Gönc, Abaújszántó), központjában nem megfelelő a zöldfelületi elemek állapota. Ugyanakkor az utóbbi években a járás több faluközpontját teljesen felújították, elsősorban EU-s forrásból (pl. Pányok, Golop). A Hernád átlagos vízminőséggel rendelkezik, a legnagyobb veszélyt a Kassa környéki ipari területek szennyezései jelentik.	A legnagyobb kiterjedéssel a Zempléni-hegység erdei birtok (egy-egy település teljes külterülete erdő). A gyepek, valamint a gyümölcsösök szintén számottevő mérettel rendelkeznek. A ZI egyéb elemei általában vonalalakúak, így nem jelentős kiterjedésűek.	A járás ZI elemeinek eloszlását látványos kettősség jellemzi. A legnagyobb és legfontosabb ZI elemek a terület keleti oldalán (Zempléni-hegység erdői), valamint a Hernád mentén, a nyugati oldalon (galériaerdők) találhatóak. A kettő között csupán kisebb foltokban található gyepek, kisebb tavak.	A hálózatosság problémái a ZI elemek elhelyezkedéséből következnek, vagyis az ökológiai hálózat magterületeit jelentő Zempléni Tájvédelmi Körzet (keleti térség), valamint a Hernád-folyó mente között csak kisebb patak völgyek jelentik az összeköttetést. Ezen a részen intenzív mezőgazdasági művelés folyik, jellemzően nagytáblás szerkezetben. A településeken viszont kis méretűknél fogva (sok esetben néhány utcás falvak) nem jelentkezik ez a probléma, mivel a külterületi ZI elemek közvetlenül kapcsolódnak hozzájuk.
Korlátozottan hozzáférhető	A Gönci járás több településének kastélyparkja intézménykerti szolgálat (pl. Abaújkér, Kéked). A kertek nem csak környezeti, hanem dendrológiai, kultúrtörténeti értékkel is bírnak. Állapotuk változó. Jellemzően a magántulajdonban lévőké megfelelő (pl. Melczer Kastélyszálló Kéked), míg a közintézményeké felújításra szorul (Abaújkér). A különböző szállások (hotel, kemping, tábor) területei jellemzően jó állapotban vannak.	E csoportba tartozó ZI elemek jellemzően pontszerűek, főként a települések belterületén található kisebb területek (néhány hektáros).	A korlátozottan hozzáférhető ZI elemek jellemzően a települések belterületein, a járáson belül egyenletesen helyezkednek el.	Pontszerű jellegük miatt fogva a csoport elemei egymással nem alkotnak hálózatot, azonban több elem (pl. a kastélykertek, szálláshelyekhez tartozó zöldterületek) a települések belterületeinek szélén található, közvetlen kapcsolatban a szabadon hozzáférhető elemekkel (pl. erdők).
A közösség számára nem hozzáférhető	A Zempléni Tájvédelmi Körzet belsőbb részein a fokozottan védett területek állapota kiváló (ez is indokolja a védettségüket), a terület az ország legértékesebb részei közé tartozik.	A fokozottan védett területek a tájvédelmi körzet közel 10%-át teszik ki (több mint 2000 ha-t), mely egy része a mintaterületen belül található.	A fokozottan védett területek a legnehezebben megközelíthető részeken, a hegység belsejében, általában nagyobb tömbökben helyezkednek el.	A közösség számára nem hozzáférhető ZI elemek tömböszerűen helyezkednek el, azonban a zöldinfrastruktúra-hálózat további elemeivel közvetlen kapcsolatban vannak (pl. Zempléni Tájvédelmi Körzet erdősegei).

2.2. A mintaterületek turisztikai vonzerői

A turisztikai vonzerők csoportosításra számos lehetőség van. Kutatásunk szempontjából három kategóriát tartottunk célszerűnek megkülönböztetni: épített vagy művi értékek, természeti értékek, valamint programok. Az elemcsoportok esetében pedig a következő értékelési szempontokat alkalmaztuk: minőség/állapot, méret/kiterjedés, eloszlás/elhelyezkedés, kapcsolat/hálózatosság, jelentőség/ismertség. A zöld infrastruktúrához hasonlóan mindhárom mintajárásban elvégeztük az értékelést, melynek eredményeit táblázatos formában összegeztük (a Balatonfüredi járás eredményeit a 3. táblázat mutatja, míg a másik két mintaterületről rövid összefoglalást az alábbiakban, szövegesen adunk).

A Csornai járás épített értékeinek állapota nagy eltéréseket mutat. Számos érték (elsősorban a kisebb kastélyok, kúriák, valamint a népi lakóházak egy része) nagyon rossz állapotban van, több esetben a teljes pusztulás fenyegeti őket. A legjelentősebb épített érték a Premontrei rendház Csornán jó állapotban van, azonban turisztikai jelentősége nem kiemelkedő. A kevésbé jelentős népi építészeti értékek, illetve vidéki templomok, kúriák a járás településeinek nagy részén jellemzőek. Legjelentősebb kastélyépület Rábasebesen található.

A legfontosabb természeti vonzerők a Fertő-Hanság Nemzeti Park látogatható részei, mint a Nyirkai Hany, Eszterházy Madárvárta-Hany Istók tanösvény, Fehértó, Hansági ornitológiai tábor, Rába nyújtotta ökoturisztikai lehetőségek. A Fertő-Hanság Nemzeti Park a térség legnagyobb kiterjedésű természeti értéke, mely a járás észak-nyugati részén és a Tóközben található több blokkban. A Rába-menti értékes területek kisebb kiterjedésűek. A zöld infrastruktúra résznél bemutatottak szerint, a járás természeti értékei koncentráltan helyezkednek el, kapcsolat, hálózatosság nem jellemző. A Fertő-Hanság Nemzeti Park országos jelentőségű, bár a legpopulárisabb, legismertebb részei inkább a Fertő-tó közvetlen környezetében helyezkednek el.

A településeken rendezett helyi jelentőségű falunapok programkínálata változó, a Fertő-Hanság Nemzeti Park szervez kisebb programokat (tábor, vezetett túra).

A Gönci járás épített értékeinek állapota nagy eltéréseket mutat. Számos potenciális vonzerő (elsősorban a kisebb kastélyok, kúriák, valamint a népi lakóházak egy része) nincs megfelelően karbantartva, több esetben a teljes pusztulás fenyegeti őket. Ezzel szemben a legjelentősebb értékek közül többet a közelmúltban újjáépítették fel (pl. Regéci vár, Szent Katalin Kápolna és Ispotály). A kulturális értékek állapota sokszor korrelál a földrajzi elhelyezkedéssel is: a déli, Tokaji Borvidékhez tartozó települések épített értékei jellemzően jó állapotban vannak. Az épített vonzerők nagyon koncentráltan helyezkednek el a járáson belül. A települések többségében csupán néhány népi lakóház, illetve templom található, míg a járás déli részén, illetve egy-két nagyobb településen (Gönc, Boldogkőváralja) számos épített érték található. Az épített értékeket jelentőségük alapján az eddigi szempontokhoz hasonlóan két, jól elkülöníthető csoportra lehet osztani. A kevésbé jelentős népi építészeti értékek, illetve vidéki templomok, kúriák a járás településeinek nagy részén jellemzőek. Ugyanakkor országos jelentőséggel bíró értékek is vannak a területen (pl. Vizsolyi templom, Gönci Bibliamúzeum, Boldogkői és Regéci várak, illetve Tállya és Abaújszántó bortermeléshez kapcsolódó művi elemei).

Mivel a járás az ország legérintetlenebb területeihez tartozik, a természeti értékek állapota általánosságban jónak mondható. A térség legnagyobb kiterjedésű természeti értéke a Zempléni Tájvédelmi Körzet, mely a járás keleti harmadát foglalja el. A Hernád-menti értékes növény- és állatvilág, illetve a

természetvédelmi területek általában kisebb kiterjedésűek. A járás természeti értékei koncentráltan helyezkednek el, és a két centrum (Zempléni Tájvédelmi Körzet és Hernád) között csupán keskeny patak völgyek, kisebb zöldfolyosók biztosítják a kapcsolatot.

A településeken rendezett, helyi jelentőségű falunapok programkínálata változó, azonban a nagyobb, országos hírű programok (Gönci Barack Fesztivál, Boldogkői Várjátékok, Tállyai Vigasságok) színvonalas kapcsolódást kínálnak.

3. táblázat: A Balatonfüredi járás turisztikai vonzerőinek értékelése (saját szerkesztés)

Vonzerő csoportok	Minőség/Állapot	Méret/Kiterjedés	Eloszlás/Elhelyezkedés	Kapcsolat/Hálózatosság	Jelentőség/Ismertség
Épített, művi értékek	A Balaton-felvidék mindig is kedvelt lakóhelye volt az embereknek, ezért az őskortól (pl. a lovasi festékbánya) napjainkig találhatók a területen szakrális (Árpád-kori templomok, kálváriák, kökeresztek), védelmi (Zádor vár), lakó (Török-ház), ipari (malom), mezőgazdasági (Granárium), közlekedési (kőhid) építmények. Minden településen találunk értékeket, amelyek általában jó állapotúak. Sok magánterületen álló romnak (Árpád-kori templomromtól a szőlőhegyi pincékig) viszont folyamatosan romlik az állapota. Különösen fontos megemlíteni a népi építészeti emlékeket, melyeknek az új építési házakra is hatása van. Állapotuk vegyes, vannak jól karban tartott, felújított épületek és vannak az összedőlés határán állók, de többnyire jó állapotúak. A vonzerők egy része a modern, exkluzív, aktív turizmushoz kötődik: jól felszerelt golfpálya, élménypark, lovas udvar, marina, strandok, vízi vidámparkok várják a látogatókat.	A járás teljes területén megtalálhatók a pontszerű épített elemek, de vannak felületszerű elemek, mint például a kastélykertek (Balatonszepezdi Sebestyén kastély), a kálváriák, pihenőparkok (pl. Szentjakabfa-Kutaszó) és sport- vagy szórakoztató parkok. Érdekes felületszerű elem a népi életmódhoz kötődő mosók környéke (pl. Obudavár). Vannak olyan településrészek, amelyek teljes egészükben értéket jelentenek (Paloznak, Balatonakali központja vagy Balatonfüred belvárosa). A modern turizmus elemei szintén felületszerűek.	A térség minden településén megtalálhatók történelmi, népi építészeti vagy modernkori vonzerők. A modernkoriak inkább csak a part menti településeken vannak. A pincék jelentenek még további vonzerőt, mely mind a part menti, mind a háttértelepüléseken is kiszolgálják a látogatókat.	Hálózati jellege főként a borutaknak van, amelyek 2-5 települést kötnek össze a természeti adottságoktól függően, de vannak egyetlen települést érintő borutak is. A marinák összeköttetést jelentenek a Balaton összes kikötőjével, ennek van a vitorlás társadalom számára egy belső hierarchiája, ami nem kötődik a járáshoz, hanem az egész tóhoz. A járás része a Balaton-felvidéknek, amely meghatározó a vizsgált települések számára.	A járásban a valóban sok vonzerővel rendelkező Tihany és Balatonfüred nemzetközi szinten ismert települések. Tihany és Balatonfüred dominanciája azonban nem jelenti azt, hogy ne lennének látogatók a többi értékek is. A gasztro- és borturizmus előretörésével egyre ismertebbé válnak a járás többi települései, közöttük a dombvidéki aprófalvak is. Ezeknek inkább regionális jelentőségük van (Dunántúl, Budapest, Kelet-Ausztria).
Természeti értékek	A változatos táj, a víz jelenléte, a tó felé lejtő domboldalak, a klíma (és talaj) önmagában nagy vonzerőt jelent a turisták számára. A domboldalokról mindenütt szép kilátás nyílik, sok kilátó is van a járásban. Többségük új vagy felújított. A turistautakkal feltárt dombvidéken az erdők, patak-vájta völgyek természetélvezetét helyenként a hulladékok, valamint az özönnövények jelenléte csorbitja. A domboldalakon folyó szőlő és gyümölcsstermesztés egyre jobb feltételek között zajlik, ezek alkotják az egyik fő tájképi vonzerőt. Néhány elhanyagolt ültetvényt, kertet minden településen látni.	A Nemzeti Park lefedi az egész dombvidéki területet, a vízpartok Natura2000 területek, a szőlők általában tájképvédelmi területek, de még a települések belterületén is találunk számos védett értéket (források, kertek, növénygyevedek).	A természeti értékek lényegében az egész járásra kiterjedően értelmezhetők.	A domborzati adottságok jelentősen befolyásolják a táji összetartozást: a völgyek és kismedencék vizuális kapcsolatainak ezen határokon való átlépése csak a legmagasabb pontokról nyíló kilátásban nyilvánul meg. A terület északi részén egybefüggő erdők több települést is összekötnek.	A Balaton-felvidéken összefonódnak a kulturális és természeti értékek, nemzetközileg ismert és kedvelt a térség. A természeti adottságok közül a turizmus számára a tájkép jelenti a legnagyobb vonzerőt.
Programok	A járás minden településén tartanak falunapot, de ezen kívül számos fesztivál (bor, hal, öböl-átúszás, búcsúk, zene, stb.) megrendezésére is sor kerül. Különböző vezetett túrák a tanösvényeken és tematikus útvonalakon várják a vendégeket. Sportversenyek közül az úszó-, vitorlás és a horgászverseny emelhető ki. Feltörekvően a lovaglás, lovas túra. A művelődési házak is bőven kínálják programjaikat (táncház, kézműves foglalkozás). Múzeumok, galériák, nyitott műhelyek, könyvtárak (még a strandokon is) színesítik a kínálatot.	A fesztiválok nagyon sok embert vonzanak, általában több naposak, ezért a látogatóknak alkalmuk nyílik a környéket is felfedezni.	A fesztiválokat a part menti településeken tartják.	Több programsorozatban a part menti települések mellett a háttértelepülések is részt vesznek.	A fesztiválok országos és regionális jelentőségűek, a többi program inkább az időjárási változások kiegyenlítését szolgálják és a helyben nyaralókat foglalkoztatják. Az aprófalvak falunapjai és egyéb, művelődési házi programjai alapvetően a helybelieknek szólnak.

2.3. A mintaterületek turisztikai infrastruktúrája

A turisztikai infrastruktúra csoportosítását a következők szerint végeztük: szálláshelyek, vendéglátóhelyek, túraútvonalak és kerékpárutak, turisztikai információs rendszer, megközelíthetőséget segítő infrastruktúra, valamint egyéb turisztikai létesítmények. Minden csoport esetében a következő értékelési szempontokat alkalmaztuk: minőség/állapot, mennyiség, eloszlás/elhelyezkedés. A zöld infrastruktúrához, valamint a turisztikai vonzerőkhöz hasonlóan mindhárom mintajárásban elvégeztük az értékelést, melynek eredményeit táblázatos formában összegeztük (a Csornai járás eredményeit a 4. táblázat mutatja, míg a másik két mintaterületről rövid összefoglalást az alábbiakban, szövegesen adunk).

A Balatonfüredi járásban számos szálláshelytípus megtalálható. A kevésbé színvonalasakat a régi gyermektáborok képviselik, vannak azonban minden igényt kielégítő apartmanok, vendégházak és luxusszállodák is. Egyre gyakoribb az önkormányzatok által fenntartott apartman, illetve ifjúsági szállás, ami kedvező áron megfelelő színvonalat biztosít. A nagyobb tömegek befogadására alkalmas szálláshelyek a part menti településeken helyezkednek el. A falusi szálláshelyek inkább a háttértelepüléseken találhatók.

A szálláshelyeken kívüli vendéglátóhelyek jelentős része a borturizmushoz köthető. A part menti településeken vannak még régi kis sütődék, többségében felújítottak, modern étkekkel felkészültek. Erős a szezonitás, egyes helyek télre bezárnak. Nagyobb a sűrűség a part menti településeken, a kis háttérfalvak egy jelentős részében egyáltalán nem találunk vendéglátóhelyet, viszont előre bejelentett vendégeknek a szőlők területén kiváló vendéglátást biztosítanak.

A part mentén végigfut a Balatoni kerékpárút, amiből kiágaznak mellékágak a felvidék felé is. Jelzett turistaösvények is behálózzák a térséget. Vannak különböző tematikus útvonalak, tanösvények és borutak is. Hiányoznak azonban a településközpontból induló nyomvonalak. A megközelíthetőséget segítő infrastruktúrát vizsgálva elmondható, hogy a vasútvonal a part mentén fut, minden település aszfalton megközelíthető és rendszeres buszközlekedés is van. Hajóállomásokról rendszeres a hajóközlekedés. Nyáron a parti út túlszűfolt, lassú haladás lehetséges. A vasút is nagyon lassú és kihasználatlan. A felvidék autóbusszal ugyan feltárt, de ritkák a járatok és inkább csak É-D irányúak.

A turistautak és a kerékpárút jól jelzett, a tanösvények és a jellegzetes látnivalók kitábláztak, települési információs táblák is vannak, főként a part menti településeken. A nagyobb településeken található turisztikai információs irodák is. Egyéb turisztikai infrastruktúra csoportjába sorolhatók a vitorlásokötők, a golfpálya Balatonudvarinál, a gokart pályák, a lovardák, valamint számos kilátó. Balatonfüreden meg kell említeni a szívkörházat és szanatóriumot.

A Gönci járásban a szálláshelyek többsége falusi szálláshely, melyek állapota megfelelő, árszínvonaluk közepes. Több településen kemping, illetve gyermektábor is található, melyek alacsonyabb komfortfokozatúak. Ezzel szemben, elsősorban a déli településeken magasabb minőségű, és így drágább szállások is vannak. A szálláshelyek eloszlása egyenetlen a mintaterületen. Elsősorban a Tokaji borvidékhez tartozó, déli településekre koncentrálódnak, ám néhány kisebb faluban is található egy-egy említésre méltó szálláshely. Több kisebb településen az egyetlen vendéglátóhelyet a helyi kocsmák jelentik, melyek jelenlegi állapotukban általában nem alkalmasak turisták fogadására. Ugyanakkor a járásban több országos szinten is egyedi vendéglátóhely működik (pl. középkori étterem Boldogkőváralján, Bestillo Pálinkaház, Tállya pincészetei), melyek színvonalas szolgáltatások nyújtanak. Az eloszlás korrelál a szálláshelyekével, vagyis a járás déli területeire, illetve szigetszerűen egy-egy településre (pl. Telkibánya, Boldogkőváralja) koncentrálódnak.

4. táblázat: A Csornai járás turisztikai infrastruktúrájának értékelése (saját szerkesztés)

Turisztikai infrastruktúra csoportok	Minőség/Állapot	Mennyiség	Eloszlás/Elhelyezkedés
Szálláshelyek	Nagyon kevés a térségben a szálláshelyek száma, elsősorban a hansági, tóközi területen található falusi szálláshelyek, melyek állapota megfelelő, árszínvonaluk közepes. Csornán az előbbieken túl kemping is működik.	A szálláshelyek száma a járás jelentős részén nagyon alacsony, a települések többségén egyáltalán nincs szálláshely.	A szálláshelyek eloszlása egyenetlen a mintaterületen. Elsősorban a hansági, tóközi településeken található.
Vendéglátóhelyek	Alapvetően a jó megközelíthetőséggel rendelkező falvakban (85-ös és 86-os út mentén) vannak jelentősebb vendéglátóhelyek, főként az átmenő kamionforgalom kiszolgálása miatt. Az aprófalvakban az egyetlen vendéglátóhelyet a helyi kocsmák jelentik, melyek jelenlegi állapotukban általában nem alkalmasak turisták fogadására. A járási központban, a nagyobb hanságmenti, tóközi falvakban, Bősárkányon, Kónyban található jelentősebb vendéglátóhelyek.	A vendéglátóhelyek mennyisége a szálláshelyekéhez hasonlóan alacsony.	A mennyiséghez hasonlóan az eloszlás is korrelál a szálláshelyekével, vagyis a kistérség hansági, tóközi településeire, a 85-ös és a 86-os út menti falvakra koncentrálódik. Az aprófalvak jelentős részén nem beszélhetünk vendéglátóhelyekről.
Túraútvonalak, kerékpárutak	Néhány túraútvonal található a térségben, a Tóközben, a Rábaköz déli részén, valamint egy túraútvonal köti össze a Fertő-tavat a Hanság nyugati részével. Kijelölt kerékpárutak a Hanságban és a Nyugat-Rábaközben vannak, általában burkolatlanok, vagy közutakon nincsenek elkülönítve a gépjárműforgalomtól, így balesetveszélyesek.	Néhány túraútvonal, valamint rövidebb kerékpárutak.	Túraútvonal a Tóközben, a Rábaköz déli részén van, és egy túraútvonal köti össze a Fertő-tavat a Hanság nyugati részével. Javasolt kerékpárutak viszonylag egyenletesen oszlanak el.
Turisztikai információs rendszer	Az attrakciók jelölése, a figyelemfelhívás nem kielégítő. A településeknek külön honlapja van, de turisztikai szempontból nem megfelelőek, egy-két településtől eltekintve. Hiányzik az együttműködés, nincsen egységes információs rendszer.	Nem releváns.	Nem releváns.
Megközelíthetőséget segítő infrastruktúra	A kistérséget átszeli a 85-ös és a 86-os főút, minőségük többé-kevésbé megfelelő. Az M85 Csorna és Enese között megépült és elkészült a Csornát elkerülő M86 szakasza is. A térség jelentős részén az alacsonyabb rendű utak állapota nem megfelelő, egyes szakaszokon egyértelműen balesetveszélyes. Több vasútvonal is átszeli a térséget. A Győr és Sopron közötti vasútvonal villamosított, jó állapotú. A Csorna-Pápa vonalon vonat ritkán közlekedik, korábban szüneteltették is rajta a szolgáltatást.	Nagy forgalmú utakkal a térség viszonylag jól feltárt. A vonatközlekedés a GYSEV vonalon kiváló. Az aprófalvak azonban tömegközlekedéssel nehezen megközelíthetőek.	A közlekedési infrastruktúra-hálózat egyenetlenül oszlik el a területen. A 85-ös és a 86-os út menti települések megközelíthetősége kiváló. A járás belsejében csupán alsóbbrendű utak vannak, melyek állapota sok esetben nem megfelelő.
Egyéb turisztikai létesítmények	A fenti kategóriákba nem sorolható egyéb, jelentős turisztikai létesítmény nem található a területen.	Nem releváns.	Nem releváns.

A túraútvonalak általában megfelelően vannak kijelölve, a jelek jól láthatók (a járason keresztülvezet az Országos Kék túra is). A kijelölt kerékpárutak azonban sok esetben nincsenek elkülönítve a közutaktól, így balesetveszélyesek. A túraútvonalak jelentős része a keleti, zempléni részekre koncentrálódik, ezzel szemben a Hernád-völgyében nagyon kevés útvonal halad. A kijelölt kerékpárutak szintén egyenetlenül oszlanak el a területen (a járás északi részén fordulnak elő). Az attrakciók és a szolgáltatások általánosságban megfelelően vannak jelölve. A településeknek, illetve több turisztikai szolgáltatónak külön honlapja, kiadványa is van. Ugyanakkor kevésbé jellemző az együttműködés, nincsen egységes információs rendszer a térségben.

A járás nyugati határa mentén halad a 3-as számú főút, mely állapota megfelelő, ugyanakkor a térség jelentős részén az alacsonyabb rendű utak állapota nem kielégítő, egyes szakaszok egyértelműen balesetveszélyesek. A Miskolc és Kassa közötti vasútvonal villamosított, a tömegközlekedési eszközök (vonat, busz) átlagéletkora azonban magas. A Szerencs és Hidasnémeti közötti keskeny nyomtávú vonal állapota rossz. A közlekedési infrastruktúra-hálózat rendkívül egyenetlenül oszlik el a területen. A jelentősebb, országos szintű főutak csupán érintik a járást (3-as számú főút nyugatról, valamint a 37-es délről). A járás belsejében csupán alsóbbrendű utak vannak, melyek állapota sok esetben nem megfelelő.

2.4. A főbb zöld infrastruktúrátípusok és a potenciális turisztikai terméktípusok összevetése

A három mintaterület ZI elemeiből a könnyebb kezelhetőség, összevethetőség érdekében 19 elemtípust alkottunk. Így vizsgáltuk, hogy potenciálisan mely ZI típus milyen mértékben képes megalapozni, segíteni egy-egy turisztikai terméktípust. A különböző típusok felosztására szintén számtalan lehetőség van. A mintaterületeinken előforduló terméktípusok, illetve a kutatás célja alapján a következő csoportosítást alkalmaztuk: aktív turizmus, falusi- és ökoturizmus, gasztro- és borturizmus, egészség- és gyógyturizmus, valamint kulturális turizmus. Az összevetés során három kategóriát különböztettünk meg (nem releváns, részben, meghatározó), annak alapján, hogy az adott ZI típus elemei mennyire hasznosíthatók az egyes terméktípusok számára.

Ahogy az 5. táblázat is mutatja, az aktív turizmus, a falusi- és ökoturizmus, valamint az egészség- és gyógyturizmus esetében lehet a legnagyobb szerepe a különböző ZI elemeknek, illetve ezekre gyakorolhat legnagyobb hatást a ZI rendszerek fejlesztése. Az eredményeinkből az is jól látható, melyek azok a ZI típusok, amik a legtöbb turisztikai terméktípus számára, illetve a legjelentősebb pozitívhatást gyakorolják: kerékpárutak környezet, túraútvonalak, intézményi zöldfelületek és kertek, tó- és folyópartok, értékes gyümölcsösök és szőlők.

5. táblázat: A főbb zöld infrastruktúratípusok és a potenciális turisztikai terméktípusok összevetése (saját szerkesztés)

Turisztikai terméktípusok / Főbb ZI típusok	Aktív turizmus	Falusi- és ökoturizmus	Gasztro- és borturizmus	Egészség- és gyógyturizmus	Kulturális turizmus	Összesen
Közparkok	0	1	1	1	1	4
Sportpályák	2	0	0	2	0	4
Sétányok	1	0	1	2	1	5
Út menti fasorok, zöldsávok	2	2	0	0	1	5
Kerékpárutak és környezetük	2	2	0	2	0	6
Tanösvények	2	2	0	0	1	5
Egyéb túraútvonalak	2	2	0	2	0	6
Intézményi zöldfelületek, kertek	0	1	2	2	2	7
Strandok	2	0	1	2	0	5
Tópartok	2	2	0	2	0	6
Folyópartok, folyók mente	2	2	0	2	0	6
Patak völgyek	2	2	0	1	0	5
Fasorok, erdősávok	1	2	0	0	1	4
Erdőfoltok, beerdősülő területek	2	1	0	1	0	4
Kiterjedt erdőségek	2	2	0	1	0	5
Gyepes (kaszálók és legelők)	2	2	0	0	0	4
Vizenyős területek (mocsár, láp, nádas)	1	1	0	0	0	2
Mezsgyék (gyepsáv, kórákás, kőfal, támfal stb.)	1	2	0	0	0	3
ZI szempontjából értékes gyümölcsösök, szőlők, kertek	1	2	2	0	1	6
Összesen pontszám	29	28	7	20	8	

0: nem releváns; 1: részben; 2 meghatározó

2.5. A komplex fejlesztési lehetőségek azonosítása

A ZI elemtípusokhoz hasonlóan a három mintaterületen végzett elemzéseink alapján 19 vonzerőtípust különböztettünk meg. A kutatásunk utolsó fázisában a különböző vonzerő- és ZI típusok kombinálhatóságát vizsgáltuk, vagyis azt, hogy milyen komplex turisztikai és zöldinfrastruktúra fejlesztési lehetőségek léteznek. Megkülönböztettünk semleges, közvetetten kombinálható, valamint közvetlenül kombinálható kategóriákat.

Eredményeinkből (6. táblázat) látható, hogy léteznek olyan ZI elemtípusok, melyek számos vonzerőtípussal közvetlenül kombinálhatók, jól kiegészítik, erősítik egymást. Jellemzően a települések belterületén lévő közparkok, valamint sétányok fejlesztése a ZI általános céljain túl (ökológiai, környezeti hasznok), a turizmus szempontjából is nagy jelentőséggel bírnak. Olyan vonzerőtípusok értékét tudják közvetlenül is növelni, mint például a kastélyok, népi építészeti emlékek, múzeumok, de a különböző programokra (fesztiváltak, vásárok) is kedvezően hatnak.

Az eredményeinkből egy jól körülhatárolható ZI elemtípus-csoport rajzolódik ki: a vonalas ZI elemeké (például tansövények, túraútvonalak és kerékpárutak menti növényzónák, zöldsávok, illetve a zöldutak). Ez azt bizonyítja, hogy a vonalas ZI elemek megőrzése, fejlesztése, kialakítása nem csak a természetvédelmi, tájvédelmi szempontok miatt kiemelt feladat, hanem a turizmusfejlesztés aspektusából is fontos és hasznos. Mindkét esetben a hálózatoság, a kapcsolatok erősítése (a vonzerők felfűzése) jelenti a pozitív hatást.

6. táblázat: Komplex fejlesztési lehetőségek (saját szerkesztés)

Főbb ZI típusok / Főbb vonzerőtípusok	Központok	Sportpályák	Sétányok	Zöldutak	Út menti fasorok, zóldsávok	Kerékpárutak és környezetük	Tanúsvételek	Fegyűrtúrávonalak	Intézményi zöldfelületek, kertek, udvarok	Strandok	Tópartok	Folyópartok, folyók menti	Patak völgyek	Fásorok, erdősávok	Erdőfoltok, beerdősítendő területek	Külső erdőségek	Cyeppek (beszálak és legelők)	Víznyos területek (mocsár, láp, nádas)	Műszegény (gyepsáv, kőhalás, kőfal, támfal stb.)	ZI szempontjából értékes gyűjtőhelyek, szőlők,
Templomok, kolostorok	1	0	0	2	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Várak, váromok	0	0	0	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Kastélyok, kastélykertek	2	0	1	2	2	2	2	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Népi építészeti emlékek, tájházak	2	0	0	1	2	2	1	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1	0	2	2
Múzeumok, gyűjtemények	2	0	2	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fürdők, strandok	2	2	2	0	1	2	0	0	2	N	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Geológiai képződmények	0	0	0	2	1	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Emlék művek, temetők, szobrok	2	0	2	0	2	0	1	0	2	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Pincék, pincesorok, borházak, vendéglők, pálinkaházak	0	0	0	2	2	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Természeti bemutatóhelyek, védett természeti területek	0	0	0	2	2	2	2	2	0	0	2	2	2	1	2	2	2	2	1	1
Ipari emlékek	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Turisztikai szempontból értékes közlekedési létesítmények (híd, régi út, kikötő stb.)	0	0	1	2	2	2	0	1	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0
Turisztikai szempontból értékes folyó- és tópartok, holtágak, víznyos helyek	0	0	2	2	1	2	1	1	0	2	N	N	N	2	0	0	0	N	0	0
Pontszerű természeti értékek (forrás, idős fa, barlang stb.)	1	0	1	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0
Vonalas természeti értékek (patak völgyek stb.)	1	0	1	2	0	1	1	1	0	0	1	N	N	1	0	0	0	1	0	0
Értékes egyéb középületek	2	0	2	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kilátók, kilátópontok	0	0	0	2	0	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
Fesztiválok, vásárok, egyéb programok	2	1	1	1	0	0	0	0	2	2	2	0	0	0	0	0	1	0	0	2
Helyi termékek	1	1	1	2	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

0: semleges; 1: közvetetten; 2: közvetlenül kombinálható turizmusfejlesztési eszköz, N: nem releváns

Következtetések és javaslatok

Az eredményeink alapján komplex zöldinfrastruktúra- és turizmusfejlesztési javaslatokat, irányokat fogalmaztunk meg a mintaterületeken. Mindhárom esetben a fejlesztési elképzelések jelentős része az előbbiekben már említett hálózatosság, kapcsolatok erősítésére, kialakítására irányul. Különösen nagy szerepe lehet ebben az úgynevezett zöldutaknak, melyek tökéletes példái a ZI és turizmusfejlesztés kapcsolatának. A zöldút fogalmát olyan rekreációs lehetőséget jelentő lineáris zöldfelületként értelmezik Magyarországon, amely környezeti és közlekedési veszélyektől mentes vagy elfogadható mértékben terhelte környezetben nyújt többféle nem motoros kikapcsolódási lehetőséget úgy, hogy hozzájárul az adott tájak ökológiai értékének megtartásához vagy optimális növeléséhez is (KAPOVITS 2012). A zöldutakban rejlő lehetőségeket felismerve, számos hazai kutatás, terv és megvalósult projekt született már a zöldút fejlesztéshez kapcsolódóan (BÁRCZINÉ KAPOVITS – CSEMEZ – SALLAY 2009, CSAPÓ ET AL. 2016).

A Balatonfüredi járás esetében az egyik fő feladat a településközponti zöldfelületek összekötése a külterületi ZI elemekkel. Ez különösen fontos a part menti, nagyobb településeknél, melyeken jelentős a turisták által okozott terhelés. A háttértelepülések esetében a ZI fejlesztésnek az előzőekkel ellentétes célt kell szolgálnia, vagyis a kevésbé jelentős vonzerők felfűzésével a turistaforgalom növelését. Nem csak a térbeli, de az időbeli idegenforgalmi tágítás is elérhető például lovas és kerékpáros lehetőségek bővítésével. További fontos feladat a völgyek közötti átjárhatóság biztosítása, melynek kiváló eszközei lehetnek például a zöldutak, tematikus utak.

A Csornai járás esetében a helyi vidékfejlesztési stratégia komoly ökoturisztikai, ökorégiós célokat fogalmazott meg. Részben ennek köszönhetően a közelmúltban több példaértékű kezdeményezés már meg is valósult. A Hanság és a Rába-menti zöld infrastruktúra jelentős turisztikai potenciált hordoz, ennek kiaknázásra azonban szükséges a turisztikai infrastruktúra fejlesztése. A Rábaközben viszont nélkülözhetetlennek tartjuk a komplex zöldinfrastruktúra-fejlesztést annak érdekében, hogy a kevésbé jelentős vonzerőket egy komplexebb terméké lehessen összefűzni.

A Gönci járásban a kisebb, kevésbé jelentős vonzerők felfűzésére, a Rábaközhez hasonlóan, indokoltnak tartjuk a ZI rendszer fejlesztését. Az ilyen törekvéseknek elsősorban a turisztikailag fejletlenebb nyugati területekre kell irányulniuk, oly módon, hogy a frekvenciátalabb, zempléni településekhez (pl. Boldogkőváralja, Tállya, Regéc, Telkibánya) a kapcsolataik erősödjenek (turisztikai és egyben zöldhálózati). A jelentősebb attrakciók (pl. Vizsolyi Bibliamúzeum) környezetének rendezése, fejlesztése tovább növelheti vonzerejüket. Fontos feladatot jelentenek továbbá a Hernád menti településeken az ökoturisztikai irányú fejlesztések.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a zöld infrastruktúra koncepciójának van relevanciája a turizmusfejlesztés terén. Eredményeinkkel három hazai mintaterületen bemutattuk a főbb kapcsolódási pontokat, illetve a potenciális komplex fejlesztési lehetőségeket. Véleményünk szerint ezen lehetőségeket nem csak azért szükséges kihasználni, mert az ilyen fejlesztéseknek számos haszna van (ökológiai, turisztikai, gazdasági, társadalmi), hanem azért is mert megvalósulásukat a különböző, elérhető támogatási formák (például az úgynevezett „zöldítés”, vagy a zöld városok program) megkönnyítik.

Felhasznált irodalom:

- BÁRCZINÉ KAPOVITS, J. – CSEMEZ, A. – SALLAY, Á. (2009): Tájépítészeti kutatási feladatok a magyarországi zöldutak fejlesztésénél. In: *Tájökológiai lapok* 7. pp. 465-471.
- CEBALLOS-LASCURÁIN, H. (ed.) (1996): *Tourism, Ecotourism and Protected Areas*. IUCN Protected Areas Programme, IV World Congress National Parks and Protected Areas
- CIVIC, K. - SIUTA, M. (2014): *Green Infrastructure – Training manual for trainers*. ECNC, Tilburg, the Netherlands and CEEweb for Biodiversity, Budapest, Hungary. Copyright © 2014 ECNC and CEEweb, http://www.ecnc.org/uploads/2015/10/GI_Training_Manual_Final.pdf
- CSAPÓ, J. – SZABÓ, G. – HORVÁTH, Z. – PINTÉR, R. (2016): A new step in greenway planning and practice – the challenges of branding a cross-border greenway in Hungary. In: Valánszki, I., Jombach, S., Filep-Kovács, K., Fábos, J. Gy., Ryan, R. L., Lindhult, M. S., Kollányi, L. (Eds.) 2016: *Greenways and Landscapes in Change – Proceedings of 5th Fábos Conference on Landscape and Greenway Planning (Budapest, 30 June, 2016)*
- DOMBAY, I. – MAGYARI-SÁSKA, Zs. – LÁSZLÓ, P. S. (2008): *Ökoturizmus. Elmélet és gyakorlat*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár.
- DOWLING, R. K. - FENNEL, D.A. (2003): The context of ecotourism policy and planning. In: Dowling, R. K. - Fennell, D.A. (eds.): *Ecotourism policy and planning* pp. 1-20. Oxon: CABI Publishing
- ELY, M. - PITMAN, S. (2014): *Green Infrastructure; Life support for human habitats*. Adelaide: Botanic Gardens of Adelaide, Department of Environment, Water and Natural Resources.
- EUROPEAN COMMISSION, DG ENVIRONMENT (2010): *Green infrastructure* <http://ec.europa.eu/environment/nature/info/pubs/docs/greeninfrastructure.pdf>
- FENNEL, D.A. (1999): *Ecotourism: An introduction*. New York: Routledge
- KAPOVITS, J. (2012): A zöldút tervezés tájépítészeti keretei a Zsámbéki medence példáján. In: Konkoly-Gyúró et al.: *Tájtudomány – Tájtervezés. V. Magyar Tájökológia Konferencia. Konferencia kiadvány*. Sopron pp. 201–207.
- KELEMEN, Z (2006): *Ökoturizmus-természet, kultúra, harmónia*. Magosfa Környezeti Nevelési és Ökoturisztikai Alapítvány. Vác.
- LENGYEL, M. (1997): *Ökoturizmus és marketing. Magyarország az ezredfordulón*. MTA Stratégiai Kutatások. 24. Budapest: BKE Környezetgazdaságtani és technológiai tanszék. kézirat
- MARK, A. - BENEDICT, M. A. - MCMAHON, E. T. (2001): *Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century*. Sprawl, Watch, Clearinghouse Monograph Series
- PANNON EGYETEM – AQUAPROFIT ZRT. (2008): *Országos ökoturisztikai stratégia*. ÖTM, Veszprém-Budapest
- PUCZKÓ, L. – RÁTZ, T.–LENGYEL, M. (1997): Fenntartható turizmus – a fenntarthatóság mutatói. FKFP 0634/1997 projekt, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Turizmus Kutatócsoport. In: Puczko, L.–Rátz, T. (2002): *A turizmus hatásai*. (3. átdolgozott kiadás) Budapest: AULA Kiadó
- VARGÁNÉ CSOBÁN, K. (2010): *A fenntartható turizmus vidékfejlesztési összefüggései az Észak-Alföldi régió példáján*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Gazdaságtudományi Intézet Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola. Debrecen.

- VARGÁNÉ CSOBÁN, K. (2005): A turizmus fenntarthatóságának értékelése. *Agrártudományi Közlemények* 2005/16. Különszám, pp. 414-421.
- WCED (1988): *Közös Jövők.* Mezőgazda Kiadó, Budapest
- WORLD TOURISM ORGANISATION (2002): *World Ecotourism Summit* (Québec, Canada, 19 - 22 May 2002)- Final Report. Madrid: World Tourism Organization and the United Nations Environment Programme
- WORLD TOURISM ORGANISATION (1998): *Saturation of Tourist Destinations: Report of the Secretary General*, Madrid

Egyéb források:

COM (2013) 659 final:

(<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0659:FIN:en:PDF>)

COM (2011) 244 final:

(<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0244&from=EN>)

COM (2011) 571 final: (http://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/pdf/com2011_571.pdf)

COM (2011) 612 final/2: (http://www.espa.gr/elibrary/Cohesion_Fund_2014_2020.pdf)

COM (2011) 614 final:

(http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/ES_paramos_ateitis/20111018_ERDF_proposal_en.pdf)

COM (2010) 672 final:

(<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:en:PDF>)

KASTÉLYOK TURISZTIKAI CÉLÚ HASZNOSÍTÁSA MAGYARORSZÁGON, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓRA

Lipták Katalin¹ – Péter Zsolt²

¹Miskolci Egyetem, liptak.katalin@uni-miskolc.hu

²Miskolci Egyetem, regpzs@uni-miskolc.hu

Absztrakt

Kulturális örökségünk kiemelkedő értékei közé sorolhatók kastélyaink, melyek hasznosítása még mind a mai napig sok kívánnivalót hagy maga után. Bár az elmúlt évtizedekben történtek előremutató fejlesztések, még mindig sok teendő van az épületek fenntartható hasznosítása területén. Tanulmányunkban szisztematikus adatgyűjtés segítségével, azok grafikus megjelenítésével, valamint az elérhető adatok rendszerezésével fel kívánjuk térképezni azokat a kastélyokat, amelyeket valamilyen turisztikai céllal (szálláshely, múzeum, vagy egyéb) részben vagy egészben hasznosítanak. A szálláshelyek esetében megvizsgáltuk a nyújtott szolgáltatások színvonalát, árszintjét, illetve a kiállítóhelyként történő hasznosítást különös tekintettel azok térszerkezeti jellemzőire. Végezetül a szakirodalom, illetve a kutatás eredményein alapuló SWOT-analízis keretében helyzetelemzést végzünk.

Kulcsszavak: *kastély, turizmus, kastély hasznosítás*

Abstract

Outstanding values of our cultural heritage may include castles that use to this day still leaves much to be desired. Although in recent decades have been made forward-looking developments, there is still much to be done in the field of sustainable utilization of the buildings. In our study, using a systematic collection of data, their graphical display and the available data organizing wishes to explore the castles, which are used wholly or partly for some tourism purposes (hotel, museum, or other). We examined the quality of the services provided, the price level, as well as an exhibition of the recovery, especially their spatial characteristics for the accommodations. Finally, situation analysis is carried out within the framework of SWOT analysis based on the literature and research results.

Keywords: *castle, tourism, castle recovery*

Bevezetés - kastélytörténelem Magyarországon

A kastélyturizmus, mint turisztikai terméktípus a kulturális turizmus része (GONDA 2014). A turista egy olyan turisztikai terméket vesz igénybe, aminek elsődleges motivációja a kultúra valamely eleme vagy azok kombinációja, amely a turista intellektuális igényeinek kielégítésére irányul (MICHALKÓ 2011), (EUROPEAN COMMISSION 1999).

A vidéki turizmus vonzerőtényezőjeként és egyben fogadóképességként szolgálnak a rurális térségekben található kastélyok, sajátos összekötőkapcsot jelentenek a műemlékvédelem és a vendégforgalom között (KOVÁCS 2002).

A magyarországi kastélyok többsége 1945 után állami kézbe került és többirányú hasznosítás kezdődött el ebben az időszakban (óvoda, iskola, gyermekotthon stb.). Az 1960-as évektől néhány építészettörténetileg jelentős kastélyt felújítottak (pl. Fertőd, Ráckeve, Nagycenk). 1981-től koncepcióváltás történt, elindultak a kastélyhasznosítási programok. Az első ilyen program Vas megyében zajlott, ahol 26 épületet kínáltak fel hasznosításra. A rendszerváltás után a kastélyok 75%-a magántulajdonba került. 1990 után kastélyfelújítást ösztönző programok kezdődtek, valamint a kastélyok szálláshellyé alakítása is elindult, mint új lehetőség a turisták adott térségben való hosszabb idejű tartózkodására (BAJZIK 1998).

Napjainkban a Nemzeti Kastélyprogram foglalkozik a kastélyok felújításával, a kiemelt projექtekkel és hazánkban továbbra is az állam a legjelentősebb kastélytulajdonos (NAGY 2013). A Nemzeti Kastélyprogramot a 1663/2014. Kormányhatározatban nevesítették. A határozatban külön kitértek arra, hogy az érintett műemlékek a Forster Központ vagyonkezelésébe kerülnek (KÉPVISELŐI 2016). A kastélyok turisztikai hasznosítása történhet szálláshelyként, vendéglátóhelyként, múzeumként vagy rendezvények, szórakoztató tevékenységek helyszínéül. A leghatékonyabb a fenti elemek kombinációja, amely komplex vonzerő létrehozására ad lehetőséget (HOLLOWAY ET AL. 2009). Külföldi minta alapján a kastélyutak (kulturális tematikus utak) szervezése is sikeres lehet, melyek szignifikáns módon hozzájárulhatnak a helyi/térségi gazdaság fejlődéséhez (MOLNÁR-REMENYIK 2013), (MEYER-CECH 2005), (GOODWIN 2006).

MOULIN-BONIFACE (2001) tanulmányában kiemeli, azoknak a turista útvonalaknak a jelentőségét, amelyek a kulturális turizmus és az örökség megőrzését, valamint az idegenforgalom bővítését szolgálják. A turizmus egyik alaptörvénye, hogy jól működő színvonalas szállások üzletileg nem működnek turisztikai attrakciók nélkül, ami fordítva is igaz, azaz a turisztikai attrakciók sem képesek gazdaságosan működni a vonzáskörzetükben levő megfelelő színvonalú szálláshelyek nélkül. Mindez igaz a kastélyszállodákra is, amelyeknek elemi érdeke a turisták átlagos tartózkodási idejének növelése (PÉTER 2006)

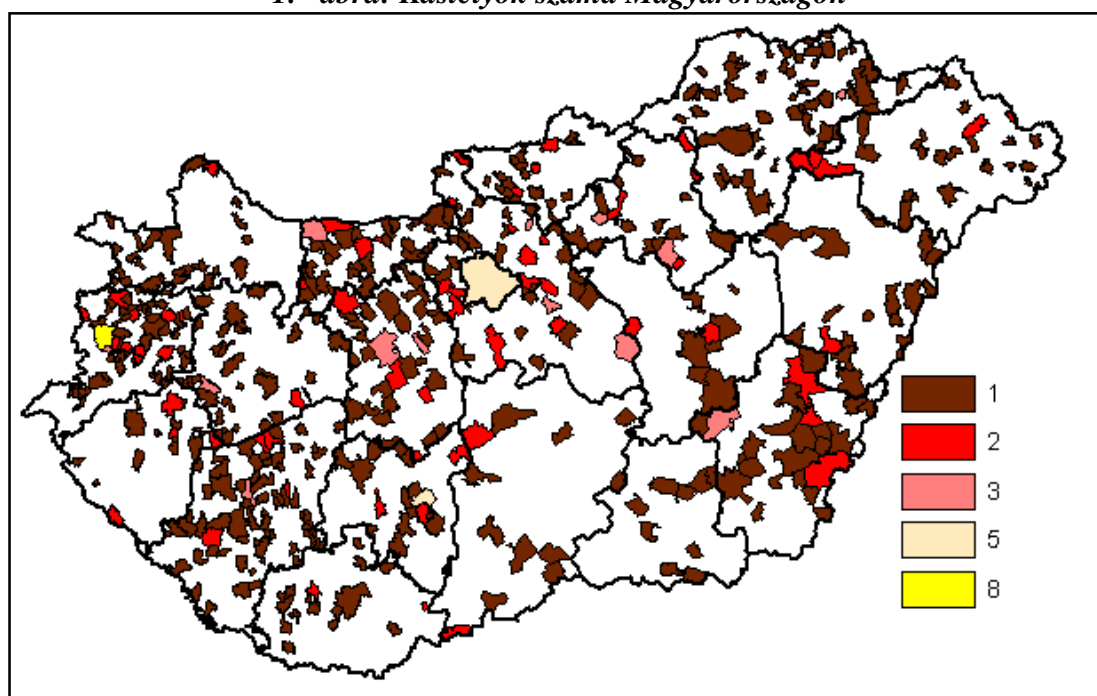
Tanulmányunkban a hangsúlyt szűkebb lakókörnyezetünkre az Észak-magyarországi régióra helyezzük. A régió kedvező adottságokkal rendelkezik a (kastély)turizmus területén, de az egyes attrakciók önmagukban még nem jelentenek valóban jelentős vonzerőt, amelyek csak összefogással lehetnek sikeresek, versenyképesek (ABAÚJ 2009).

Eredmények – a magyarországi kastélyok területi elhelyezkedése

A magyarországi kastélyok számát tekintve pontos adatok nem állnak rendelkezésre. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal (1987) 1500-2000-re becsülte a kastélyok számát (FEKETE 2002). A számbavételt nehezíti, hogy nincs pontos definíció a kastélyok meghatározására, esetenként ugyanazon épületet nevezik kastélynak, vagy kúriának. Találkoztunk olyan esettel is, amikor egy lakhatás céljára átalakított magtárat tekintettek kastélynak (Tauber-kastély és magtár, Resznek), de az esetenként már csak romjaiban létező falmaradványokat sem lehet már ebbe a körbe sorolni.

Műemléki védetséggel több, mint 700 épület rendelkezik (FEKETE 2002). Védetségüknek köszönhetően ezek az épületek nagyobb figyelmet kapnak, állapotukat rendszeresen figyelemmel követik, bár ez sok esetben az elmúlt években nehézségekbe ütközik azon kastélyok esetében, amelyek magántulajdonba kerültek és látogathatóságuk, megtekinthetőségük erősen korlátozottá vált. Az 1. ábra hazánk kastélyainak elhelyezkedését szemlélteti. Hazánk minden megyéjében található kastély, számuk azonban megyénként jelentősen eltér. A legtöbb kastélyt Somogy, Vas, Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében találjuk, míg viszonylag kevés településen van kastély az Alföld megyéiben. Összességében megoszlásuk összemérhető hazánk térszerkezeti jellemzőivel, tekintettel arra, hogy a sűrűbben lakott, ill. a nagyobb településsűrűséggel jellemezhető területeken észlelhetően több kastély található.

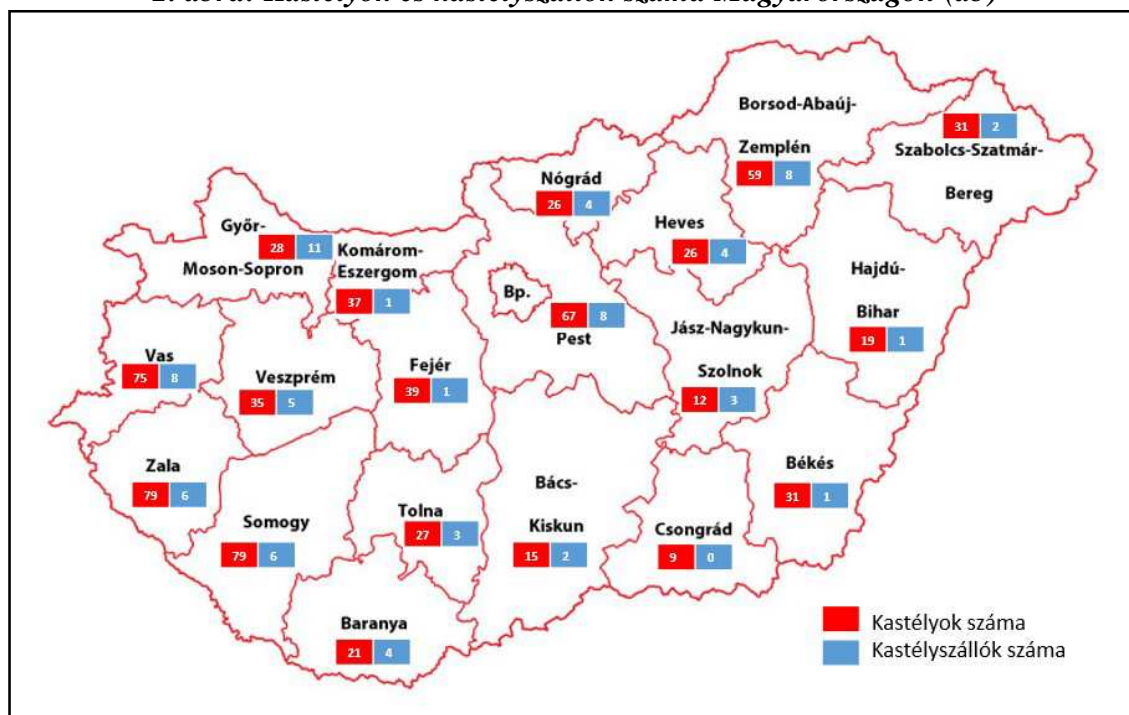
1. ábra: Kastélyok száma Magyarországon

Forrás: www.kastelyok.eu adatai alapján saját szerkesztés

Megvizsgáltuk azt is, hogy a megyékben található kastélyok közül melyik működik szálláshelyként (2. ábra). A megyénkénti helyzetkép jelentős eltéréseket mutat, a legtöbb megye rendelkezik legalább egy kastélyszállóval. Kiemelkedő a kastélyok szálláshely célú hasznosítása Vas, Győr-Moson-Sopron, Veszprém, Baranya, Pest, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok megyékben, míg elvétve találunk példát Komárom-Esztergom, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés, Bács-Kiskun és Csongrád megyékben.

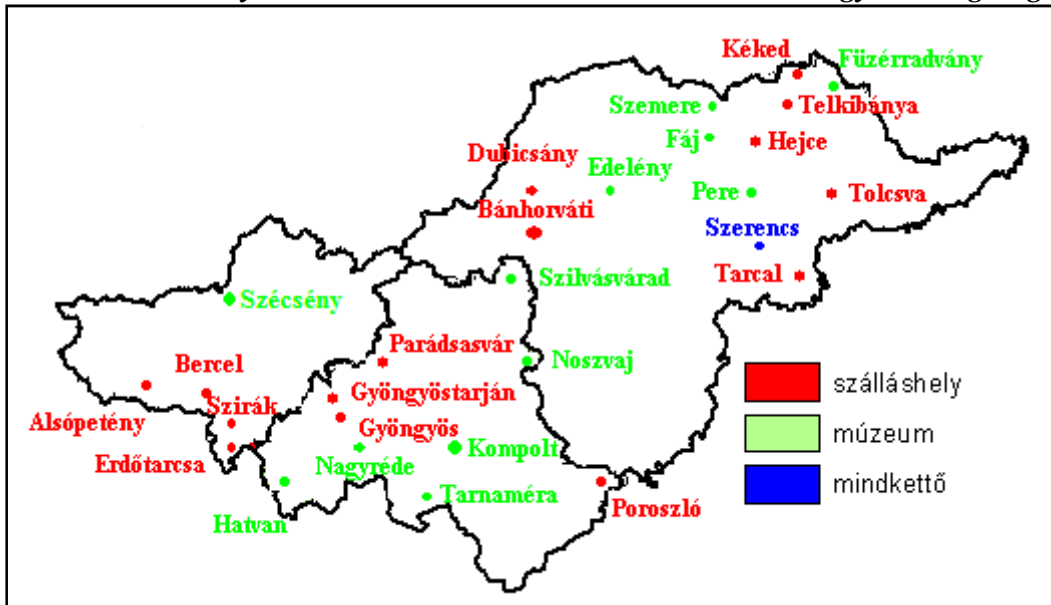
2. ábra: Kastélyok és kastélyszállók száma Magyarországon (db)

Forrás: www.kastelyok.eu adatai alapján saját szerkesztés (a baloldali érték a kastélyok, a jobboldali érték azon belül szálláshelyként is működők száma)

Jelen tanulmányunk keretei között kiemelt figyelmet fordítottunk az Észak-Magyarországi régióban található kastélyokra (3. ábra). A térségben 111 kastélyt találunk, melyek közül 2016-ban 18 működött kizárólag szálláshelyként, 12-ben múzeum található, 1 pedig szálláshely és múzeum is egyben (www.szerencs.hu). A tulajdoni viszonyokat tekintve a szálláshelyként üzemelő kastélyok többsége magántulajdonban van, míg a múzeumok szinte kizárólag állami/önkormányzati tulajdonban vannak. Nem egyértelmű a Lillafüredi Palotaszálló besorolása, mivel az 1930-as években megnyílt épületet eredetileg is vendégek fogadására tervezték, kastély építészeti jegyeket kölcsönözve az épületnek (NAGY 2013). Az épület tehát nem klasszikus kastély, hanem „csak” szálláshely, így a térképen nem szemléltettük.

3. ábra: Kastélyok turisztikai célú hasznosítása az Észak-magyarországi régióban

Forrás: www.kastelyok.eu adatai alapján saját szerkesztés

Az 1. táblázat adatai alapján Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyékben a kastélyok túlnyomó többsége állami/közösségi, míg Nógrád megyében inkább a magántulajdonban van (köszönhető valószínűleg a fővároshoz való közelségnek, a relatíve alacsony ingatlanáraknak, illetve a turisztikai célú hasznosítás nehézségeinek). A megyék kastélyainak ötöde-hatoda szálláshelyként üzemel a három megyében. 12%-uk működik múzeumként Borsod-Abaúj-Zemplén, 27%-uk Heves megyében. A kastélyok többségének nincs turisztikai funkciója. Jellemző, hogy önkormányzatok, vagy azok intézményei, szociális, gyermekvédelmi, vagy idősgondozási feladatok helyszínei. Több magántulajdonban lévő ingatlan az eredeti állapothoz hasonlóan nagybirtokok központja, vagyonos családok lakóingatlana (pl. Abaújkér Bárczay-kastély, Legénd - Káldy-kastély, Mohora - Zichy-Vay-kastély).

1. táblázat: Észak-magyarországi régió kastélyainak tulajdonosai, valamint a hasznosítás jellemzői

	Összesen (db)	Magán	Állami/Közösségi	Szálláshely	Múzeum	Nem turisztikai Funkció	Kihasználatlan	Nincs adat
BAZ	59	25%	75%	15%	12%	51%	17%	5%
Heves	26	26%	74%	19%	27%	50%	0%	4%
Nógrád	26	52%	48%	19%	0%	73%	0%	8%

Forrás: www.kastelyok.eu adatai alapján saját szerkesztés

Áttekintettük a régióban működő kastélyszállók főbb jellemzőit. A szálloda pozicionálásától függően a szobaárak nagyon eltérőek. Egyedüli 5 csillagos szálloda a parádsasvári Kastélyhotel Sasvár. Legjellemzőbbek a 3 és a 4 csillagos szállodák, amely elsősorban a műemlékvédelmi megkötöttségeknek, illetve a valójában 5 csillagos szintet is nyújtani tudó szálláshelyek alul-pozicionálásának köszönhető. Így

próbálják ösztönözni az 5 csillagos szállodák luxusától esetleg elrettenő közönséget. A színvonalas honlap alatt azt értjük, hogy a turista számára figyelemfelkeltő, igényes, hasznos információkat tartalmazó és gondosan szerkesztett weboldal jelenik meg.

2. táblázat: Kastélyszállók szálláshely adatai

2016						
Kastélyszálló neve	Minősítés	Ár (Ft/szoba/éjszaka)	Szobaszám (db)	Férőhely (db)	Konferencia- termek ülőhelyeinek száma (db)	Internetes megjelenés
Vay Kastélyszálló Dubicsány	Panzió	2100-2600	18	53	100	Színvonalas többnyelvű honlap.
Vendéggy kúria Gagyvendégi	1	Nem üzemel szálláshelyként	6	15	20	Nincs saját honlap. Statikus információk.
Kékedi-Melczer Várkastély Kéked	3	Nem üzemel szálláshelyként	22	56	140	Honlapja megszűnt
Palota Szálló Lillafüred	4	21000-	128	267	550	Színvonalas többnyelvű honlap.
Kókapu Vadászkastély Pálháza/Nagyhuta	3	9500-16000	27	54	150	Színvonalas többnyelvű honlap.
Pallavicini Kastélyszálló Pusztaradvány	4	17000-19000	8	20	120	Színvonalas többnyelvű honlap.
Gróf Degenfeld Kastélyszálló Tarcal	4	27300-32900	21	50	25	Színvonalas többnyelvű honlap.
Ezüstfenyő Hotel Gold Telkibánya	3	8500-26000	20	50	80	Színvonalas magyar és angol nyelvű honlap
Huszárvár Hotel Szerencs	3	2000-4000	22	76	450	Nincs saját honlap. Kevés nehezen elérhető információ.
Mátra Oázis Kastélyszálló Gyöngyöstarján	1	Nincs adat	14	42	60	Nem informatív, csak magyar nyelven, elégtelen információtartalom.

Kristály Kastélyhotel Hatvan	3	10500-	17	38	275	Színvonalas többnyelvű honlap.
Üdülésház és Oktatási Központ Noszvaj	2	Nincs adat	39	88	100	<i>Nincs saját honlap</i>
		Nincs adat				
Erzsébet Királyné Park Hotel Parádfürdő	3	22000-33000	62	124	100	Színvonalas többnyelvű honlap.
Kastélyhotel Sasvár Parádsasvár	5	29000-49000	57	112	180	Színvonalas többnyelvű honlap.
Club Thermal Kastély Poroszló	3	6000-7000	7	28	-	Nem túl elegáns, de informatív többnyelvű honlap.
Hunguest Hotel Szilvás Szilvásvárad /La Contessa Kastélyhotel	korábban 2 jelenleg 4	53900-109900	41	80	60	Színvonalas többnyelvű honlap.
Bercel Kastély Bercel	3	Egyedi árazás tréninghelyszínen	18	36	50	Színvonalas kizárólag magyar nyelvű honlap
Erdőtársai Akadémiai Tudós Üdülő és Alkotóház Erdőtárca	3	8400-13500	13	26	80	Színvonalas többnyelvű honlap.
Hotel Kastély Szirák	4	20900-37900	25	76	80	Színvonalas többnyelvű honlap.
Hotel Vécsecity Hernádvécse	4	27900-49900	15	28	160	Színvonalas többnyelvű honlap.
Prónay-kastély Alsópetény	4	78000	31	79	240	Színvonalas többnyelvű honlap. Nincsenek árak.
Majláth kastély Főnix Kastélyszanatórium Nógrádgyárdony	4	21000-28000	42	65	nincs adat	Színvonalas többnyelvű honlap.

Forrás: Saját szerkesztés

A magyarországi kastélyturizmus helyzetének SWOT-analízise

Az elérhető szakirodalom, illetve a saját kutatásaink során megszerzett ismeretekre építve elkészítettük a kastélyturizmus helyzetének SWOT-elemzését. Az ismert módszer segítségével elsőként az erősségeket vettük számba. Hazánkban szakmai becslések szerint kb. 1500-2000 kastély található. Ezek jelentős része védett építészeti örökség, ami segít állapotuk megőrzésében, viszont korlátozza is egyben a hasznosítás lehetőségeit. Sajnálatos módon az elmúlt évtizedekben igazi gazda nélkül számos kastély teljesen elpusztult (pl. Pettend, Luczenbacher-kastély), a megmaradtak és azon belül is a védett kastélyok többsége legalább elégséges állapotban van, még a legrosszabb helyzetű épületek esetében is ritka, hogy legalább egy új tetővel ne óvni a további állagromlástól.

3. táblázat: A magyarországi kastélyok helyzetének SWOT-analízise

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Nagyszámú (1500-2000) kastély található az ország szinte minden részén; • ezek közül több mint 700 védett; • többségük állapota legalább elégséges; • jellemzően használatban vannak (hány %-uk?) és hány %-át hasznosítják a turizmusban? • az elmúlt években számos kastély felújításon ment keresztül, magán vagy közösségi forrásból; • kedvező áron vannak kastélyok az ingatlan piacon; • a vidéki térségekben alacsony munkaerő ára; • a tulajdonosok jelentős értéként tartják számon a kastélyokat; • az interneten elérhető információ színvonala (mennyisége, minősége?) (akár több nyelven is) jelentős mértékben javul az elmúlt években; • kedvező ár/érték arány. 	<ul style="list-style-type: none"> • egyes kastélyokról szinte lehetetlen bármiféle információhoz hozzájutni; • vannak rendkívül rossz állapotú, romos, funkció nélküli kastélyok; • a berendezés többnyire nem maradt meg eredeti állapotában; • vidéken kevés a jól képzett, idegen nyelveken tárgyalóképes turisztikai szakember; • esetenként nem a kastélyok színvonalához mérhető települési környezet; • rossz elérhetőség; • egyenetlen területi eloszlás; • egysíkú hasznosítás; • gyakran kevésbé professzionális önkormányzati üzemeltetés; • többcélú hasznosítás elmaradása; • magas tőkeigény, lassú megtérülés; • függés a pályázatoktól; • turisztikai hálózatokban, csomag ajánlatokban való gondolkodás hiánya; • kevés a nemzetközi szinten is vonzerőt jelentő attrakció; • elégtelen marketing tevékenység; • nemzetközi összehasonlításban alacsony árak, költség.

Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • reálberek növekedése, élénkülő (belföldi) kereslet; • nemzetközi turizmus élénkülése, feltörekvő piacok erősödése; • Nemzeti Kastélyprogram elindítása, pályázati források, adókedvezmények; • új külföldi befektetések; • turisztikai kereslet diverzifikálódása; • együttműködés nemzetközi turisztikai cégekkel; • hálózatban való gondolkodás erősödése a szakmában; • beutaztatással foglalkozó utazásszervezési tevékenység erősödése; • kedvező jogszabályi változások. 	<ul style="list-style-type: none"> • a rossz állapotú ingatlanok helyzete nem javul; • a környező országok kínálata erősödik; • romlik a társadalmi környezet egyes településeken; • a település elveszíti vonzerejét, szigetszerű működés; • a munkáltatók nem találnak helyben megfelelő munkaerőt; • gazdaságtalan, nem fenntartható működés; • épületek állapotának általános romlása; • dráguló munkaerő; • munkaerő hiánya; • kedvezőtlen jogszabályi változások.

Forrás: Saját szerkesztés

Az elmúlt években állami segítséggel, uniós források felhasználásával számos közösségi tulajdonban lévő kastély megújult, vált bemutathatóvá. A magántulajdonba került kastélyok többségét rekonstruálták, kevés közülük szállodaként, rendezvényhelyszínként üzemel, többségük lakóhelyként működik.

Még mindig vannak a térségben nem kiemelkedően magas áron értékesítendő ingatlanok. A piaci árakat nyilvánvalóan a rekonstrukciók várhatóan magas költsége, a gazdaságos működtetés bizonytalansága erősen befolyásolja. Az üzemeltetési költségekre jótékony hatással van a vidéki térségekben alacsonyabb áron elérhető munkaerő.

Ki kell emelnünk azt is, hogy ma már szinte mindenhol értéként, a település/térség imázsát pozitívan befolyásolni tudó elemként tekintenek a kastélyokra, még egy esetleges rossz állapot esetében is legalább az állag megőrzésre törekednek a tulajdonosok. Hosszú távon pedig számítanak a helyi közösség fejlődését segítő megújításukra.

Első kastélyokkal kapcsolatos vizsgálatunkat 2006-ban készítettük (PÉTER 2006). Ekkor még jellemző volt, hogy az interneten elérhető információk hiányosak, esetlegesek voltak, esetenként teljes mértékben hiányoztak. 2016-ra a helyzet szerencsére teljes mértékben megváltozott, ma már ritka, hogy egy kastélyszálló nem rendelkezik színvonalas, modern, több nyelven is elérhető honlappal.

Sajnos viszonylag sok épület nincs használatban, rossz állapotuk miatt, jellemzően berendezésük eltűnt/elpusztult a II. világháború utolsó időszakában és az azt követő években.

A vidéki olcsó munkaerő sajnos gyakran képzetlenséggel párosul, különösen az idegen nyelvvel, gazdasági, marketing, szállodaüzemeltetéssel kapcsolatos ismeretek, kompetenciák hiányosak.

Gyakran gondot jelent az is, hogy a kastélyok elhanyagolt, szegényes, szociális problémákkal terhelt, kevésbé vonzó települési környezetben található, gyakran rossz elérhetőséggel párosulva.

Viszonylag ritka a komplex, többcélú hasznosítás, nem megfelelően átgondolt, hogy mely feladatokat érdemes magán, vagy állami/önkormányzati/közösségi körben végezni.

Kérdéses az is, hogy állami/uniós források nélkül hogyan lehet fenntartani az épületeket, megfizetni az ott dolgozókat. A megtérülési időket, a versenyfeltételeket alapvetően befolyásolják az elérhető támogatások.

A kastélyszállók által nyújtott szolgáltatásokat más országokban az „elit” veszi igénybe rendkívül magas áron, hazánkban ez néhány szállodát eltekintve nem jellemző, a szolgáltatásokat a (felső) középosztály fizetőképességének megfelelően árazzák.

A következő évek (legalábbis a jelenlegi kormányzati kommunikáció szerint) a bérek növekedésének időszaka lesz. A fizetőképes kereslet javíthatja a szállodák kihasználtságát, hozzájárulhatnak az árak korrekciójához. Az elmúlt években hazánk iránt jelentős mértékben nőtt a külföldiek érdeklődése. A szakma a tendencia erősödésére az alternatív turizmustípusok iránti kereslet bővülésére számít. A beutaztatás növekedése, a kedvező jogszabályi változások (különös tekintettel a kastélyok megújítására) segíthetik a területet.

Kérdéses azonban, hogy lesz-e elég forrás az összes nem megfelelő állapotú ingatlan megújítására. A környező országok sokszor kedvező ajánlatokat nyújtanak az oda látogatók számára így erősödhet a verseny a piacon. Egyes településeken különösen a társadalmi helyzet aggasztó, esetenként már szinte esély sincs a kedvezőtlen folyamatok megfordítására. A minimálbér várhatóan jelentős növelése gondokat jelenthet a kevésbé hatékonyan működő vállalkozások számára.

Javaslatok

Melyek a nemzeti kastélyprogramhoz kapcsolódó javaslatok, a megvalósított eredmények mellett a további előremutató törekvések, célok?

A többcélú hasznosításban látjuk a kastélyok helyzetének javulását. Az önkormányzati hasznosítás esetében a magántőke vagy vállalkozók által elvégzendő feladatok újragondolása szükséges. Véleményünk szerint a helyszíni vendéglátóhelyek önkormányzati üzemeltetése a legtöbb esetben kudarcra van ítélve a kellő szakértelem és érdekeltség hiányában. Az egyes feladatokat elvégzését gazdasági szempontból különböző scenáriókra vonatkozóan legalább egy előzetes költség-haszon elemzés segítségével érdemes átgondolni. A rendezvény célú hasznosítás esetében jobban átgondolt a potenciális igénybe vevők szempontjainak figyelembevételével kell tájékoztatást nyújtani (pl. alaprajz, a helységek alternatív berendezési lehetőségeinek bemutatása, képi anyaggal illusztrálva). A szálláshelyek esetében pontosabb árakkal kapcsolatos tájékoztatás lenne indokolt, amely megkönnyítené az adott kastély pozicionálását elkerülve a vendég elbizonytalanodását a döntési folyamat során. A gazdasági számítások, amortizáció, fenntarthatóság vizsgálata szükséges, feltételezve azt is, hogy a jövőben esetleg mindenféle támogatás nélkül kell fenntartani az eredményes gazdálkodást

Úgy véljük, hogy az Észak-magyarországi régió turisztikai szempontból tovább erősíthetné a helyzetét a meglévő kastélyok koncentráltabb hasznosításával, a megüresedett kastélyok „tartalommal” való „megtöltésével”, vagy a kastéllyal rendelkező településeken a szolgáltatók közötti szorosabb együttműködés megteremtésével.

Felhasznált irodalom:

- BAJZIK, ZS. (1998): A Vas megyei kastélyok és műkincsek sorsa 1945 után. *Vasi Szemle*, 52. évf. 1. szám, pp. 11-28.
- GONDA, T. (2014): A turisztikai klaszterfejlesztés régiós tapasztalatai a Dél-Dunántúlon, *Modern Geográfia*, 3. szám, pp.1-16.
- HOLLOWAY, C. J. – HUMPHREYS, C. – DAVIDSON, R. (2009): *The Business of Tourism*, Prentice Hall, Harlow.
- KOVÁCS, V. (2002): Kastélyok a turizmusban és az Európai Hagyományok Konzorcium munkája. *Turizmus Bulletin*, 6. évf. 4. szám. pp. 3-12.
- MEYER–CECH, K. (2005): Regional Cooperation in Rural Theme Trails In: Hall, D. Kirpatrick, I. Mitchell, M.: *Rural Tourism and Sustainable Business*, Clevedon: Channel View. pp. 137-148
- MOLNÁR, CS. – REMENYIK, B. (2013): Kulturális utak Magyarországon, Kastély út a főváros vonzáskörzetében, In: Dávid Lóránt, Tózsér Anett, Bujdosó Zoltán (szerk.): *A kulturális turizmus új dimenziói*, Gyöngyös. pp. 1-11.
- MOULIN, C. – BONIFACE, P. (2001): Routeing Heritage for Tourism: making heritage and cultural tourism networks for socio-economic development, *International Journal of Heritage Studies*, vol. 7, no. 3, pp. 237-248.
- NAGY, A. (2013): *A kastélyhasznosítás regionális jellemzői Észak-Magyarországon, különös tekintettel a turizmusra*, PhD. értekezés, Pécs, 156 p.
- PÉTER, ZS. (2006): Kastélyturizmus az Észak-magyarországi régióban. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 3. évf. 1. szám, pp. 69-81.
- ORSZÁGOS MŰEMLÉKVÉDELMI HIVATAL (1987): *Védett kastélyok hasznosítása Magyarországon*. Interpress Kiadó, Budapest.

Egyéb források:

- ABAÚJ LEADER EGYESÜLET (2009): *A fenntartható turizmus, mint térségi kiemelkedési lehetőség az Abaúji térségben*, 111 p. www.abaujleader.hu (Letöltés dátuma: 2016.10.19.)
- EUROPEAN COMMISSION (1999): *Towards quality rural tourism*, Brüsszel (Letöltés dátuma: 2016.10.19.)
- FEKETE, J. CS. (2002): *A magyarországi kastélyprogramok bemutatása kitekintéssel az állami kastélyfenntartás külföldi gyakorlatára*. www.terc.hu (Letöltés dátuma: 2016.10.18.)
- GOODWIN, H., (2006): *The Poverty Angle of Sun, Sea and Sand – Maximising Tourism's Contribution, Background paper*, Leeds Metropolitan University and Pro-Poor Tourism Partnership. www.haroldgoodwin.info/resources/povertyangle.pdf (Letöltés dátuma: 2016.03.07.)
- MICHALKÓ, G. (2011): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. [http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai terméktervezés és fejlesztés/book.html](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html) (Letöltés dátuma: 2016.03.07.)
- KÉPVISELŐI INFORMÁCIÓS SZOLGÁLAT (2016): *Infojegyzet 2016/26*. 2016. május 19. (Letöltés dátuma: 2016.03.06.)
- www.kastelyok.eu (Letöltés dátuma: 2016.10.18.)
- www.szerencs.hu (Letöltés dátuma: 2016.10.20.)

A STRATÉGIAI KÖLTSÉGSZÁMVITEL MÓDSZERTANÁNAK RELEVANCIÁJA ÉS ALKALMAZÁSA A HAZAI SZÁLLODAIPAR VÁLLALKOZÁSAINAK KÖRÉBEN

Pajrok Andor

Eötvös József Főiskola, pajrok.andor@ejf.hu

Absztrakt

Napjainkra jellemző üzleti környezet változásának hatására a döntéshozók újabb és újabb információs igénnyel állnak elő. Ezen információs többlet jelentheti a már megszerzett ismeretkör bővítését, de akár szemléletváltást, új módszerek adaptálását is eredményezheti. Globalizált világunk versenypalettáján az üzleti siker kényszere megköveteli a vállalkozások vezetőitől a költséggazdálkodás mélyreható elemzését, az alkalmazott önköltségszámítás módszertan felülvizsgálatát, a költség szerkezetben bekövetkezett változások nyomán követését. Különösen igaz ez a turizmusban érintett szállodaipar vállalkozásaira, melyek magas tőkelekötést igénylő, rugalmatlanul változtatható kapacitásszinttel jellemezhetők.

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy a szállodaipar szereplői számára közzétett egységes számviteli rendszer (Uniform System of Account for the Lodging Industry - USALI) módszertani keretére alapozva felmérje a költségszámvitel stratégiai szemléletének és módszertani eszköztárának relevanciáját, illetve azok elterjedését és alkalmazását a hazai szállodaipar vállalkozásainak körében.

Kulcsszavak: *stratégiai költségszámvitel, USALI, versenyképesség*

Abstract

It is characteristic of our days that the decision makers due to the changes that occur in the financial milieu require more and more information. This surplus of information can lead to the expansion of an already acquired knowledge, to a change in attitude or to the application of new methods. On the competition list of the globalized world and under the pressure of financial success the CEOs of enterprises are required to analyse their cost accounting, to re-examine the applied method of prime cost calculation, to follow the changes in expenses. This is especially true for the enterprises of the lodging industry related to tourism, which can be characterized by inflexibly modifiable capacity levels that need big investments.

The paper attempts to assess the relevance of the strategic approach and methodological resources of cost accounting, their general use and application among the domestic enterprises of the lodging industry based on the methodological frame of the USALI.

Keywords: *strategy cost accounting, USALI, competitiveness*

Bevezetés

A XX. század végére a piaci környezet és az üzleti folyamatok felgyorsultak. A vállalatok vezetőinek szembe kellett nézni a gyors technikai és technológiai fejlődésből, valamint a versenykörnyezet élénküléséből származó hatásokkal. A termékek/szolgáltatások életciklusainak rövidülése, a homogén termékszerkezet feladásának kényszere, az általános és közvetlen költségek szerkezetében bekövetkezett változások új irányítási és elszámolási rendszerek kifejlesztését eredményezték. A számviteli szakemberek egy körének véleménye (STENZEL – STENZEL, 2003, HORNGEN et al. 2003), hogy a vezetői döntések információs igényeinek növekvő intenzitását leginkább a költséginformációk hivatottak csillapítani. Hangsúlyozzák, hogy a vezetők információs igényének számvittel történő összefonódása hívta életre a vezetői számvitel terminológia használatát, ami valójában nem más, mint a modern költségszámvitel. Mások a költségszámvitelt a vezetői számvitel részterületeként kezelik, míg a szakemberek egy harmadik csoportja a számviteli információs rendszer független részeként értelmezik.

A szállodaipar sajátosságából adódóan a vezetői döntéshozatal információs forrását a különböző tevékenységi körök, szegmensek (pl.: szállásnyújtás, étel és ital felszolgálás, illetve egyéb kiszolgáló tevékenység) működéséből nyerhető költséginformációk jelentik. Ebben a megközelítésben a számvitel feladata a különböző tevékenységi körök vezetői döntéseinek és azok hatásaiként elért eredmények közötti valós kapcsolat kimutatása. Ezen kapcsolat értékeléséhez a tevékenységek változó és fix költségcsoportosítást „előnyben részesítő” részleges költségszámítási eljáráson alapuló nemzetközi ajánlás, az USALI áll rendelkezésére.

1. A költségszámvitel fejlődéstörténete

Az információs igény által táplált költségrendszerek, elemzések fejlődésével párhuzamosan vizsgálható a költségszámvitel fejlődése. Annak ellenére, hogy a tág értelemben vett vezetői számvitel alkalmazására már a II. világháborút követően sor került, fejlődésvilágában az elmúlt évtizedekben figyelhető meg jelentős változás. Előtérbe kerülését a költségszámvitel „korszerűsítésének” igénye, illetve a pénzügyi számvitel adta törvényi keret határvonalainak átlépése eredményezte. Alapjaiban a vezetők részéről fennálló „értékes információk” szükségessége hozta életre, melyek közé elsősorban a költségekről beszerezhető információk, valamint a költségek alakulásának vezetői szemléletbe kerülése tartozik. A költségekhez való viszony alapján a vezetői (költség-)számvitel fejlődésében négy fejlődési fázist különíthetünk el (1. táblázat).

1. táblázat: A költségszámvitel fejlődésének szakaszai a költségekhez való viszony alapján

RENDSZER SZERVEZET ELEMELI	A rendszer első szintje:	A rendszer második szintje: <i>Külső pénzügyi beszámolón alapuló</i>	A rendszer harmadik szintje:	A rendszer negyedik szintje:
Adatok minősége	A hibák valószínűsége magas Hosszútávú szemlélettől mentes	Jelentősebb meglepetésektől mentes Sztenderdek betartása	Elkülönült adatbázisok Önálló alrendszerek	Az adatbázis teljesen összehangolt a visszacsatolási rendszerrel
Külső pénzügyi jelentés	Nem jellemző	A külső pénzügyi beszámoló elvárásainak megfelelően	Megtartja a második szint jellemzőit	Célzott pénzügyi beszámoló rendszere
Termelési költségek	Nem jellemző	Kevésbé megbízható adatok Rejtett adatok a költségekről és az eredményességről	Néhány különálló rendszer – pl.: Activity Based Costing, stb.	Activity Based Management integrált rendszere
Operatív és stratégiai ellenőrzés	Nem jellemző	Visszacsatolás rendszere korlátozott és töredezett	Az eredmény méréséhez néhány különálló rendszer	Az eredmény mérésének operatív és stratégiai rendszere

Forrás: KAPLAN, R. S. - COOPER R. (1998): Cost and Effect – Using Integrated Cost System to Drive Profitability and Performance, HBS Press, Boston, 12. p.

A fenti táblázat tájékoztatásul szolgál a belső elszámolásban alkalmazott költségadatok figyelembevételének fejlődéséről. A fejlődési fokozat *első szakasza* az egyszerű üzleti folyamatok követésére alkalmas. A szakasz jellemzője, hogy a felhasználók számára szükséges információk előállítása érdekében a vezetői információs rendszerben a közvetlen költségek összekapcsolhatóak a tevékenységekkel, míg az általános költségek felosztása az előző periódusok tapasztalatai alapján történik. A *második szakaszban* a belső elszámolás a külső felhasználók igényéhez igazodik, mellőzve a belső felhasználók által támasztott elvárásokat és igényeket. Egyértelműen meghatározott a pénzügyi beszámolók iránti igény, a figyelem a folyamat és tevékenység adatok helyett a felelősségközpontok adataira összpontosul. A termelési költség kimutatások helytelenek az általános költségek allokálásának módszere miatt, illetve mivel a visszacsatolási rendszer a külső felhasználók igényein alapul, ezért a rendszer nem biztosít megfelelő információt a vezetők számára. A fejlődési folyamat *harmadik szakasza* a hagyományos elszámolási rendszer módszertanán alapul, mely biztosítja az egyedi folyamatokról és tevékenységekről beszerezhető költséginformációk előállítását. Az így elkészített elszámolás a hagyományos kimutatás kiegészítéseként jelenik meg, ezáltal elősegíti a tevékenységek, üzleti folyamatok, termékcsaládok vagy akár egyes termékek/szolgáltatások szerinti költségek felosztását és elszámolását. A kimutatások a vállalkozás szervezeti egységeinek szintjén készülnek el, ami összhangban van a hagyományos elszámolás gondolatvilágával. Ezen megközelítés előremutató a belső elszámolás fejlődésére nézve, ugyanakkor hangsúlyozza a külső és a belső felhasználók számára készített kimutatások összhangjának lehetőségét. A fejlődési folyamat *negyedik szakasza* előfeltételezi a

pénzügyi számvitel és belső elszámolás integrált egységét a vezetői információs rendszer más elemeivel összhangban. Ezen szint legfontosabb jellemzője, hogy a harmadik szakasz specializált rendszerei egy egységes adatbázist alkotnak az integrált információs rendszeren belül, így a külső felhasználók számára készített kimutatások adatai közvetlenül a belső elszámolások adatbázisából érhetőek el. A belső elszámolásnál alkalmazott költség allokátorok (pl.: ABC módszer) alkalmazása lehetőséget teremt, hogy a különböző tényezőkre közvetlenül el nem számolható (közvetett és általános) költségek az okozatok alapelveire támaszkodva az egyes tényezőkre feloszthatóvá váljanak. A költségkimutatás ezen formája értékesebb információt és ezáltal megbízhatóbb számviteli kimutatásokat biztosít.

2. USALI és az elvi keretét adó hagyományos költség-számvitel módszertan korlátai

2.1. USALI

Az Amerikai Hotelszövetség 1926-ban tette közzé a szállodaiparban érintettek üzleti eredményeik megállapítására és közzétételére ajánlott nemzetközi számviteli rendszert, mely a szakirodalomban USALI (*Uniform System of Accounts for the Lodging Industry*) néven terjedt el. A többször átdolgozott, egységes módszertannal támogatott rendszer mára megfelelő alapot képez a szállodaipar vállalkozásai mellett, a vendéglátó és idegenforgalomban érdekelt vállalkozások gazdálkodásának követésére.

Az USALI alkalmas segítséget jelent mind a külső, mind a belső érdekeltek számára elkészítendő kimutatások, jelentések, számviteli beszámolók összeállításához. Az útmutató első része részletesen foglalkozik a számviteli beszámolóval, illetve annak összeállításával. A második rész tartalmazza az üzleti eredmény levezetésére alkalmas módszertani alapot, azaz a vállalkozás tevékenységi köre mentén elkészítendő ún. belső kimutatás összeállításának koncepcióját.

Az eredmény megállapítása kapcsán az USALI a gazdálkodó egységen (szállodán) belül a különböző tevékenységi köröket különálló felelősségi központként kezeli. Felfogásában a szálloda, mint befektetési központ a tevékenységi körök nyereségközpontjaként épül fel, ahol a különböző részlegek egységei látják el a költség-, és bevételközpontok szerepét. Míg a nyereségközpont vezetői a bevételekért és a költségek alakulásáért felelősek, addig a költségközpontok vezetőinek hatásköre kizárólag a költségek alakulását érinti.

A koncepció a különböző részlegek eredményességének megállapításánál a hagyományos költség-gazdálkodás elvi keretén belül, a részköltség-számítás módszertanára épít. A részköltség-számítás módszertanát az általános költségek költségviselőkre való felosztásának problematikája hívta életre. Az eljárásnál egy időszak költségeiből csak egy meghatározott részt rendelnek hozzá a költségviselőkhöz, és a többi költséget csak az üzemi/üzleti eredmény megállapításánál veszik figyelembe.

Az USALI módszertana a költségtényezőhöz, illetve részleghez csak azon költségeket társítja, melyek ténylegesen az adott hierarchia szintjén merülnek fel, és ez azon költségkategoriók körét érinti, melyek felett az adott hierarchia szinten lévő vezető tényleges ellenőrzést képes gyakorolni. A termékek vagy szolgáltatások szintjén ezek a közvetlen költségek, a költség-helyek kapcsán a felmerült változó költségek, míg a részlegek esetében valamennyi változó költség és az általános költségek azon része, melyek felett a vezetők befolyásolási hatáskörrel bírnak. Az adott hierarchia szinten lévő vezető ellenőrzésén kívül eső költségek képezik az ún. nem ellenőrizhető költségkategoriókat, melyek lényeges hatást nem váltanak ki az adott részleg belső pénzügyi kimutatására.

2.2. A hagyományos költségvetés módszertanának korlátai

A huszadik század nyolcvanas éveire a vállalkozások költségvetésében jelentős változások figyelhetők meg. A változások között említendő, hogy a termelési, szolgáltatási költségvetésben az általános költségek helyét a közvetlen munkaerőköltség váltotta fel (KAPLAN 1984, JOHNSON - KAPLAN 1987). A költségvetésen belül a változó költségek uralmát átvette a fix költségek dominanciája, melyet két tényező együttes hatása eredményezett. Egyfelől az új termelési technológia által megkövetelt tőkeállomány, másfelől a termelési folyamat automatizációs fokának növelése révén a magasan képzett munkaerő közvetett költségnövekedése. Mindezek ráirányították a figyelmet az inputok, vagyis a termelés és szolgáltatás érdekében felhasznált erőforrások, valamint az azt felhasználó tevékenységek mélyebb kölcsönkapcsolatára. BLOCHER et al. (2002) értelmezésében a költségvetési eszköztár bővítésére irányuló erőfeszítések táptalaját a termelési és szolgáltatási folyamatok költségallokációs gyakorlatának újragondolása adja. Más szakértők (PERŠIĆ - JANKOVIĆ 2006) az újabb eljárások kifejlesztésének alapját visszavezetik a versenypozíció fenntartását biztosító kínálati ár meghatározására.

A termelési és szolgáltatási költségek definiálása a vállalkozás számára nélkülözhetetlen, hiszen alapvető információt szolgáltat működésük alapjairól. Segítségével határozható meg a termékek és szolgáltatások önköltsége és készletértéke; kiindulási alapot jelentenek a tervezési, költségellenőrzési és teljesítményértékelési folyamatok végrehajtásához; illetve a vállalat operatív és stratégiai döntéseinek alátámasztásához. A költségekről szóló információk jelentőségénél BLOCHER et al. (2002) kiemelik, hogy azok a vállalkozás stratégiai döntéseit alátámasztó elsődleges információk bázisként jelennek meg. Stratégiai szerepüknek fogva, a költséginformációk körét tágan értelmezik, magába foglalja:

- a termékek és szolgáltatások kínálati árának meghatározását,
- a termékszerkezet, szervezeti egység vagy forma (pl.: leányvállalati kör) bővítésének vagy szűkítésének pénzügyi vonzatát,
- a termelés vagy beszerzés feletti döntés elősegítését, illetve
- a termék/szolgáltatás vagy szervezeti egység eredményességének megítélését.

Értelmezésükben a hagyományos költségvetés módszertana helytelen kapacitáskihasználást, termékvonallal meghatározást, erőforrás allokációt, a stratégiai szemlélet torzulását, a siker tényezőinek pontatlan meghatározását, valamint a versenyelőny csorbulását idézheti elő. Mindamelllett a különböző részlegek közötti költségelosztás során, a módszertan főként annak egyszerűsége miatt, sem pedig szakmai érvek által diktálva fordul az értékesítési volumen vagy más könnyen mérhető változók önkényes alkalmazásához. Ezen a szemléleten PORTER (2006) is osztozik alapművében, amikor arról értekezik, hogy a támogató és a közvetett elsődleges tevékenységek költségei a legérzékenyebbek a helytelen allokációra, aminek egyenes következménye a szegmens termék/szolgáltatás vagy fogyasztói kör pontatlan költség- és helytelen ármeghatározása. STENZEL - STENZEL (2003) megerősítik, hogy a döntések hagyományos költségvetés számolás módszertanával történő alátámasztása más területeken is hasonló, tovagyrúzó szemléletre sarkallja a vállalkozás vezetőit. Vagyis amennyiben a döntéshozók a költségvetés számolás során a számviteli beszámolókból származtatott, elsődlegesen pénzügyi szemléletet tükröző információkra

támaszkodnak, akkor operatív szinten már a kezdetektől fogva korlátozott információs bázissal rendelkeznek.

Az USALI-val szemben megfogalmazott hiányosságok, korlátok alapja a módszertan bázisát jelenő hagyományos, azaz részköltség-számítás apparátus hiányosságaira vezethető vissza. Nem ad útmutatást az általános költségek felosztására vonatkozóan, azt egy ésszerű és fair alapon megválasztott felosztó kulcs segítségével látja megvalósíthatónak, ami az üzleti döntések rövid távú szemléletét erősítheti.

Általában a turisztikai, és így a szállodaipar ágazatra jellemző szezonális kereslet, az abban érintetteket arra ösztökéli, hogy a kihasznált kapacitásszint tényleges költségeit kövessék nyomon, míg a le nem kötött kapacitások által „felemészített” költségek háttérbe szorulnak. Ezen szemlélet arra serkenthet a beruházás, azaz a kapacitásszint tervezése során, hogy a döntés a maximális kereslet kielégítését szem előtt tartva születessen meg.

A hagyományos eljárás módszertanának korlátai, valamint a vezetői számvitel oldaláról megfogalmazott elvárások a költség-számvitel eszköztárának bővítését, új eljárások kifejlesztését hívták életre. BLOCHER et al. (2002) a vállalkozások számára legalkalmasabb módszertan és technika alkalmazásának feltételeit vizsgálják. Tanulmányukban arra a megállapításra jutottak, hogy a legmegfelelőbb módszertan kiválasztásánál három tényezőt kell figyelembe venni: az iparág és a termék/szolgáltatás jellege; vállalkozás stratégiája és a vezetők információs elvárásai; valamint az alkalmazott rendszer bevezetéséből, testre szabásából, működtetéséből eredő előnyök és hátrányok.

A szakemberek (CAGWIN - BOUWMAN 2000, BLOCHER et al. 2002, BEHESHTI 2004) egyöntetű véleménye, hogy a költség-számvitel módszertanának fejlesztéséhez, azaz a stratégiai szemlélet meghonosulásához leginkább az alábbi eljárások megalkotása segített:

- Tevékenység alapú költségelszámolás (*Activity Based Costing - ABC*),
- Célköltség számítás (*Target Costing - TC*),
- Teljes körű minőségirányítás (*Total Quality Management - TQM*),
- Életciklus költségelszámolás (*Whole Life Cycle Costing - LCC*),
- Környezeti költségelszámolás (*Environmental Costing - EC*).

Ezen eljárások áthatják a vezetői számvitel teljes folyamatát, valamint hozzájárultak annak széleskörű alkalmazásához, hiszen az egyszerűbb költségbeazonosítás és az ellenőrzés hangsúlya az erőforrások kedvezőbb és hatékonyabb felhasználását teszik lehetővé. A módszertan fejlesztése támaszpontként szolgált a modern eljárások terjedéséhez, valamint a versenyképesség növeléséhez. GAGNE - DISCENZA (1995) hangsúlyozzák, hogy a költség-számvitel korszerű módszertana képessé teszi a vállalatot, hogy a végső fogyasztók igényeinek legmegfelelőbb terméket, legalacsonyabb önköltségi áron állítsa elő. ERNST&YOUNG (2003) felmérése a korszerű eljárási rendszereket alkalmazók motivációs hátterét vizsgálta. A felmérés eredménye alapján elmondható, hogy a motivációs halmaz részeként a költségek feletti ellenőrzés és megtakarítás, a végső fogyasztói elvárásokkal való összhang megteremtése (egyrészt az alacsonyabb önköltség, másrészt a magasabb kiszolgálási színvonal) jelenik meg, mint a versenyelőny elérése érdekében kifejtett törekvések tárháza.

3. A stratégiai költségszámvitel a versenyképesség növelésének szolgálatában

A XX. század végétől a külföldi kutatók a költségszámvitel eszköztárának fejlesztésén, korszerűbb változatainak kifejlesztésén dolgoztak. Számos kutató helyezte vizsgálatainak látókörébe a továbbfejlesztett eljárások, módszertanok alkalmazásának hatásait a vállalkozások pénzügyi eredményességére és versenyképességére (POWELL 1995, HENDRICKS - SINGHAL 1997, CAGWIN - BOUWMAN 2000, BEHESHTI 2004, SHARMA 2005, CADEZ - GUILDING 2007, AGUS - HASSAN 2009). Az említett szakemberek véleménye döntően eltér az újabb és korszerűbb módszertan alkalmazásából eredő hatásokról. Míg többségük osztja azon nézetet miszerint a tevékenység alapú költségelszámolás (Activity Based Costing - ABC) módszertanának adaptálása a vállalkozások pénzügyi eredményességére pozitív hatást fejt ki (CAGWIN - BOUWMAN 2000, BEHESHTI 2004), addig a teljes körű minőségirányítás (Total Quality Management – TQM) eredményre gyakorolt hatásai megosztják a szakemberek véleményét. Az eltérő nézetek visszavezethetőek a megfigyelés alá vont vállalkozások által alkalmazott TQM módszertan eltérő szintű gyakorlati kivitelezésére. A vizsgált vállalkozások között voltak olyanok, melyeknél a TQM teljes körű gyakorlati implementációja volt tapasztalható, azonban néhány vállalkozás, a rövid távon elérhető nyereség kiaknázásának érdekében a TQM részleges és rendszertelen adaptálását hajtotta végre. Az ütköző vélemények másik forrása a TQM eltérő alkalmazásbeli elvéből eredeztethető. Egyes vállalkozásoknál a TQM gyakorlati bevezetését a külföldi piacon való megjelenés kényszerítette ki, nem pedig a vállalkozás termékeinek/szolgáltatásainak, illetve üzleti folyamatainak minőségi javítását célzó intézkedések. A célköltség-számítás (Target Costing – TC) módszertanának kevesebb figyelmet szentelt a szakirodalom, ami részben azzal magyarázható, hogy a módszertan kifejlesztésének kezdeti szakaszai a japán nyelvet beszélő szakemberekhez kötődik, így az üzleti világnyelvet használó (elsősorban angol és német) kutatók számára korlátozott „törzsanyag” állt rendelkezésre. Az elérhető kutatások megállapításai, hogy a célköltség-számítás módszertan biztosítja mind a rövid, mind a hosszú távú nyereségesség fenntartását, mivel a nem vagy alacsonyán jövedelmező termékek/szolgáltatások már a fejlesztések során elvetésre kerülnek (COOPER 1996, COOPER - CHEW 1996, COOPER - STAGMULDER 1997).

COOPER - KAPLAN (1988) munkájukban rámutatnak a hagyományos módszertan korlátaira, és felhívják a figyelmet, hogy az eljárás a termékek/szolgáltatások fajlagos költségeinek torzulásához vezet. A szerzők a megváltozott üzleti környezetben szorgalmazzák a modern, stratégiai költségszámítási eljárások alkalmazását. A szakemberek hangsúlyozzák, hogy az egyes költségszámítási eljárások együttes alkalmazásával kiegészíthetők és javíthatóak az eljárások pozitív, szinergia hatásai (COOPER - KAPLAN 1991). Ezen feltételezést követően a kutatások a különböző eljárások integrációjára irányultak (SHANK 1989, KAPLAN - COOPER 1998, BLOCHER et al. 2002, BEHESHTI 2004, THOMPSON et al. 2008). A kutatások eredményeként az fogalmazódott meg, hogy egy időben több korszerű eljárás alkalmazása hozzájárul a nyereségesség eléréséhez, valamint egy korszerű módszer alkalmazása alapjaiban megkönnyíti egy másik költségszámítási eljárás bevezetését. BLOCHER et al. (2002) tanulmányaikban a tevékenység alapú, a célköltség és az életciklus költségelszámolás integrált módszertanának alkalmazását javasolják a kutatás és fejlesztés, a termelés/szolgáltatás nyújtás, a marketing, az ellátás és értékesítési folyamatok költségeinek leszorítása érdekében.

A korszerű módszertan és koncepció alkalmazásának hátrányait kutatók nem foglalnak állást azok teljes körű vagy részleges elvetése mellett, még a vállalat egyes részterületeinek viszonylatában sem.

4. Módszertan és eredmények

4.1. Módszertan

Jelen fejezet a hazai szállodaipar szereplői körében végzett primer kutatás részeredményeit tartalmazza. Az online kérdőíves felmérés célja az ágazatban érintett menedzsment által alkalmazott költséggazdálkodás gyakorlatának feltérképezése volt, melyből következtetések vonhatók le az iparág által alkalmazott költségszámvitel fejlettségének a fokára. A kutatás kitüntetett szerepet szánt a stratégiai szemlélet feltárására, így a versenyképesség, az alkalmazott versenyprioritások, a versenystratégia és a költségek közötti kapcsolat szorosságának a vizsgálatára.

A kutatás lebonyolítására 2015. március-július időperiódusban került sor. A felmérésbe a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetségénél tagsági jogviszonnyal rendelkező szállodák kerültek bevonásra, melyek az ágazat leginkább véleményformáló és befolyásoló képességgel bíró szereplői. A 390 elemű alapsokaságból 51 egység (13,08%) vett részt a felmérésben, melyek jellemzését a 2. táblázat mutatja.

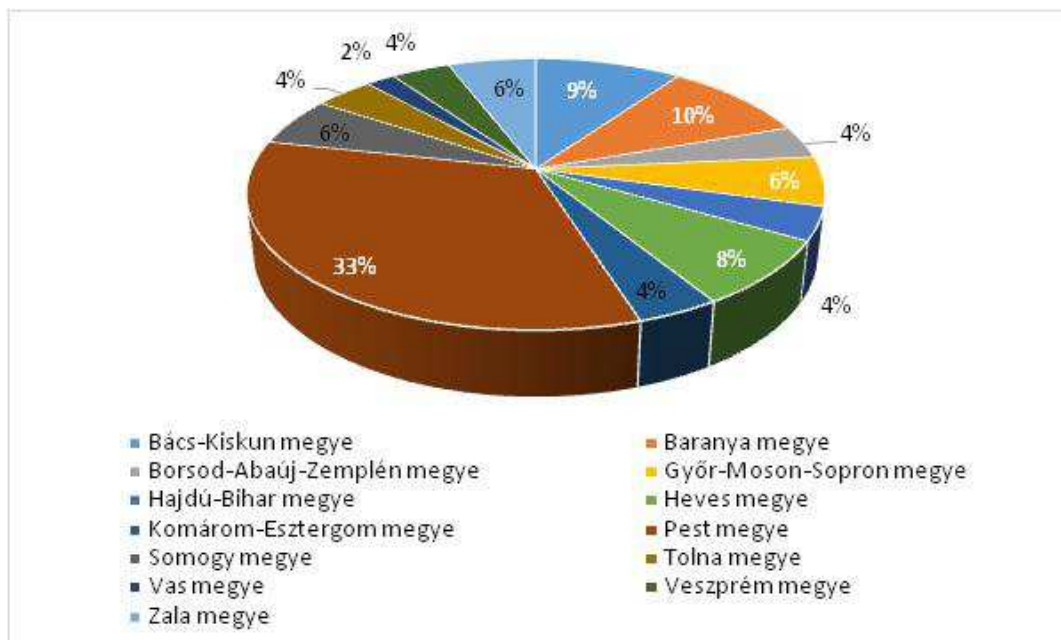
2. táblázat: A felmérésben részt vevők jellemzése

A szálloda minőségi kategóriája (csillagok száma)			A szálloda státuszát tekintve		
Minősítés	db	%		db	%
Nem besorolt	4	7,8	Önálló	30	58,8
2 csillag	1	2,0	Hazai szállodalánc része	16	31,4
3 csillag	22	43,1	Külföldi szállodalánc része	4	7,8
4 csillag	21	41,2	Egyéb	1	2,0
5 csillag	3	5,9			

Forrás: saját szerkesztés

A felmérésben jellemzően közepes és magas minőségi kategóriába sorolt, önálló vagy hazai szállodalánc részét képező egységek vettek részt. Az 1. ábra szemlélteti a kutatásban részt vett egységek megyeszékely szerinti bontását.

1. ábra: A felmérésben részt vevő szállodák területi megoszlása

Forrás: saját szerkesztés

4.2. Eredmények

A hazai szállodaegységek által alkalmazott költségszámvitel gyakorlatának feltárásánál a mintabeli sokaság 90,2%-a (46 válasz) a számviteli beszámolóból származtatott információkat alkalmasnak véli az eredmény megállapításához, és csak 5,9%-a válaszolta ennek ellenkezőjét. Az eredményesség és a költségek közötti kapcsolat vizsgálatánál a válaszadók 44%-ánál nyert visszaigazolást, hogy az eredmény legfőként a költségeken keresztül befolyásolható, míg ezzel a megállapítással a válaszadók 24%-a nem ért egyet. A költségek szerepének és azok mértékének csökkentése kitüntetett jelentőséggel bír, hiszen azt a válaszadók (68,7%) a stratégia szerves részeként jelölték meg.

A szervezeti szinten felmerülő általános költségek (az összköltségen belüli arányuk átlagosan 39,2%, 18,8%-os szórással) felosztását a felmérésben részt vevők több mint kétharmadánál (69,4%-ánál), a különböző tevékenységi körök (szálláshely, étel-ital felszolgálat, konferenciák szervezése, wellness szolgáltatások stb.) esetében, eltérő mértékben kerül felosztásra. A résztvevők legnagyobb arányban vetítési alapként az árbevétel (55,8%-a), az összes költség arányát (20,9%-ban) és a vendégszám (14,0%-ban) mutatóit alkalmazzák.

Az önköltségszámítás jelentőségének ellenére (a válaszadók 89,8%-a véli fontosnak) az alkalmazott gyakorlat tekintetében kételyeket fogalmaznak meg, hiszen 14,0% véli teljes mértékben megfelelőnek, és 58,0% elégedett az alkalmazott eljárással.

A kérdőív versenyképesség vizsgálata részénél a felmérésben szereplők 96,08%-a adott értékelhető választ. A válaszadók 1-5 fokozatú Likert-skála mentén osztályozhatták (1 - teljes mértékben nem ért egyet, 5 - teljes mértékben egyetért) a versenyképesség és a versenytényezők jelentőségét. A visszajelzések összesített eredményeit tartalmazza a 3. táblázat.

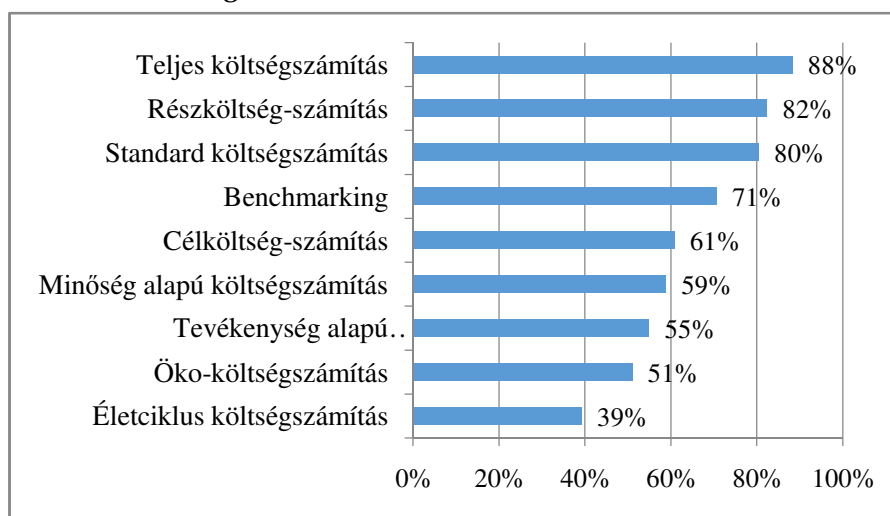
3. táblázat: A felmérésben részt vevők által alkalmazott versenytényezők

Versenyképesség és versenytényezők	Átlagos érték	Válaszolt
Hangsúly az ár alapú versenyen van	3,4	49
Minőség alapú verseny dominál	4,1	49
A termék megkülönböztetése dominál	4,0	49

Forrás: saját szerkesztés

A költségszámvitel eszköztárának különböző módszertanai közül a válaszadók a teljes költségszámítás eljárását ismerik, míg a stratégiai szemléletet tükrözők közül a Benchmarking és Célköltség-számítás eljárások a legismertebbek (2. ábra).

2. ábra: A költségszámvitel különböző módszertanának ismerete

Forrás: saját szerkesztés

A korszerűbb eljárások alkalmazásának korlátai között leginkább a módszertan ismereteinek hiányát, illetve a kivitelezésének bonyolultságát jelölték meg.

A következő táblázat (4. táblázat) általános képet ad a különböző eljárásról alkotott véleményekről. Ezek alapján megállapítható, hogy míg a termékek és szolgáltatások önköltség csökkentését leginkább a standard költségszámítás módszertanának érdemével azonosítják, addig a versenyhelyzet növelését a Benchmarking és a Célköltség-számításhoz kapcsolják.

4. táblázat: A felmérésben részt vevők által alkalmazott versenytényezők

Költségszámítási módszer	Termékek/ szolgáltatások önköltségének csökkentése	A fogyasztói elégedettség növelése	A költségek feletti ellenőrzés növelése	Minőség és a feletti ellenőrzés javítása	Versenyhelyzet javítása	Üzleti stratégia megvalósítása
Teljes költségszámítás	44,4%	14,8%	11,1%	22,2%	3,7%	3,7%
Részköltség-számítás	52,9%	0,0%	11,8%	35,3%	0,0%	0,0%
Standard költségszámítás	71,4%	21,4%	0,0%	7,1%	0,0%	0,0%
Célköltség-számítás	5,0%	20,0%	0,0%	30,0%	40,0%	5,0%
Tevékenységen alapuló költségszámítás	20,0%	25,0%	0,0%	45,0%	10,0%	0,0%
Minőség alapú költségszámítás	0,0%	10,0%	0,0%	83,3%	6,7%	0,0%
Öko-költség alapú számítás	3,0%	12,1%	36,4%	9,1%	39,4%	0,0%
Életciklus költségszámítás	9,1%	18,2%	18,2%	9,1%	36,4%	9,1%
Benchmarking	5,9%	5,9%	0,0%	11,8%	70,6%	5,9%

Forrás: saját szerkesztés

Összességében elmondható, hogy az iparág hazai szereplői érzékenyen kezelik a költségek területét. Mélyebb megállapítást a különböző eljárásról alkotott vélemények kiértékelése után kaphatunk, de alapjaiban a korszerű módszertan elveivel összehangolt vezetési szemléletről tanúskodik a felmérés eredménye.

Összegzés

Az USALI több évtizedes fennállása és folyamatos fejlesztése ellenére sem alkalmas a vezetők által támasztott elvárásoknak megfelelni, szükségszerűnek látszik a modern költségszámítási módszerekkel való ötvözése. Jelen tanulmány a haza turizmus egyik meghatározó ágazatának, a szállodaiparnak a stratégiai költségszámítási érzékenységet és gyakorlatának feltárását célozza meg. A vezetési szemléletben a költségszámítási korszerű technikáinak meghonosítása - a pontosabb információk révén - a vállalkozások által stratégiai célként megfogalmazott versenyelőny növelését szolgálhatja. Az értekezés rámutat, hogy a hazai szállodaipar csíráiban pozitív képet tükröz az új vezetési szemlélet elveinek követéséről, ismeretéről. Mindazonáltal még messze nem beszélhetünk a stratégiai szemlélet gyakorlatának beágyazódásáról. Különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a válaszadók közel fele (44%-a) véli úgy, hogy a nyereség

legfőképp a költségeken keresztül befolyásolható, miközben a felmérésben részt vevők csak elenyésző aránya kapcsolja össze az üzleti stratégia megvalósítását a költséggazdálkodás (korszerű) eszközeivel. A stratégiai nézetet tovább árnyékolja a primer kutatás azon következtetése, hogy az eredményességet leginkább torzító általános költségek allokálása, elsődlegesen a hagyományos szemléletre jellemző felosztó kulcs (jellemzően az árbevétel) segítségével valósul meg.

Összességében azonban reményteli képet fest a felmérés azon eredménye, hogy a stratégiai költségszámvitelre jellemző jövő irányultság az alkalmazott versenytényezők mentén egyre több esetben megjelenik.

Felhasznált irodalom:

- AGUS, A. – HASSAN, Z. (2009): Can Benchmarking Through TQM Implementation Improve Performance? Some Empirical Evidence. *World Journal of Management*, 1 (1), pp. 62-81.
- BEHESHTI, H. M. (2004): Gaining and sustaining competitive advantage with activity based cost management system. *Industrial Management&Data Systems*, 104 (5), pp. 377-383.
- BLOCHER, E. J. – CHEN, K. H. – LIN, T. W. (2002): *Cost management: A strategic emphasis*, USA: McGraw-Hill Irwin Boston, MA
- CADEZ, S. – GUILDING, C. (2007): Benchmarking the incidence of strategic management accounting in Slovenia. *Journal of Accounting&Organizational Change*, 3 (2), pp. 126-142.
- CAGWIN, D. – BOUWMAN, M. J. (2000): The Association Between Activity-Based Costing and Improvement in Financial Performance. *Management Accounting Research*, 13 (1), <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.8499&rep=rep1&type=pdf>, letöltve 2016. január 10.
- CLARK, P. J. (1995): The old and the new in management accounting. *Management Accounting*, June, pp. 46-51.
- COOPER, R. (1996): Costing techniques to support corporate strategy: Evidence from Japan. *Management Accounting Research*, 72 (2), pp. 219-246.
- COOPER, R. – CHEW, B. (1996): Control tomorrow's cost through today's designs. *Harvard Business Review*, January-February, 74 (1), pp. 1-10.
- COOPER, R. – KAPLAN, R. S. (1988): How Cost Accounting Distorts Product Costs. *Management Accounting*, April, pp. 21-25.
- COOPER, R. – KAPLAN, R. S. (1991): *The Design of Cost Management System: Text, Cases, and Readings*, Englewood Cliffs, NJ:Prentice Hall
- COOPER, R. – SLAGMULDER, R. (1997): *Target Costing and Value Engineering*. Productivity Press, Portland, Oregon
- GAGNE, M. L – DISCENZA, R. (1995): Target costing. *Journal of Business&Industrial Marketing*, 10 (1), pp. 16-22.
- JOHNSON, H. T. – KAPLAN, R. S. (1987): *Relevance Lost: The Rise and Fall of Management Accounting*. Harvard Business School Press, Boston, MA

- KAPLAN, R. S. – COOPER R. (1998): *Cost and Effect – Using Integrated Cost System to Drive Profitability and Performance*, HBS Press, Boston
- KAPLAN, R. S. (1984): The evolution of management accounting. *The Accounting Review*, 59 (3), pp. 390-418.
- HENDRICKS, K. B – SINGHAL, V. R. (1997): Does Implementing an Effective TQM Program Actually Improve Operating Performance? Empirical Evidence from Firms That Have Won Quality Awards. *Management Science*, 43 (9), pp. 1258-1274.
- HORNGREN, C., T. – DATAR, S., T. – RAJAN, M. (2003): *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*. 11th ed., Upper Saddle River (NJ): Prentice Hall
- PERŠIĆ, M. – JANKOVIĆ, S. (2006): *Menadžersko računovodstvo hotela*. Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb
- PORTER, M., E. (2006): *Versenysztratégia*. Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest
- POWELL, T. C. (1995): Total Quality Management as Competitive Advantage: A Review and Empirical Study. *Strategic Management Journal*,
http://www.business.uzh.ch/professorships/som/stu/Teaching/FS10/MA/som/Powell_1995_TQM_practices.pdf (letöltve 2016. január 5.)
- SHANK, J. K. (1989): Strategic Cost Management: New Wine, or Just New Bottles?. *JMAR*, 1 (fall), pp. 47-65.
- SHARMA, D. S. (2005): The Association between ISO 9000 Certification and Financial Performance. *International Journal of Accounting*, 40 (2), pp. 151-172.
- STENZEL, C. - STENZEL, J. (2003): *Essentials of Cost Management*. New Jersey, John Wiley & Sons, Inc.
- THOMPSON, A. A – STRICKLAND, A. J. – GAMBLE, J. E. (2008): *Strateški menadžment. U potrazi za konkurentskom prednošću*, MATE, Zagreb

Egyéb források:

- ERNST&YOUNG - IMA (2003): *2003 Survey of Management Accounting*,
<http://www.imanet.org/docs/default-source/general/2003surveyofmgmtaccting-ey.pdf?sfvrsn=2> (letöltve: 2015. december 10.)

FELHÍVÁS

Tisztelt Olvasók, Leendő Szerző(k)!

A „*Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*” (TVT) lektorált folyóiratának Szerkesztősége 2017-ben is várja a folyóiratban megjelentetni kívánt további publikációkat.

Amennyiben Önnek és/vagy Szerzőtársainak van a folyóirat tematikájához, azaz a turizmus bármely ágához vagy a vidékfejlesztéshez köthető, megjelentetésre váró publikációja, kérjük, küldje el azt számunkra.

A TVT Szerkesztőségének célja, hogy a turizmus és vidékfejlesztés témakörében naprakész, újszerű, tudományos vagy akár gyakorlatorientált kutatási eredményeket közöljön le, valamint ezeket széles körben terjessze a tudományos és a szakmai érdeklődők számára egyaránt.

A TVT folyóiratról bővebb információt az alábbi elérhetőségen talál:

www.turisztikaitanulmanyok.hu

Bármilyen kérdés esetén a *szerkesztoseg@turisztikaitanulmanyok.hu* címen forduljon hozzánk bizalommal.

Reméljük hamarosan szerzőink táborában köszönhetjük Önt/Önöket is!

Tisztelettel:

A Szerkesztőség